

A trencsényi főgymnasium épülete.

A TRENCSENI
KIR. KATH. FŐGYMNASIUM
TÖRTÉNETE

1649–1895.

IRTA:

VLAHOVICS EMIL,
FŐGYMN. R. TANÁR.

TRENCSEN.
SKARNITZL X. FERENCZ GYORSSAJTÓNYOMÁSA.
1895.

Előszó.

Az ezredéves kiállítás fényes épületéhez akar e kis munka egy homokszemmel járulni. Ha méltán fektetünk súlyt hazánk ezer éves főnnállása alatt annak anyagi emelkedésére; ha keblünket dagasztó önérzettel mutatjuk be nemzetünknek főleg az utolsó időkben óriás léptekkel előretörő haladását: kulturánk folytonos emelkedésének feltüntetését nemcsak nem mellőzhetjük, hanem azt első helyen kell fölmutatnunk. Mert mi egyébbtől függ a világ óriási versenyében helyünk megtartása s előretolása, ha nem műveltségünk folytonos és fokozatos fejlesztésétől? Az iskola működése az, mi az alapot lerakja; s ha laza az alap, mi lesz az egész, tán fényes épületből? S ha nem ok nélkül tartjuk az intelligens középosztályt a haza fentartó oszlopának: úgy a középiskolák, ez osztálynak nevelői, méltán játszanak oly nagy szerepet művelődésünk fejlesztésében; s megérdemlik, hogy sorsukkal, fejlődésükkel foglalkozzunk, s hogy a mult tévedései, hibái tanítsanak elkerülni a kerülendőket, s megtalálni a helyes, a nemzeti irányban való előhaladás biztos útját.

Intézetünknek idegen ajkuak közé beékelt helyzete munkáját nehezebbé, de fáradozását szebbé s magasztosabbá tette az által, hogy kiváló föladata lön a zsenge tanulók keblében hazai édes nyelvünk iránt

IV

a szeretet felébresztése, annak terjesztése s a honfiúi érzelem fölkeltése és megszilárdítása. S midőn főnnállása óta 44696-nál több növendékkel számolhat be, kik falai között nyerték középiskolai kiképeztetésüket, s kik közül sokat oly polczra láthattunk emelkedni, hol hazánk történetének lapjait tettekkel irták meg: büszkén mutathat működésére, s önérzettel tekinthet vissza 245 éves múltjára.

Iparkodtam felkutatni mindazt, mi iskolánk múltjára vonatkozik; de sajnosan kellett tapasztalnom, hogy különben bőbeszédű évkönyveinkben igen kevés az, mi az iskola beléletére vonatkozik. Különválasztva adom az iskola kultörténetét és külön belső életének fejlődését, hogy az összbenyomás zavarva ne legyen. Ez utóbbiban, jól tudom, igen sok ismert dolgot hozok elő; de nem tartottam tanácsosnak azokat mellőzni, miután az ifjuság részére is irván, a régi beosztást és módszereket is kellett ismertetnem, nehogy a világosság kárára legyek rövidebb.

Messze vezetett volna célomtól az egyes korok tanitási módszerének tüzetes bírálata; azért iparkodtam minél tárgyilagosabban előadni a történeteket, felsorolni a paedagogiai intézkedéseket s mellőzni a subjectiv megjegyzéseket; avatottabb tollnak marad úgysis feladatúl, hogy az egyes intézetek történetéből megalkossa hazánk tanügyének hű és kidomborodó képét. S ha ez alkotáshoz munkám egy mozaikkal járult — célját elérte.

I.

A középkorban az ifjuság nevelése az egyház gondozó kezeire volt bízva. A hitbuzgó s bőkezű fejedelmek nálunk épúgy, mint külszörszágokban, nagy kiterjedésű birtokokat bocsátanak az egyház rendelkezésére, melyek fejében a főpapok nemcsak személyesen kötelesek harczolni és birtokaik arányában venni részt a hadjáratokban; hanem iskolák fentartásával az ifjuság — leginkább a papi pályára készülő, neveléséről is gondoskodni. Így keletkeznek a püspökök, káptalanok és kolostorok székhelyein iskolák. Természetes, hogy ama városok, melyek nem egyházi központok, mellözve lettek, és csak későbbben, midőn a kereskedés és iparűzés következtében gazdag polgári osztály fejlődött ki, részesülnek ily városok is az iskola jótéteményeiben.

Trencsén is nélkülözi a nagyobb egyházi alapítványokat; de dicséretére válik, hogy annak daczára elég jókor gondoskodott gyermekeinek szellemi táplálékáról. Édes kevés, a mit erről tudunk. Nagy Lajos 1351-ben Trencsén város részére kiállított szabadalmi levelében említi a „Rector scholae“-t, mi elég erős bizonyíték az iskola létezésére. — Hosszú idő mulik el, mig a város régi jegyzőkönyveiben ismét ott találjuk az „Inspectores scholae“-kat; de milyen az iskola? az e tekintetben szűkszavú feljegyzésekben feleletet hiában keresünk.

Á XVI. század végéről fönmaradt egy-két tudósítás, mely nemcsak arról tanuskodik, hogy városunkban iskola létezett, hanem annak virágzásáról és tanulói nagy számáról is bizonytságot tesz, midön a régi, alkalmatlan helyiség helyett egy újabbnak építéséről gondoskodik. Ugyanis 1572-ből egy veres viaszba nyomott pecséttel ellátott okiratunk van, mely iskolánkról így emlékezik meg:

„*Quoniam non modicus numerus Scholasticorum, non solum puerorum sed etiam aduكتورum et Domesticorum et extraneorum Nobilium, ac alterius condicionis discendarum bonarum artium et morum gratia, huc Trinchinium confluere et litteris operam dare soleat, angustusque locus et Schola, et in periculoso loco, post illam Civitatis, tempore expugnationis, conflagrationem exstructa fuerat, et non apta pueris et disciplinae. Ut ipsa Juventus commodius loco commodiori et ampliori, sine periculo capi et conservari posset, et Juventus ipsa bonis Artibus imbuta, ad honorem Dei omnipotentis in Templis, et in rebus publicis cum fructu bono inseruire valeat, pernecessarium videntes, oportere in alio loco competentiori Scholam erigi et extrui, ad futura saecula duraturam, partim ex lapidibus, partim ex lignea materia edificandam statuimus, et in quantum tempus tulit, opus ipsum edificare et erigi curavimus. Joannes Storc Judex manu sua. Martinus Wladislaviensis Notarius m. p. Christophorus Markovijczyky m. p. Georgius Kabath manu sua.“¹⁾*

Az iskola helyisége az alsó kapu mellett (a mai városi torony) a kápolna felé volt, melyet régi iskolának is hívtak.

Ugyancsak 1584-ben a városi biró és esküdtek látván, hogy a tanulók száma folyton növekedik, elrendelték hogy az eddig chorusnak használt helyiséget a nagyobb növendékek részére iskolateremül rendezék be.²⁾

1). 2) Akadémiai Értesítő 1853. évf. — Podhrazeky gyűjteményéből.

1596-ban a mesterlegények és deákok közt verekedés támadvau, köztük a városi tanács biráskodik, s meghagyására a legényeknek a megsértett deákoktól bocsánatot kell kérniök. Lelkes polgárok nagyobb alapítványokat is tesznek e czélra; de kik tanítanak? s milyen az iskola? niucs feljegyezve. Ez időben a szt. Ferenczrendűeknek az elővárosban volt kolostoruk; de nem tartom valószínűnek, hogy ezek kezében lett volna az iskola. Podhraczky hivatkozva a fentebb említett 1572-ki okmányra, melyben a királyt intézkedéseik megerősítésére kérik, s melyben őt „principem Christianissimum“-nak nevezik, azon következtetésre jut, hogy ez iskola katolikus volt. Ez egyszerű kifejezésből vont következtetést merésznek tartom, annyival is inkább, mert általában a protestantismushoz hajlónak ismert Miksához van intézve; s miként a szt. Háromság Altariájának kegyúri dolgai is eléggé kiténtetik, a városi hatóság s vele a lakosok nagyobb része e korban már protestans. Ennél fogva hajlandó vagyok, ha nem is az iskola alapítását, de a részére tett alapítványokat a protestantismus hitbuzgalmának betudni, mire analog példát eleget találunk felvidéki városainkban is. — A baáni iskolánál is volt 6 protestans ifjú részére alapítvány, ezt Illésházy György áttette a trencsényi iskolához.

A protestantismus vezetői, kiknek vallásában a szabad vizsgálódás az egyik alapelv, az iskolákban vélték megtalálhatni az eszközt vallásuk terjesztése és megszilárdítására; főgondjuk tehát, hogy iskoláikat minél magasabb színvonalra emeljék, mi egy Melancton, Sturm, Comenius stb. törekvésének sikerült is. Régi igazság, hogy az ellenséget saját fegyvereivel

lehet legkönnyebben legyőzni, s ennek hódol az ellen-reformatio, ennek a jezsuiták, midőn a katolikus iskolák fejlesztésén munkálkodnak, s ebben a protestansokkal versenyezni törekednek. Alig is helyezkednek el nálunk, megkezdik iskoláik megnyitását, miben lelkes főpapjaink nagy alapítványaikkal hathatósan támogatják. Pázmány, Lósy ülnek az esztergomi érseki székben s teszik halhatatlanná nevüket az ifjuság nevelésére szánt alapítványaikkal. Ily hervadhatlan babérokot szerzett nagy férfiak utóda intézetünk nagynevű alapítója: zombori Lippai György. Született Pozsonyban¹⁾ 1600. körül, Pázmány veszi fel az esztergomi kispapok közé, bölcsészeti tanulmányait Grácban, a hittudományit Rómában végzi. Már 1625-ben esztergomi kanonok, s ez állásában sikerül neki Pázmány kegyét és bizalmát megnyerni, s ez emeli és segíti őt 1631-ben a pécsi, majd 1633-ban a veszprémi püspöki székbe; 1635-ben a kancellári méltóságot nyeri el, 1637-ben egri püspök, 1642-ben Lósy utódja a primási székben, s mint ilyen 1649-ben kapja Ferdinandtól az ó-budai prépostságot, melynek jövedelméből pápai engedélylyel a nagyszombati jezsuitáknak új kollegiumot (jogi facultas-t) állit, ugyanazon kiváltságok és szabályokkal, mint Rómában a szt. Appollinaris kollegium. Esztergomi érsek korában alapítja a trencsényi kollegium s gymnasiumot. Nagy elődének Pázmánynak nyomdokait követi, annak térítési működését folytatja, s épúgy mint ő nem üldözésekkel, hanem ajándékokkal iparkodik a protestansokat gyöngíteni. Meghalt 1666. január 3-án, tetemeit Pozsonyban tették örök nyugalomra.

¹⁾ Archiepiscopi Strigonienses.

Lippai a megalapításnál nagy segítőre talál Püski János nyitrai püspök és szkalkai apátban, később kalocsai érsekben. Ez 1644-ben III. Ferdinánd engedélyével a jezsuitáknak adományozza a szkalkai apátságot, hogy Trencsénben kollegiumot és ujonczházat alapíthassanak.¹⁾ A szkalkai apátságot (Abbatia sancti Benedicti de Rupibus seu Szkalka) szt. Benedek, Zoërad tanítványának tiszteletére, ki az ottani barlangban remetéskedett és a rablók ölték meg, 1224-ben Jakab nyitrai püspök alapítá. IV. Béla 1238. június 23. adományokkal gazdagította.²⁾ A mohácsi vészig szt. Benedekrendű szerzetesek birták, azután noha Podmaniczky nyitrai püspök a patronatusi jogot I. Ferdinándtól 1528-ban megkapta, nem bírta meggátolni, hogy majd a Szapolyai-, majd a Ferdinand-pártiak ne pusztítsák; míg jövedelmét utóljára is a trencsényi vár katonáinak zsoldjára fordították. Podmaniczky utóda Thurzó Ferencz a királytól maga és utódjai részére újlag kieszközölte 1533. szept. 22-én, de azért mások élvezték. — A jezsuiták 1645-ben telepedtek meg Szkalkán, ünnepélyes beigtatásuk szept. 29-én történt meg. Innét mentek át Trencsén városába a Lippai közbenjárására nyert Bosnyák Zsófia-féle házba. A városi polgárság és tanács nagyobb része a protestantismusnak hive lévén, fogadtatásuk épen nem mondható barátságosnak, s a város országgyűlési követei Sujánszky és Melkiedes az országgyűléshez fordulnak kieszközölni eltávolításukat, — de sikertelenül. 1647-ben Serényi Pál fogadja őket vendégszeretőleg hajlékába, s midőn a

¹⁾ Az adományozó levél kelt 1644. okt. 28-án kiadva: „Episcopatus Nitriensis Memoria“-ban.

²⁾ u. o. és Fuxhoffer: „Monosterologia Regni Hungariae“-ban.

városi tanács eltávolításukat követeli, háziúri jogaira hivatkozva a következő levéllel utasítja vissza a tanács jogtalan kivánságát: ¹⁾

„Solgalok kk mint ennekem jo akaro Somsed Uraimnak. In minden jokkal Aldya megh kket. Az kk levelet vettem melibüll mit jrion kk az en Trenczini hazam véget megh ertettem, enni hani jzben attam valastot kk hogi az Trenczini haz enim, es az kit akarok benne tartani szabad vagiok vele, ha nehez Cziasar Urunké ő Fölséggyé Trenczin Várossa, tegien kk panast ő Fölsége előtt ream, en nem vizgaltam, s' nemis vizgalom kket de ha kk sabad exulantokat be fogadni birben maga hazaiban, es ugian ott exercialni Vallassok serint jgyb, nekemis sabad exerciáltatnom az en hailikomban hitemen való exercitiumukot, kket azert kerem, engem ne busiczon töbsör illen hassontalan dolgokkal, mert ha megh bussit kk cziak ugian oda adom az Jesovitaknak hazamot legien rola ostan az ki fogia banni. eltesse In kket szokaigh jo egesegeben. Datum Uyvarba die 19 7bris 1647. Az kk szomszedija solgal Sereni Pül m. p. Postscriptum. Zidot is eleget latok en ot Trenczin varossaban, s' azt elsenvedheti kk s' az kerestyen embe- reket az kik az varmegieiben educalvan az iffiakat jo erkölczben s' tudomaniba, nem akaria senvedni, mi az oka nem tudhatom.“

Serényi neje szül. Tersztyánszky Mária 1647. okt. 30-án a Popel-féle házba vezeti be őket (a ma úgynevezett Convikt-kaszárnya), melyet a jezsuiták 1655-ben megvettek, s itt laktak míg nevelő iutézet nem lett belőle. A városi tanács protestál a jezsuiták befogadása, valamint a belvárosban kápolna vagy templom építése ellen. A városi tanács eljárása ellen a jezsuiták III. Ferdinand királynál keresnek és találunk jogorvoslatot és ótalmat, ki 1647. október 15-én kelt rendeletével ez ügyben vizsgálatot parancsol, s e parancstól bátoritva még e hóban többen jönnek át Szalkáról a városba.

¹⁾ Eredetije a Trencsén városi levéltárban.

1648. május 6-án Rakoviczky György, királyi biztos, fölmutatván a királynak múlt évi december hóban, a pozsonyi kamarának pedig 1648. május 1-én kelt rendeletét, melyben a jezsuiták beigtatását meghagyták, ezeket és pedig: Lippai, Keresztessy, Paczolta, Vesselényi és Vizocsányi patereket beigtatja és megadja nekik a jogot, hogy iskolát nyithassanak.¹⁾ Athenay, a város helyettes, fiskusa protestal a beigtatás ellen, a miért a királyi tábla megidézi; s tiltakozásának eredménytelenségét tanúsítja, hogy a jezsuiták még ez évben házukban kápolnát rendeznek be, s már ez évben nyár előtt egy emberük tanít is. A tanítás az uralkodó pestis miatt félbeszakad, s csak a következő év első napján kezdi meg újra a tanítást a morva származású Vulpianus Tamás. Kicsi a helyiség, sok az akadály a városi tanács részéről, s mégis már 1650-ben száznál több tanulójuk van, sőt szindarabot is adnak elő. Hibásan számítják tehát intézetünk keletkezését 1655-től, mert azt legalább 1649-re kell tennünk, mely évtől, — igaz nem teljes számú osztályokkal — főnállott s benne folyton tanítottak. E téves nézet azért is erősödhetett meg, mert a gymn. évkönyve az 1655-ki évvel kezdi meg följegyzéseit.

A szent Háromságról nevezett Altariát (káplánság) Hagai Ferencz özvegye Kazai Gyulai Margit 1476-ban alapítá, fentartván magának élte végeig a patronatusi jogot, mely halála után a városra szállott. E jogát a város gyakorolta is mindaddig, míg a vár a Szapolyai család birtokába nem jutott. Ettől fogva János anyja Hedvig tescheni hercegnő élvezte e jogot, kinek halála

¹⁾ Városi jegyzőkönyv 1648.

után János király 1527-ben kelt kiváltságlevelében a városnak visszaadta.¹⁾ Trencsén 1528-ki ostroma alkalmával az Altaria okmányai elveszvé I. Ferdinand 1556. márczius 8-án azokat megerősíté. Trencsén lakói azonban nagyobbrészt az új hithez pártolván a kegy-úri jogokat arra használták, hogy nem ajándékozva senkinek az Altaria jövedelmét maguk részére fordították. Zongor Zsigmond trencsényi főesperes, nyitrai kanonok s később nagyváradi püspök 1651-ben megnyervén Ferdinand királytól a helybeli szt. Háromság-ról nevezett Altariát, nagy utánjárással visszaszerzte javait s jogait, s azt a jezsuitáknak adományozta. Így jutnak ezek Liborcsához, a plebániából levezető lépcső mellett egy házhoz (jelenleg 51. sz.) és az úgynevezett Zongorka szántóföldhöz. Lippai, hogy a trencsényi gym. létezését biztosítsa, reávette Szelepcsényi, akkor nyitrai püspököt, hogy ez adományt erősítse meg, mit Szelepcsényi azon kikötéssel hagyott jóvá, hogyha e javak, épúgy mint a szalkai apátság javai, a jezsuitáknak az országból kiüzetése esetében a nyitrai püspökségre visszaszállanak. Erre kinyerte I. Lipót jóváhagyását is 1659-ben. Ennek értelmében lettek a jezsuiták bevezetve még ez év folyama alatt a liborcsai birtokba.

Lippai 1651-ben tette első nagy alapítványát 30,000 frt áldozván az ujonczház építésére, miből a bécsi rendház az itteninek felépüléséig 10,000 frtot kap hat magyar növendék eltartására; s még 4000 frtot adott a két szomszéd ház megvételére. 1653. jan. 3-án kelt bevalló (fassionalis) levele szerint a házakon' és szállőkön kívül, melyeket készpénzen vett s a háznak

¹⁾ Esztergom 1527. szombat in festo Purificationis B. M. V. (febr. 2-án) Városi levélt.

ajándékozott, 50,000 frtot áldozott az alapításra. (lásd az a) mellékletet.) Hosszas huzavona után sikerült a jezsuitáknak a várossal is egyességre lépni, melynek értelmében a város az Altaria kápolnája és a Rectorház helyett a Prileszky-félét adta a jezsuitáknak, kik 1000 frtot reáfizettek, kamatok fejében 400 frtot, s a hid föntartására 50 embert aduak; viszont a katonai beszállásolás terhe alól őket fölmentik. 1652-ben Illés-házy Györgytől templomépitésre a Bársony-féle házat kapják, az érsek a szomszédos Burján-házat veszi meg 4800 frtéért, és a Bársony, Burján, Prileszky és Schellendorf-féle telkeken épült a templom s a kollegium, míg a Fáncsi-tól ajándékozotton a gymnasium. Ez alkalommal áttevén az iskolát a vett házakba a Residenciából kollegium lesz, első Rectoruk Lippai Ferencz.¹⁾

Az esztergomi érsek 1653. pünkösöd vasárnapján teszi le a Xav. szt. Ferencz tiszteletére szentelt templom alapkövét s 1657. július 1-én szentelte fel előkelő vendégek, többek közt Vesselényi Ferencz nádor jelenlétében. 1655. okt. 18-án nyílt meg a novitiatus a régi házban, s ez évben az iskolát a poëzisisig fejlesztették, ebben leljük okát, hogy intézetünk létezését — noha hibásan — ez évtől számították, 1656-ban már a legfelsőbb osztályban, a Rhetorikában, is tanítottak. A kollegium és a novitiatus alapjait 1656-ban rakják le, s 1661-ben költöztek át a rend növendékei az új házba. Gymnasiumunk a Fáncsi-féle telken 1662-ben épült fel a harmadik emeletig, de csak 1672-ben költözött át az iskola egészen elkészült épületébe.

¹⁾ Annuae Collegii et domus probationis Trenchiniensis. Kézirat a bpesti egyetemi könyvtárban. 3 folio kötet.

A nagynevű alapító összesen 105,015 frtot költött az intézet létesítésére, s élte végeig annak gondos atyja maradt. Alapító levelében, kelt Nagyszombat 1660. jan. 1-én, a récei szőlőkön és házakon kívül 81,000 frtot sorol föl, melyeket a kollegium és ujonczház alapítására fordított. (lásd a *b*) mellékletet).

Alig melegednek meg a társaság atyái új otthonukban, a háborús idők működésüket megakasztják, s nagy részüket távozásra is kényszerítik. Az erdélyi zavarokból fejlődött viszonyok, a hódító török elbizakodottsága I. Lipótot, noha akarata ellenére, 1663-ban háborúra kényszerítik. Érsekújvár ostroma és bevétele az ország észak-nyugoti részeit teszi ki a török pusztításainak; ez okból iskolánkat már augusztus végén bezárják, a szerzetesek hatnak kivételével Hradischba menekülnek, az ujonczházat Bécsbe teszik át s ott is marad 1666-ig. Idején is volt a menekülés, mert a környéket októberben tatárok pusztítják. Alig mulik el a veszély deczember 4-én újra megnyílnak az iskola ajtai, hogy a tanulni vágyó ifjúságot befogadják; de az egész 1664. évben csak egy világi tanít, sőt a következő évben is csak a syntaxisig tanítanak, s csak is 1673-ban lesz ismét teljes a tanítás. Ez évben fejezik be a templom tornyait is. Két év múlva nagyobbitják gyógyszerházukat, s a város fala mellett — kollegiumuk háta mögött — 150 frtért egy kis házat szereznek.

Az 1683. év mozgalmi újra kizavarják őket kolostoruk megszokott csöndjéből, csak a nélkülözhetlen személyek maradnak, a többi Bécsbe vonul, s helyüket az ország keleti vidékeiről, főleg a bányavárosokból menekülők foglalják el. E zajos évben anyagilag is

nagy veszteség éri a rendházat. Thököly Imre hatalmas fiscusa, Rajman Mátyás, jobbágyaiknak megtiltja az élelmiszerek szállítását; gyűjtogatások, állatok elhajtása következtében 6825 frtnyi kárt szenvednek. A rendháznak ritka vendége is volt, az átvonuló lithván sereg vezére s a lengyel palatinus töltött el benne egy éjet.

Lipót fegyvereit nem remélt szerencse kíséri. Nemcsak Bécs szabadul föl az ostrom alúl, de Buda vára is 150 éves török uralom után visszakerül. Rendkívüli fénynyel ünnepli a város, ünnepli az intézet a nagy eseményt, melyből a hazafiság és loyaltás mellett kiveszi részét a kath. hitbuzgalom is. Szeptember 8-án azaz Kisasszony ünnepén már reggel kitették a templom homlokzatára Lipót császár (sic!) feldiszített arczképét e felirattal:

VIVat annIs nestoreIs gLorIosVs hostIVM rVINator LeopoLDVs.

QVI tVrCas profLIgaVIt nobIsqVe BVDaM restIVIt.

Nem messze e képtől a templom falán élőgalyakkal körülvevett nagy tábla volt, épúgy mint az előbbi kora reggeltől késő estig, kifüggesztve a következő chronosticonokkal:

Io trIVMphe! sVperIs faVentIbVs Leo VICTor eVasIt (hibás)

CharosqVe trIVMphos De IVratIs IesV hostIbVs reportaVIt. (hibás).

VIVE DIV In trIVMphIs gLorIae Caesar AVgVste

QVI obsCVrastI, peDIbVsqVe protrIVIsItI LVnaM

VIVE LotharIngIae DVX VICTorIosIssIME

QVI BVDaM feLICI aggressIone eXpVgnaVIsItI.

VIVat DVCaLIs BaVarIae serenItas, qVae hostIs fVrorem fregit

VIVE PrInCeps BranDebVrge, aVXILlator fortIssIME

VIVant oMnes eX BVDensI VICTorIa gLorIosI.

A falusi nép papjai vezetése mellett a plebánia-templomban gyülekezett, honnét körmenetben vonult a kollegium templomába, s itt tartották a vár összes ágyúinak dörgése mellett a „Te Deum“-ot. Az elmaradhatlan diszebéd két helyen volt, a kollegiumban és a vár parancsnokánál; este pedig a várost fényesen kivilágították, a mi szintén „Te Deum“-mal kezdődött. Trombiták harsogásába a vár ágyúi dörögnek be, míg a városban a mozsarak és a városi tanács által a város tornyaiba elhelyezett puskások lövöldözése emelik az ünnepély fényét. A kollegium és gymnasium falait 12 kivilágított jelpép fődte:

1. Ausztria jelvényeit keblén viselő, dárdát, íjat és nyilakat összetörő orozlán, melynek lábainál törökök fetrengnek:

Io trIVMphe! Leo aVstrIaCVs aDVersarIos fortIter sVperaVIt.

2. Buda vára fölött a babérkoszorúzott Lipót kezében pálmát tartva hadi szekérre lép:

Leo VICTorIosVs BVDaM sIbI sVbIVgaVIt.

3. Magyarország hármás dombja fölött vérző keresztből kiálló viruló pálma:

GratIosas BVDensIs VrbIs paLMas HVngarIae regI CrVX peperIt.

4. Az elhomályosult hold közepéből véres kereszt áll ki:

BVDensIs eXpVgnatIo Ingens In oDrIsla LVna DefeCtVs.

5. Kétfejű sas jobb lábával a szarvaival felfordított holdat, ballal a hétfejű hydrát tiporja:

ProtrItIs LVnae CornIbVs etIaM hyDrae VIrVs breVI proteretVr.

6. Kétféjű sas, egyik lábában jogart, másikban kardot tart; egyik fejével kelet, másikkal nyugot felé fordul (Dominabor utrinque):

AVgVsta CaesarIs aqVILa VtrIVsqVe Phoebi DoMina erIt.

7. I. Lipót pánczélba öltözötten, amint Magyarország leeső gömbjét vállaira emeli (Isto fulcitor Atlante):

Vere rVIssct, nIsI hVMerIS LeopoLDI sVffVLta fVIssct.

8. Magasan röpülő sas szárnyaival elfödi a holdat, s az állatkörből kiemelkedik a Szűz csillagzata (In hoc signo vinces):

TV VIrgo pVra LVnaM oDrIsIae gentIs obscVraVIstI.

9. 10. Két győzelmi pyramis között az Istenanya képe:

DeIpara praebVIt nostrIs aVXIIIVM In haC pVgna
SVb tVo praesIDIo tVrCI MILItes eXpVgnatI.

11. Ugyanaz lábai alatt félholddal:

FereX tVrCa LVnaM sVb peDes tVos posVIt.

12. Két felhőből kinyuló kéz, egyik babérkoszorút, másik pálmaágot tart:

AeternIs LaVreIs paLMIsqVe DIgnI estIs LVnae eXpVgnatores.

Sok költeménnyel is ünnepezték e napot, sajnos egyet sem jegyzett föl krónikásunk; azonfölül még sok jelkép készült, melyet azonban az idő rövidsége miatt a festő nem dolgozhatott ki.

Utoljára a Rákóczy-mozgalom zavarja ki a jezsuita atyákat csöndes otthonukból. 1703-ban távozik újra a

Rector az ujoncznövendékekkel Nagyszombatba, csak néhány tagot hagyva hátra a templom és iskolák gondozására. Nem is találunk 1709-ig bezárólag följegyzéseket. Ez évek közül az 1708-ki hozott nagy szerencsétlenséget az iskolára és magára a városra is. Rákóczy csapatai ostromolják a várat s májusban a belváros nagyrésze a kollegium-, templom-, iskola- és konviktussal együtt a lángok martaléka lett. II. Rákóczy Ferenczet vezérei reábirják, hogy seregével a végszükségben szenvedő Trencsén alá vonuljon, nehogy Viard és Heister a szorongatott várbelieken segíthessenek. Augusztus 3-án Hamri falu mellett történik a szerencsétlen összeütközés, mely Rákóczy megsebesülésével és csapatai szétszórásával végződik. „Inter arma silent musae“, e zavaros években szünetel a tanítás és csak két év múlva 1710-ben nyitják meg az iskolát a konviktus egy szűk kamrájában. Világi tanitót — Sotér Tóbiást — fogadnak, ki noha csak Rhetorikát végzett, nemcsak az alsó osztályokban, hanem a Grammatika- és Syntaxisban is tanított. Nyáron végre egyet a régi iskola helyiségeiből helyreállítván ide helyezték a 76-ra fölszaporodott tanulókat, kiket Sotér nemcsak teljes megelégedés mellett tanított, hanem azokkal még drámát is játszott. A következő év elején a világi mellett egy rendtag is tanított és sok tanulójuk lévén a Rhetorikát is megnyitják, s miután nincs helyük az iskolaépületben, magában a kollegiumban. 1712-ben az ujonczházat is visszahelyezik s hét év alatt helyrehozzák a tűz okozta károkat, sokkal szebben és fényesebben építve föl templomukat és házukat. Ez évekből származik a templomnak még ma is látható fénye, ekkor emelik a két tornyot, szerelik föl harangokkal, melye-

ket Besztercebányán Kluge Henrik öntött¹⁾ és a Kőrmöczbányán 430 frtért készült kilencz változatú orgonával. Az építés vezetője Pozzó, a főoltár tervezője és készítője Tausch Kristóf jezsuita.

A fegyverek zörején kívül a pestis kényszeríti többször a jezsuitákat munkálkodásuk félbeszakítására. E rettenetes betegség a XVII. század végén és a XVIII. század elején több ízben látogatja meg városunkat, így 1656., 1679., 1680., 1681-ben de különösen 1710-ben pusztított óriási mérvben. A városi tanács isteni segílytől remélve csak enyhülést Xaveri Ferenczet választja a város védszentjeül, október első vasárnapján ünnepélyes fogadalmat tesz, hogyha a pestis megszűnik, védszentjének napját — december 3-át — ünnepül tartja meg, azon napon és a fogadás évfordulóján körmenettel járúl a plebánia-templomból a jezsuitákéba, s ott mise közben fogadalmát megújítja. Ez alkalommal Xav. szt. Ferencz képét lefestették, melyen az akkori vár- és városnak képmását birjuk.

eX Voto aVertenDa DeIn pestIs honorI DIVI XaVerII
Vrbs TrenChInIensIs obtVLerat.

E fogadalom értelmében, melyet Eszterházy Ádám László nyitrai püspök Bécsben 1710. decz. 3-án megerősített, ma is mindkét napon a fogadalmat megújítják s decz. 3-a városi ünnep. 1715. és 16-ban újra kiűtött a betegség.

Csendes munka közt folynak ez időtől intézetünk napjai megszakítva egyhangúságukat a templomi és iskolai ünnepélyek. Az előbbiek közt a szokott évielen

¹⁾ 22 mázsás, 9 m. 70 font, 4 m. 77 font, 1 m. 90 font, 1 m. 3 font és a házi esengetyű 13 fontos volt.

kivül említendőnek vélem, Gonzaga Alajos, az ifjúság védője szentté avatásának rendkívüli fénynyel megült ünnepét, melyet 1727. pünkösd után XI. vasárnapon kezdenek s nyolcz napig ünnepelnek; az utóbbiak között a felsőbb osztályok évente háromszor tartott szónoklatait (declamationes) és a harmadik emeleten levő színházban a szokásos színjátékokat. Az évvégi színelőadás jutalmazásokkal volt egybekapcsolva, mely alkalommal a nyertesek neveit trombitaharsogás közt olvasták föl, s néha ki is nyomatták. Akadnak nagy-lelkű jóttevők, kik részben a jutalmazások költségeit fedezik, részben a színház feldisztetéséhez s a szindarabok fényének emeléséhez járulnak lelkes adományaikkal. Így találkozunk 1687-től fogva Lippai Miklós, az alapító unokaöcsese s vágújhelyi prépost nevével, ki jutalmakon kívül 170 rhenusi forintot költött a színház kifestésére; a vármegye rendeivel, Szapáry János és Pál grófok neveivel, kik új ruhák és disztitással látták el a színházat. — Az épületet is nagyobbitják 1724-ben a kézművesek és zenészek részére új épületet emelvén, a folyosókat pedig képekkel ékesítették föl.

XIV. Kelemen pápa 1773. jul. 21-én „Dominus ac Redemptor noster“ bullájával a jezsuita-rendet eltörülvéen, hazánkban is fel lesz oszlatva s nagy királynőnk Mária Terézia vagyonukból a tanulmányi alapot teremti meg.

A rendet hazánkban feloszlató rendeletet 1773. szeptember 20-án adta ki M. Terézia. Ebben gondoskodva van a vagyon összeírásáról, melyet egy, a megyei alispán, egy egyházi és egy kamarai tisztviselőből álló bizottság végez; meghagyja a volt rendtagokkal való szép bánásmódot. A tagokról a következőkép gondos-

kodik: az ujoncznövendékeket rögtön bocsássák el; a fogadalmat tett nem papok legkésőbb egy év mulva hagyják el a házat; a papok, míg más alkalmazást nem kapnak, a ház jövedelmeiből láttatnak el; az öregek megmaradhatnak a házban, de annak igazgatásába be nem folyhatnak, és rendi ruhájukat nem hordhatják. A nem papok ruházatra 100 frtot és 3 óra ellátás fejében havonta 16 frtot kapnak; a papok szintén 100 frtot s mindaddig, míg a ház vagyoni ügyeit rendbe hozzák, havonta 16 frtot; a miért a leltárt úgy kell szerkeszteni, hogy minden egyes ház vagyona kitűnjék. Minden egyes tanár megkérdezendő, hajlandó-e tárgyát továbbra is tanítani? s ha igen, alkalmazandók; innét van, hogy a következő években intézetünknel csupa exjezsuita tanit. Az átmeneti nehézség miatt az iskolai év decz. 1-én kezdődik.

A trencsényi jezsuita ház okt. 21-én lett felszlatva; s ha nem is fenyegette veszély a várost, hogy iskoláit elveszti, de a megye közönsége december 15-ki feliratában szükségesnek találja kérni, hogy az iskolát és a nemesi nevelő intézetet a városban hagyja meg a kormány. A trencsényi jezsuita kollegium megszűntetésével a tanulmányi alap 212,000 frttal gazdagszik. Lippai alapítványát 121,000 frttal számítják, melyet későbbi alapítványok: Balogh szül. Lippai Kataliné 1000 frt, Hunyadi Antalé 10,000 frt, Koháry Istváné 12,000 frt, Vánossy Antalé 6000 frt, másoké több mint 30,000 frttal szaporítottak, s mit még a jezsuiták okos gazdálkodása is növelt¹⁾.

A könyvtár átnézésére híres történetírónkat Kovacsich Györgyöt küldötték ki, a kiválóbb munkák a

¹⁾ Mercure von Ungarn 1787.

budai egyetemi könyvtárba kerültek. 1773-tól 76-ig volt jezsuiták tanítanak; ekkor nagy királynőnk a piaristarendre bizta intézetünk tanügyi ellátását. Ez év augusztusában a vármegyékhez szóló patensében a rektor, direktor, tanárok és a szolgálta ellátására a tanulmányi alapból 1200 frtot utalványozott. A rend főnöke, Orosz Zsigmond, a szt. györgyi rectort, P. Vietorist, bizta meg, hogy az intézetet átvegye; s miután ez a fölszerelést nagyon gyarlónak találta, az első berendezésre 1000 frtot kapnak. A királyi patens a kerületi főigazgatót gf. Balassa Ferenczet, vagy annak megbizottját ruhazza föl az átadás jogával, ennek folytán Trencsén megye alispánja Ugronovics november 1-én vezeti be a kegyesrendűeket a kollegium és az iskolákba, de csakis ezekbe, mert: „hogyha nemcsak a társházakat és iskolákat, hanem az eltörült rend által birt földeket, kerteket s egyéb világi telkeket is kérnék maguknak átadni, melyek közt plebániai is találhatók, a jószágok és hatáskörök közti zavarok elkerülése miatt az iskolákat átvevő szerzeteseknek ez alkalommal csak a kollegiumok- és iskolákat adják át a kerületi főigazgatók, vagy azok megbizottjai, az előbb említett telkek a jelen állapotban maradjanak.“¹⁾ Az iskolát nov. 7-én nyitják meg, de az ujonczház butorzatai, a templomi kincsek és ereklyék, — melyekről egy kamarai és egy egyházi férfi jelenlétében jegyzéket kell felvenni, — de főleg a könyvtár átvétele igen sokáig húzódik, úgy hogy az alispán tisztéről lemond s a megyei ügyész, Borsiczky, végzi be az átadást.

¹⁾ Helytartótanácsi rendelet a megyéhez 1776. okt. 14-én.

Szerfölött bajos dolog tiszta képet alkotni a könyvtár állapotáról. Maradtak ugyan föl összeírások¹⁾, de ezeket egymással megegyeztetni teljes lehetetlen; mit annak vagyok hajlandó betudni, hogy a lajstromozásnál különböző elveket követtek s a mellett a felosztás okozta zavarban sok munka elkallódhatott. Az első összeírást Schwelmer János volt jezsuita Hlavács János megyei táblabíró jelenlétében és segélyével 1774. okt. 21-én fejezte be, fölsorol 1904 munkát, 28 szakra fölosztva. Ez összeírással a helytartótanács nem lévén megelégedve, 1777. okt. 16-án kelt rendelete értelmében Kóroda Theophil a gymnasium igazgatója új összeírást végez, befejezte 1778. ápril 21-én; ő már 2071 művet sorol föl 29 szakra osztva; 224 munkát + jegyez, melyeket az előbbi összeíró kifelejtett; de az összeíráshoz csatolt betürendes tárgymutatóban csak 1012 művet sorol föl. A budai egyetemi könyvtárba fölvittek 737 művet és egy szögmérőt. A becsebbek lőnek kiválasztva, de a könyvtár nem nagyon bővelkedett ritka művekben. A XV. századból 4 munka van: Concordantiae majores Bibliorum Basileae 1496 f. Durandi Rationale divinatorum officiorum Argentinae 1486. 8°. Lipsicz Conclusiones contra quorundam Bohemorum errores Lipcse 1494. Petri de Palude Sermones Dominicales 1496. Az 1550-ig megjelent művek összes száma 26, köztük Temesvári Pelbart beszédeinek hágai 1509. és lyoni 1513-ki kiadása. — Itt maradt egy negyedik összeírás szerint 1765 munka. Legbővebben az asceticus munkák voltak képviselve.

Mária Terézia említett patensében a trencsényi társháznak 50,000 frtot ad az ujoncznövendékek neve-

¹⁾ A budapesti egyetemi könyvtárban.

lésére, melynek 4% kamatait 1777-től húzták. Sok baj van a templommal, melynek a jezsuiták idejében 30,000 frt tőkéje volt, de a kegyesrend csak 10,000 frt vett át, minek kamataiból az 1409 frt 30 krnyi költség nem telt ki; csak a zene — 10 zenész per 60 frt — 600 frtba került. A helytartótanács a költségek leszállításában keresi az orvosszert.

Gf. Balassa Ferencz főigazgató ünnepélyesen 1777. aug. 19-én vezette be a kegyesrendűeket; a következő évben a külvárosi kertet — a mai piarista-kertet — ama föltételek mellett adta át a rendnek, hogy a haszon a házáé, s a javításokat ők kötelesek teljesíteni, de a gymnasiumi ifjuság örök joggal — jure perennali — használhatja, s az okozott károkat megtéríteni nem tartozik; miből heves versengés támadt a ház rectora s a gymnasium igazgatója közt. Mikor ment át a piaristák teljes birtokába, följegyezve nem találom.

A kegyesrend helyi viszonyaira élénk világot vet a rendfőnöknek, Orosz Zsigmondnak, 1780. aug. 24-én kiállított reversalisa, mely szerint: 1) a trencsényi collegium, a meglevő butorzattal s az első berendezésre a tanulmányi alapból adott 1000 frttal úgy lett átadva, hogy 1200 frt évi járulékért öt tanárt, katechetát és hitszónokot, továbbá rendkívüli vagy helyettes tanárt és a helybeli direktort, ha az a rendbe tartozik, ellátni és az iskolában az előirt tanítási rendszer szerint tanítani a kegyesrend kötelessége; 2) hogy a rend Magyarország és Erdély részére is alkalmas egyéneket képezethessen ki, a kamarai pénztárból 50,000 frtot utalványoztak, mely a hitelalapnál (in fundo crediti) helyezendő el. 3) Átvevén fölszerelésekkel együtt szt. Ferencz templomát és a szt. Benefinius kápolnájában levő

kincstárt, kaptak a tanulmányi alapból 12,795 frtot, továbbá a jezsuiták fekvőségeiből két rétet, nyolczvan-két mérőnyi földet, hasonlóképen a Gyulai-féle altaria alapítványát, beszámítva az 50 mérőnyi földet 2080 frt értékben; végül a nepomuki János-szobor 100 frt alapítványát azon kifejezett föltétel alatt, hogy minden szükségesről ők gondoskodnak, nemkülönben 3 gyón-tató és 3 hitszónok tartásáról, s így az altaria alapítványi kötelezettségének is elég tétetik.¹⁾

Életbe lépván a Ratio Educationis, intézetünk 5 osztályú lesz, két humanitási — t. i. rhetorika és poësis — s három grammatikai osztály — a syntaxis, I. és II. grammatika; czime: Királyi nagy gymnasium (Regii majus Gymnasium), pecsétje: Sigillum Gymnasy Trenchinensis 1778. köriratú; be lesz osztva a pozsonyi tankerületbe s első főigazgatója gf. Balassa Ferencz, ki 1785-ben a horvát báni méltóságra emeltetvén, 1786-ban br. Prónay Gábor veszi át tankerületünk igazgatását. Városunkkal együtt az intézet is ünnepet ül, midőn a trónörökös II. József 1779. ápril 21-én rövid látogatásával szerencsérteti. „Ist eine armselige Stadt“ volt a világlátott fejedelem megjegyzése városunkra.

A nagy újító iskoláink külső szervezetét nem bolygatja; de az országot újolag osztja be tankerületekre²⁾, intézetünk a pozsonyinál marad; megengedi a zsidóknak a latin iskolák (1783. 29/IV.) és a morvákknak a trencsényi gymnasium látogatását. 1786-ban

¹⁾ Paresetich vag-sellyei jószágkormányzó latin levele. V.-Sellye 1801. jul. 8.

²⁾ 1784. ápr. 26. a pozsonyi tankerülethez tartoznak: Pozsony, Nyitra, Trencsén, Zólyom, Árva, Turóc, Liptó, N.- és K.-Hont, Bars, Pest, Nógrád, Esztergom megyék.

a nagy szünidőt július—augusztusra teszi át, s 1787. június 11-ki rendeletével szakít az eddig követett ingyenes tanítással s behozza a tandíjat. A tandíjából 380 ösztöndíjat alapít: 50 első osztályút, 100 frtosat, egyetemi hallgatók részére, 100 második osztályút, 80 frtosat, a bölcsészeti hallgatói részére, 200 harmadik osztályút, 60 frtosat, a gymnasisták és 30 negyedik osztályút, 20 frtosat, az elemi iskolások részére. A tandíj behozatalának bevallott célja, hogy a kitűnő tehetségeknek megadja a kiképzés eszközeit. Minden ösztöndíjat évente újra adományoznak. Az ösztöndíjas, ha az I. félévben másodrendű osztályzatot nyer, csak akkor élvezi ösztöndíját, ha év végén jelesre javít. (1787. jul. 11.) Meg nem felelő eredmény után a tanuló elveszti ösztöndíját; ellenesetben megtartja még akkor is, ha alsóbb iskolából felsőbbe lép át, s ha üresedés áll be, magasabb osztályút nyer. A tandíj 6 frt, havi 36 kr. részletekben fizetendő. 1786/7-ben, miután az iskolai év csak 9 hó, 42 kr. — Hasonlóképen József utalványoz a katecheta részére a nemsovai sóhivatalnál 6 drb. aranyat (1787); elrendeli a szerzetes igazgatóknak és tanároknak a tanulmányi alapból fizetendő 100 illetőleg 50 frtnyi segélyt 1789-ben, de ugyanez évi kimutatás szerint nálunk az igazgató ad personam 200 frtot kapott, a rendház 1200 frt, az intézeti szolgáló 100 frtot. Elkobozza a gymnasiumnak Mária Terézia korából való pecsétjét, melyet 1790. május 5-én kelt felsőbb rendeletre kap vissza s használ az absolutismus koráig, midőn használata újrolag eltiltatván 1862-ben kapott újra vissza.

József halála után intézkedései ellen általános a visszahatás. Trencsén megye márcziusban tartja közgyü-

lését, s nem nevezhetem másnak, mint túlkapásnak a gymnasium belső ügyeibe avatkozását, miután befolyása arra József előtt sem volt. Kimondja a gyűlés a tandíj megszüntetését, a tanrendszer felfüggesztését, kiküszöbölti a német nyelvet, a gymnasium pecsétjét elveszi, visszaállítja a társulatokat, megtiltja az érintkezést a főigazgatósággal, sőt megyei főigazgatóvá ideiglenesen br. Révay Antalt nevezi ki. Nem szükséges megjegyezni, hogy e határozatok akademikus jellegűek, s a régi állapotok visszaállítása az 1790/1-ki országgyűlés határozata értelmében felsőbb rendeletek útján történik. Ugyanez országgyűlés rendeli el a magyar nyelv rendszeres tanítását is, s Hegedűs Alajost, a magyar nyelv első tanárát, 1792. február 25-én nevezik ki.

Századunk elején a francia háborúk okozta hadikészülődések és viszontagságok magas vendégeket hoznak városunkba, kik intézetünket is szerencsétlenül látogatásukkal, 1806. szeptember 2-án a halhatatlan József nádor, 1809. márczius 7-én Károly Ambrus fhg. esztergomi primás járt itt, júliusban Ferencz király Komáromba menekülése alkalmával egy éjet városunkban tölt, s a főispánnál halt meg.

Új korszakot nyit meg intézetünk történetében az 1806-ki Rat. Educ. életbeléptetése. Ennek értelmében a népiskola harmadik osztályát a gymnasiumhoz csatolják, s így az öt osztályú intézetből hat osztályú lesz, négy grammatikai és két humanitási vagy aesthetikai osztálylyal. Ahol a harmadik elemi osztály tanítója alkalmas, ott átveendő; így történik nálunk is; Schütz János alkalmazást nyer évi 350 frt fizetéssel, melyből 200-at a város fedez. Schütz halála után (1816) az

első osztályt is a kegyesrend látja el tanárral, s az 1819-ben kötött szerződés értelmében a város évenként 350 frtot fizet a rendnek az első osztály tanárának ellátására. E terhet a tanulmányi alap 1847-ben átveszi azon föltétel alatt, ha a város a harmadik elemi osztályt újra felállítja (1847. nov. 20.) — A tanítás rendes menetét csak az 1831-ki nagy kolera akasztja meg, ugyanez évben az iskolai nagy szünetet augusztus és szeptember hónapokra teszik át. (máj. 17.)

A haladást, melyet a nemzeti nyelv mind bővebb felkarolása következtében intézetünk fölmutat, a szabadságharc viszontagságos napjai akasztják meg, mely idő alatt jóformán szünetel az oktatás. 1848. áprilban a közoktatási magyar minister megengedi, hogy a tananyag bevégezése után a tanulókat haza bocsássák, mi június 29-én meg is történik. Deczemberben megengedik az épület fölhasználását a honvédek beszállásolására; deczember 7-én Götz beütése s az osztrák hadaknak Sziléziából benyomulása teszik lehetetlenné a tanítást, s a következő év eseményei azon kényszerhelyzetet teremtik, hogy a szokottnál korábban fejezzék be a tanévet.

A szabadságharc leveretése után az absolut kormány a tanügy terén is központosítás és összeolvasztásra törekszik. A Thun minister által életbe léptetett Organisations-Entwurf következtében a trencsényi gymnasiumot a négy osztályú algymnasiumok közé sorolják. E szomorú korban, midőn nemzeti nyelvünket egészen kiküszöbölik a tanítás teréről, sőt még nem is a vidék nyelve, a tót, hanem a cseh van felerőszakolva előadási nyelvül, ünneplik meg nagy fénynyel, — habár mint fentebb kimutattam hibásan — 1855. jun. 3-án

a gymnasium 200 éves fenállását, mely alkalommal Kozacsek József főigazgató tartotta a hálaadó istentiszteletet. 1854-ben alakult meg az Org.-Entw. követtele városi iskolai tanács, tagjai a város részéről: Girschik Ferencz, Kamin József és Joó János.

Alkotmányunk visszaállításával intézetünkre is szebb jövő derül. A városi hatóságnak sikerült a magas kormánytól kieszközölni a fejlesztést. Ő Felsége 1868. okt. 27-én Gödöllőn kelt legmagasabb leiratával megengedi a hat osztályúvá fejlesztést, a város által felajánlott 400 illetve a negyedik elemi osztály megszüntetése után 600 frt évi járulék, valamint az V. és VI. osztály számára szükségelt helyiségekre nézve elvállalt bebutorozási és fentartási kötelezettségnek elfogadása mellett a tanulmányi alapból adandó 2740 frt évi segélylyel az 1868/9. tanévtől kezdve. Miről a ministerium nov. 6-án értesíti a várost, már előzőleg szept. 23-án bekövetelvén a biztosító okmányt, melyet a város szept. 28-ki rendkívüli közgyűléséből ki is állit s beküld.

Biztosító okmány.

Melynek erejénél fogva a nm. magy. kir. vallás és közoktatási ministeriumnak f. é. szept. hó 23-án 15919. sz. a. kelt rendelete értelmében szab. kir. Trencsén városa közönsége magát kötelezi a helybeli négy osztályú gymnasiumnak az 5-ik és 6-ik osztálylyali még az 1868/9. tanév kezdetével a magas állam költségén történendő nagyobbítása esetére, ugyanazon 1868/9. tanévtől mindaddig, míg ezen 6 osztályból álló gymnasium szab. kir. Trencsén városában fenálland. évenként 400 o. é. ft. azaz négyszáz forintot, s illetőleg a negyedik elemi osztálynak megszüntetése esetén 600 o. é. ft. azaz hat-száz forintot o. é. a tanulmányi alap javára a helybeli magy.

kir. adóhivatalnál félévenkénti részletekben befizetni, és a gymnasiumnak történendő két osztálylyali nagyobbítása folytán szükségglendő s a helybeli kegyesrendűek házában régóta fenállott nagyobb gymnasium helyiségeit a helybeli kegyesrendű ház és iskolai igazgató egyetértésével bebutoroztatni és fen tartani..

Mely fentebbi biztosító okmányt mi ezennel kiállitunk, hiteles peesétünkkel erősítünk és aláírunk.

Kelt szab. kir. Trenesén város közönségének 1868. évi szept. 28-án tartott rendkívüli közgyűléséből.

1868-ban az V. s a következőben a VI. osztály nyílt meg. Nagygymnasiummá fejlődén az intézet a magas ministerium a tanulmányi alap terhére világi tanárokat alkalmazott. Hogy az ifjuság ismereteit ne csak a tankönyvekből, hanem magánolvasmány útján is szaporithassa s főleg a magyar nyelv ismeretében s kezelésében nagyobb eredményt tüntethessen föl, ha valahol úgy nálunk égető szükség volt az ifjusági könyvtár felállitása. Linder Róbert tanár buzgalma teremtette azt meg 1871-ben, ki a szülők- és a tanügy barátaihoz fordult lelkes fölhívásával 266 frt 90 krt és 49 kötet könyvet gyűjtött, melyhez a magas ministerium 30 frtot adományozott, s evvel megvetette az ifjusági könyvtár alapját, melyet azóta a tanulók által fizetett csekély évi díjból folyton növelnek. Jelenleg minden tanuló 50 krt fizet e czélra.

Rövid pár év kimutatta, hogy csak úgy van jövője az intézetnek, ha teljessé fejlődhetik; s belátván a közönség saját érdekét is, a megye gyűlésén Schwertner Antal ügyvéd 1874. nov. 26-án megtette indítványát, mit a gyűlés felkarolva, felirattal fordult a kormányhoz, kérve a kiegészítést. „Nemzeti létünk egyik főfeltétele, hogy a nyomunkba lépendő nemzedék

nevelését kizárólag nemzeties alapra fektessük, szükséges kivált az időben, amikor a nemzetiségi törekvések egyebeken kívül a nevelés terére vitték át tagadhatatlanul hódításokkal jutalmazott küzdelmüket. Példák bizonyítják állításunkat. Nagyon is közel esik hozzánk T.-Szt-Márton, Rőcze és Zniováralja, hogy ne éreznők őszinte hazafias fájdalommal ama kártékony hatást, melyet mindenfelé Magyarország felső megyéiben gyakorolt.

Itt radikális orvosságra van szükség, oly gyógyszerre, melyet a haza üdve és nem a gyakran felhányt magyar chauvinismus tanácsol, oly segély, melyet Magyarország fenléte, a belnyugalom, utódaink és magunk üdve nyújt kezünkbe. A kártékony irányban megkezdett nevelést hazafiással kell pótolni; a felekezeti autonomia ma már nem nyújt védvet a hazifiság, de igen is a panszláv izgatásoknak; az államnak, Magyarország független magyar kormányának lelkiismereti kötelessége ott, hol ily uton ront és tör egy ellen nemzetünk ellen, hol a nevelés ügye ily irányt vesz, ha egyébként nem, állami intézetek és jó tanerők által behegeszteni az ütött sebet, kiirtani a zsenge szivekből a beoltott nemzetiségi fajgyűlöletet, föltárni a növendékek előtt a követett irány igaztalan és káros voltát, s úgy adni oktatást, hogy az a hazafiság és kölcsönös szeretet kiolthatatlan alapját képezhesse; — s az államnak most még könnyű leendő feladata, mert mellette állunk, mellette a nép jelentékeny józan része, mellette a jog és igazság. . . . Egyuttal ily módon lehet oktatásunk révén radikális hazafias lépést tenni, s nem tartózkodunk kijelenteni, miszerint a magas kormány igen engedékeny eljárásával szemben ez lenne

a mód ismét szívünkbe csöpögtetni a reményt, miszerint oly kormány áll hazánk élén, amely félretévén a habozást, erélylvel lát nemzeti ügyünk fölkarolásához. “ Megszivlelendő arany szavak! Méltók megyénk halhatatlan fiához Baross Gáborhoz! ¹⁾ E feliratban a megye állami tápintézet felállítását is kérelmezi, de sikertelenül. — Az intézet főgymnasiummá kiegészítése engedélyezve lön 1876. jun. 27-én 12878. számú rendelettel, s még ez év őszén a VII., a következőn a VIII. osztály nyílt meg. Ez évben a pozsonyi tanterület ketté osztatván intézetünk a besztercebányaihoz osztatott be, s így jutott ama férfi igazgatása alá, kinek a gymnasium kiegészítése s főleg a mai kornak megfelelő kiépítése és felszerelése érdekében tett fáradozásait és érdemeit Trencsén szab. kir. városa a díszpolgársággal hálálta meg, — s ez Dr. Klamarik János. 1877. szept. 30-án 24924. sz. a. megkapta intézetünk az érettségi vizsgálat tartás jogát, s 1880-ban okt. 3. a párhuzamos első osztály engedélyeztetett, mely azóta fönn is áll.

Az 1878/9. tanévben alakult meg Bellaagh Aladár tanár vezetése mellett a gyakorló iskola, mely feladatául tűzte a nemzeti nyelv, irodalomtörténet, szavallás és a tudomány többi ágaiban az iskolai tanulmányokkal való összhangzó működést. Az iskola tagjai a három felső osztály tanulói lehetnek. Rendes üléseiken a szavaláson kívül szó- és írásbeli értekezéseket tartanak a nyelvészet, irodalom, a hazai és egyetemes történelem, a költészet, széppróza és a természet-tudományok köréből. Minden értekezést és szavallást

¹⁾ Baross Gábor sajátkezű fogalmazványa a megyei levéltárban.

megbírálnak. Évente ünnepélyes záró ülésben számolnak be működésükről a közönség és tanári karnak.

A tudományok mellett nem feledkezik meg az intézet a kedélytképző művészetekről sem. A dal-egyesület az egyházin kívül fölkarolja a világit is, s eredményeiről fényes bizonytságot tesznek az évente adott hangversenyek, melyek jövedelmeit az alumneum és a Trefort-alap között szokás megosztani. Céljai elérésére minden tanuló 50 krt fizet.

A zeneegylet 1890-ben alakult s vezetője ez időtől 1893/4-ig Paulik József tanár. Azóta Becker Nándor. Alapszabályai a következők:

„Az egylet neve: „Trencsényi kir. kath. főgymnasiumi zeneegylet.“

Célja: a zene elméleti és gyakorlati művelése által az erkölcsök nemesítése, egyházi zene művelése s a társadalmi jó viszony előmozdítása.

Eszközök a cél eléréséhez: zenegyakorlatok és nyilvános föllépés.

A zenegyakorlatok idejét, valamint a nyilvános föllépés megtartását az összes gyűlés határozza meg.

Az egylet tagjai háromfélék: működők, pártolók és jótévők. Működő tag minden gymnasiumi tanuló lehet, ki némi zeneismerettel bír. Pártoló tagja az egyletnek minden gymn. tanuló, ki czéljának előmozdítására legkevesebb 20 krnyi hav. összeg fizetésére kötelezi magát. Jótévő tag azon nem gym. tanuló (úr vagy nő) ki bármely összeggel járul az egylet czéljaihoz.

Minden működő tag tartozik legalább is 20 krnyi havi összeggel az egylet pénztárához járulni. Azonkívül kötelessége a kijelölt rendes és rendkívüli órák pontos látogatása.

Az egyesület főfelügyelete a mindenkori trencsényi kir. kath. főgymnasiumi igazgatót illeti.

Az egylet hivatalnokai: az elnök, karmester, jegyző, pénztáros, ellenőr és leltáros.

Elnök az ifjúságtól az előlülői hivatalnak határozatlan időre való szíves átvételére felkérendő gymn. tanár; teendője: az összejöveteleket igazgatni, s az egyletet mindenki irányában képviselni.

A karmester kötelessége az egylet belső, zenei szervezése és igazgatása.

A jegyző teendője az összes ülések hű képét írásban visszaadni, valamint a tagok jegyzékét vezetni.

A pénztáros a bejövő összegeket fogadja, arról rendes könyvet vezet, a késedelmezőket kötelességük teljesítésére inti, és hetenként az elnöknek számol.

Az ellenőr hivatása a begyült pénznek hű ellenőrzése.

A leltáros kötelessége az egylet hangszerei és zenedarabjainak megőrzése és rendben tartása.

Az egylet évenként legalább két rendes (alakuló és záró) gyűlést tart, melynek összehívása az elnök jogkörébe tartozik.

Az alakuló gyűlés a tanév elején, a záró gyűlés a tanév végén tartatik meg, melyben az összes tisztviselők számot adnak az egylet évi működéséről és állapotáról. Ezen két rendes gyűlésen kívül az egyesület évközben minden nyilvános föllépés előtt és után rendkívüli gyűlést tart. Ezen gyűlések tárgya a föllépés megvitatása és beszámolója.

Minden gyűlésen a pártoló tagok is résztvehetnek, indítványt tehetnek, de szavazati joggal nem bírnak, a zenegyakorlatokhoz azonban csak egyetemes próba alkalmával vezethetők be.

Minden tag* belépésénél sajátkezü aláírásával az alapszabályok pontos megtartására, úgyszinté az elnök, karmester és tisztviselők iránt tanusítandó kellő tiszteletre kötelezi magát. Általában pedig megköveteli az egylet minden tagjától, hogy úgy az órán mint azon kívül szeplőtlen, erkölcsös magaviseletet és illő magatartást tanusítson, úgy hogy semminemű, az egylet becsületét sérthető következmények ne származzanak eselekvése módjából.

Az egylet jövedelme a pártoló tagok befizetéséből, netáni hangversenyek jövedelméből s a jótEVők adakozásaiból áll.

Ezen jövedelem kizárólag a hangszerek és hangjegyek beszerzése s a tanító mesterek díjazására fordittatik.

Az egyesület, hogy a szegényebb tanulóknak is a zenei kiképzést megkönnyítse, vagyoni helyzetéhez képest vagy teljesen ingyen, vagy csak csekély fizetés mellett a szükséges hangszerekkel és hangjegyekkel ellátja őket, és kiképzetésükről gondoskodik.“ (1889/90. értesítő.)

Az egyesület feladatának megfelelően a résztvevők gondos zenei oktatására felügyel, s haladásának szép jelét adja közösen működve a dalegyesülettel az iskolai ünnepélyek és hangversenyek alkalmával.

Az intézet és társház épülete rozoga állapotban volt. Már 1829. nov. 4-én bedült északi része. A III. emeleten az V. és VI. osztály a repedések miatt használhatatlan lett. A II. emeleten az ujonczok ruhátára és betegszobája, az V. és VI. osztály tanárainak lakása lakhatatlan. Az I. emeleten a szolgák lakása és a gyógytár raktára, a földszinten a faraktárak dőltek be. A Vágra néző szeglet megmaradt, de nagyon erősen megrepedt. Csak 5 év múlva 1834-ben lett e rész 14,500 frton helyreállítva. 1856-ban újra égető szükség az átigazítás, mire a kegyesrend főnöke, a felsőbb hatóságokkal e tekintetben már szokásos hosszabb alkudozás és huzavona után, az 1554 frt 34³/₄ krba kerülő tervet fogadván el, a legszükségesebb javítások megtörténtek. Nyolcz osztályúvá fejlesztvén az intézetet elodázhatlan volt nemcsak a gymnasium, hanem a rendház egész épületének átalakítása is, hogy a kor igényelte követelményeknek megfelelhessen. 1876-ban Dr. Lutter Nándor budapesti főigazgató és Brecska Adolf mérnök bizattak meg 40,000 frt erejéig a terv készítésével, mely azonban inkább csak irányadásul

és tájékoztatóul szolgált. „Az ügy újabb lendületet nyert 1878-ban, midőn ő nmga Trefort Ágost m. kir. vall. és közokt. minister úr július 23-án tett magas látogatása alkalmával az épületet teljesen átvizsgálta és magának arról biztos tudomást szerzett. E magas látogatásnak köszönhetjük, hogy ő fölségének atyai jósága a gymn. helyreállítására — a fentebb említett költségvetés alapján — 50,000 frtot utalványozni méltóztatott.

A nm. vall. és közokt. ministerium megbízása folytán 1878. október hóban jött Trencsénbe Dr. Klamarik János beszterczebányai tankerületi főigazgató úr a terveknek új és alapos, a költségeknek részletes elkészítése végett. Fölvétetett 11 osztály, 7 szoba könyvtári és muzeumi helyiségeknek, 1 rajzterem, 1 díszterem, nyári és téli tornahelyiség, igazgatói iroda, tanácskozmányi szoba, 7 tanári lakás, szolgálk helyiségei, vendégszobák; a háztetőnek teljes átalakítása, a lépcsőknek és folyosók kövezetének kijavitása, a III. emeleti boltozatok helyett vak mennyezet, a falaknak vastartókkal való összeszorítása, a külső és belső falaknak kijavitása, nagy részben újból való bevakolása, megtisztítása és kétszeres bemeszelése; új átjárások, lomtárak, csatornák; új ajtók, ablakok, padlók, kályhák; 7 tanári szobára, iskolai, muzeumi, könyvtári összes helyiségekre új butorzatok stb. A költség 49,014 frt 28 $\frac{1}{2}$ kr. lön előirányozva.“ (1878/9. értesítő.)

Jóváhagyatván a költségvetés a főigazgató Zsámbo kréthy Emil alispán elnöklete alatt építési bizottságot alakít, mely az építést 12% árleengedés mellett Grün Salamon és fia vállalkozó cégnek adta. A főmunkálatokat június, július, augusztusban végezték, miért is a nagy szüenidő jun. 1-től szept. 15-ig tartott. Az

átalakított épületben „iskolának 10 helyiség van fön-tartva; nagyságuk a következő: I. A. és B. osztály 64·6 m², II. osztály 91·1 m², III. oszt. 63·5 m², IV. oszt. 77·7 m², V. oszt. 55·1 m², VI. oszt. 50·2 m², VII. oszt. 51 m², VIII. oszt. 55·1 m², a tizedik (jelenleg tanácskozó terem) 66 m²; idejárúl a rajzterem 115·1 m², a természetrajzi szertár 95·7 m², a természettani szertár 26·6 m², a chemiai szertár 29·6 m², a természettudományi előadóterem 69·3 m²; a chemiai szertárban konyha van; a tanácskozó terem 50·4 m²,¹⁾ a tanári könyvtár 33 m², az ifjusági könyvtár ugyanannyi.²⁾“ (Értesítő).

Az egész épületnek nagy hátrányára volt a bástyafal, mely az épületet északkelet felé környezte. Trefort Ágoston miniser ő nm. 1879. június hó 25-én tett látogatása alkalmával ezt látván, elhatározta a bástyafalnak lebontását, az arra támaszkodó épületeknek és ott fekvő telkeknek kisajátítását a végből, hogy e helyen egy részről téli új tornahelyiség állittassék fel, más részről pedig nyári tornahelyiség rendeztessék be. (1879/80. értesítő.) A telkek kisajátítása 6562 frt 26 kr., az összes munkálat 7896 frt 39 krba került. A téli tornahelyiségnek nagyságát 165 m², a nyáriét 1380 m²-re határozták, jelenleg azonban csak 400 m². A tornahelyiség kiépítése az 1880-ki szüenidő alatt történt.

Igy nyert intézetünk a magas kormány atyai gondoskodásából kényelmes, egészséges, zárt folyosókkal ellátott helyiséget, mely ha nem is pompázik palota-

¹⁾ Jelenleg tanári könyvtár.

²⁾ E két utóbbi jelenleg tanári lakás; az ifjusági könyvtár a III. emeleten 33 m². Azóta van földrajzi szertár 38·5 m² és a hangszereknek 38·5 m².

szerű fényben, de a mai kor követelte igényeknek — amennyiben régi épület átalakításával lehetséges — megfelel, s bátran sorakozik újabb intézeteink mellé.

Az 1883-ki XXX. t.-cz. következtében a tankerületek újabb beosztása folytán intézetünket rövid elkülönzés után újrolag a pozsonyi tankerületbe kebelezték. Az 1890. évi XXX. t.-cz.-nek megfelelőleg a görögöt pótló tanfolyam nálunk is szervezve lön, mi maga után vonta a tanárkarnak egy személylyel való szaporítását.

A helyes tanítás nélkülözhetlen kelléke a szemléltetés, hogy ez lehetséges legyen gondoskodni kell a szertárak felszerelése és a tanításhoz szükséges szemléltető eszközök megszerzéséről. Nem állithatjuk, hogy minden lehető, — de igen sok történt e tekintetben, s ha felszereléseink hagynak is fenn kívánni valót, intézetünk a jobban ellátottak közé tartozik. Ásványtani¹⁾ és földrajzi gyűjtemény volt már a régibb időben is, de physikai szertár nem létezett, s a tanári könyvtár csak iskolai kézikönyvek némi gyűjteményéből állott. A természettani muzeumra 1860-ban az akkori igazgató — Nedoly — a kormánynál kieszközölt 200 frtot; továbbá összegyűjtött 349 frt 70 krt s ez összegből vetette meg alapját. Hozzájárultak Br. Sina 100 frt, Roskoványi püspök 50 frt, Trencsén megye 60 frt, Trencsén sz. kir. város 50 frt, Marczibányi Antal 20 frt, Br. Pillersdorf 10 frt, az izraelita hitközség 12 frt s mások 47 frt 70 krral. Rendkívüli segélyképen kapott az intézet a kormánytól 1869-ben 100 frt vegy- és természettanra; 1870-ben 300 frt; 1874-ben rajzterem föl-

¹⁾ 1795-ben a bányahivatalok meghagyást kapnak, hogy a gym.-nak ásványgyűjteményt küldjenek.

szerelésére 150 frt 40 krt. A várostól 1868-ban sodrony- és famintákra 112 frt 50 krt. A ministeriumtól: 1873-ban ifjusági könyvtárra 30 frtot. 1877-ben physikai szerekre 500 frtot, ugyanakkor térképekre 210 frt. 1880-ban 500 frt. 1885-ben tornaszerekre 500 frt, a többit a rendes évi átalányból szerezték be. Intézetünk nagyobb jótévedői közt az újabb időben meg kell említenem Titus Pius minoritarendű szerzetest, ki 1874-ben moha- és páfránygyűjteményt ajándékozott. Schenk Adolf 300 frtot adott a könyvtárra; s a kit legelőbb kellett volna említenem, Br. Mednyánszky Dénes, ki nagybecsű természetrajzi gyűjteményét ajándékozta intézetünknek, mely a) a növényországból: a nálunk szabadon tenyésző cserjék és fák fűvészeti és technológiai összképét felmutató sorozatot — 104 kötet fából készítve, — továbbá kétezer fajból álló herbariumot foglal magában; b) az ásványországból: egy rendszeres oryktognosiai gyűjteményt és külön sorozat jegecz-példányokat, földtani és bányászati gyűjtések eredményeit és paleontológiai gyűjteményt foglal magában. Tetézte e nagylelkűségét még ugyanazon 1890. év szeptemberében több térképpel és egy éremgyűjteménnyel, melyben körülbelül 400 veret van képviselve arany, ezüst, réz és egyéb fémekben: „melyeknek éremüzleti kereskedési becsét ugyan nem határozhatom meg, hanem forgalmi folyó és fémérték szerint körülbelül 400 frtnyi értéket képviselhet“ írja az adományozó, kinek neve hálás ifjuságunk emlékébe mélyen be lesz vésve. Adományát „Mednyánszky - muzeum“ elnevezés alatt külön kezelik.

És ezzel tetemesen gazdagodott intézetünk földrajzi, numismatikai- és régiségek tára, melynek numis-

matikai és régészeti részét 1881-iki évben Janovszky László tanár alapította.

Tanszereink szaporodásáról tegyenek bizonytságot a számok: 1864-ben a tanári könyvtárban volt 438, az ifjúságiban 29 kötet; természettani készülék 49 dr., képek 35 dr., emlős 6, madár 33, hal 29, hüllő 8, rovar 1197, kagyló 19, tusköncz 3, kláris 5, állattani 1300 dr., botanikai 298 dr., ásvány 497 dr., kristály-minta 63 dr., földabrosz 90, földteke 5, tellurium 1, mennyiségtani alakok 63. Összesen 4068 dr.

Az 1880-ki alapeletár szerint: tanári könyvtár 867 kötet 1587·46 frt, ifjúsági könyvtár 532 kötet 414·70 frt értékben; térkép 58 dr. 120·35 frt; természetrajzi szertár 2997 dr. 618·35 frt értékben; természettani szertár 471 dr. 2166·90 frt; rajzeszközök 327 dr. 176·50 frt; tornaeszközök 14 dr. 123·10 frt; zene 80 dr. 64 frt; hivatalos helyiségek, tantermek, szertárok butorzata 878 dr. 3620·25 frt értékben. Összesen 6224 darab 8891·61 frt értékben.

Az 1886-ki alapeletár szerint: tanári könyvtár 2116 kt. 3454·89 frt; ifjúsági könyvtár 886 kt. 698·40 frt. Tér- és történelmi képek 40 dr. 120·10 frt; érem- és régiségtár 623 dr. 40·77 frt; természetrajzi szertár 4583 dr. 1436·54 frt; természettani szertár 981 dr. 3597·37 frt; rajzeszközök 336 dr. 232·97 frt; torna 265 dr. 587·52 frt; zene 44 dr. 269·15 frt; hivatalos helyiségek, tantermek, szertárok butorzata 1141 dr. 4738·61 frt. Összesen: 11015 dr. 15176·32 frtnyi értékben.

Az 1893-ki alapeletár szerint: tanári könyvtár 5815 kt. 5983·98 frt; ifjúsági könyvtár 1521 kt. 1678·75 frt. Térképek, történelmi és földrajzi képek

325 dr. 641·94 frt; érem- és régiségtár 1943 dr. 312·58 frt; természetrajzi szertár 5577 dr. 2409·08 frt; természettani szertár 1161 dr. 4652·88 frt; rajzszerek 400 dr. 392·03 frt; torna 294 dr. 982·80 frt; énekiskola 222 dr. 408·37 frt; zene 123 dr. 728·80 frt; hivatalos helyiségek, tantermek, szertárak butorzata 1782 dr. 6467·45 frt értékben. Összesen: 19163 dr. 24658·66 frt értékben.

A mi a gymnasium költségvetését illeti: a kegyesrend átvevén a gymnasiumot, kapott a tanulmányi alapból évi 1200 frt s a házon kívül a kert használatát. József korában minden tanár azonfelül 50, az igazgató 200 frt, a katecheta 6 dr. aranyat. Jelenleg a világi tanárokat a nm. ministerium a tanulmányi alapból fizeti a rendes díjazás szerint, s innét fedezi a dologi kiadásokat is. — Eleinte átalány nem volt, hanem esetről esetre utalványozták a kisebb javítások és irodai szükségletekre a költségeket, mely a század elején 27 frt 27 kr. és 94 frt 12 kr. közt ingadozik. 1821-ben eltörlik e módját az irodai költségek fedezésének, s minden nagy gymnasium 15 frt átalányt kap, ide nem számítva a fűtést; ez évben a tanulmányi alapból minden rendkívüli kiadást és jutalmat beszüntetnek. 1858-tól az átalány 168 frt, 1870-től 360 frt, 1876-ban 450 frt, 1882/3-ban 700 frt, 1885-ben 800 frt tanszer- és ugyanannyi irodai és házi átalány czimen. 1893-ban a párhuzamos osztály következtében emelik 50 frttal.

A gymnasium jelenlegi évi költségvetése 1893/4-re: személyi kiadások 25,636 frt, dologi kiadások 1650 frt, összesen 27,286 frt, a házbéregyenértéken kívül. A tandíj és felvételi díjából befolyt 10,539 frt.

II. József halála után a tandíj eltörültetvén az ingyen oktatás lép ismét életbe. Az Org.-Entw. elvileg elhatározván a tandíjat, annak nagysága rendeletileg később állapítatott meg 8 ezüst frtban, vagyis 8 frt 40 kr. értékben. 1875/6-ban a tandíjat felemelik 12 frtra; folyton nagyobbodván az intézetek fentartási költségei 1882. aug. 8-án 18 frtra. 1887-től 24 frt és 1892. óta 30 forint.

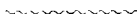

a)

Nos capitulum Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis, damus pro memoria per praesentes, significantes, quibus expedit universis: Quod illustrissimus et reverendissimus in Christo pater et dominus dominus Georgius Lippai de Zombor, archiepiscopus Strigoniensis, primas Hungariae, legatus natus dominus et praelatus Noster benignissimus, coram Nobis personaliter constitutus, matura et exacta paternalique deliberatione praehabita ac zelo et affectu pietatis, promovendaeque religionis catholicae, huius afflictae patriae inductus, fassus est, et retulit hunc in modum, prout in certa quadam signatura, per eundem illustrissimum et reverendissimum Fatentem concepta, propriaeque ejus manu scripta subscripta, ac Nobis exhibita continebatur hujus tenoris:

Nos Georgius Lippai etc. fassionem celebramus in capitulo Strigoniensi, quod Nos ad laudem et gloriam Dei omnipotentis, in honorem Sancti Patris Francisci Xaverii, pro conversione et salute animarum in regno Hungariae Societatis Jesu collegium fundavimus simul et noviciatum in civitate Trenchiniensi, eique pro paupertate Nostra applicavimus, dedimus, donavimus; prout applicamus, damus, donamus: Primo: Tres domos paratis nostris pecuniis in praedicta civitate pro aedificatione templi et collegii emptas. Secundo: Vineas nostras paternas in promonthorio Réczensi emptas a fratre nostro Emerico Lippai pro quattuor millibus florenorum paratae pecuniae, utpote: Spiegel, Pais, Horgos et Kenteös, addidimus etiam sextam vineam similiter paratis pecuniis emptam. Tertio, pro duobus pagis deposuimus domino Comiti Georgio

Illésházi viginti millia florenorum, hanc etiam summam damus et conferimus pro fundatione collegii Trenchiniensis etc. Quarto, deposuimus pie defuncto fratri nostro Gasparo Lippai ad censum sex per centum, super pagum Level dictum, septemdecim millia florenorum, hanc quoque summam damus et conferimus dicto Collegio Trencheniensi. Quinto dedimus mutuo novicia-tui Viennensi Soc. Jesu decem millia florenorum, haec quoque damus, cedimus et applicamus Collegio Trencheniensi. Sexto deposuimus etiam Patri Joanni Lippai tunc superiori Trenchiniensi pro eadem fundatione tria millia florenorum paratae pecuniae ita, ut computatis omnibus exceptis vineis et domibus quinquaginta millia florenorum hucusque saepe dicto Collegio Trenchiniensi deposuerimus. Quae omnia eidem Collegio damus, donamus, transferimus ad laudem et gloriam omnipotentis Dei. Et hanc quidem fassionem sic obiter nunc non specificatis et expressis prout fortasse oportebat singulis nominibus celebravimus, pro interim, donec omnia, et totam huius fundationis Nostrae seriem in instrumentum authenticum et stabile redigamus: Prouti dat, donat, cedit et confert, dicto Collegio Patrum Soc. Jesu Trenchiniensi, modo et forma praemissis. Harum Nostrarum vigore et testimonio litterarum mediantibus. Datum feria sexta post festum Circumcisionis Domini Nostri Jesu Christi, Anno ejusdem millesimo sexcentesimo quinquagesimo tertio. (Országos levéltár: Acta Soc. Jesu. Trenchin. fasc. 1. Nr. 2.)

b)

Nos Georgius Lippai miseratione divina archiepiscopus Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis, locique ejusdem comes perpetuus, primas Hungariae, legatus natus, Summus ac Secretarius et Cancellarius Sacrae Regiae Majestatis Intimus Consiliarius. Ad perpetuam rei memoriam. Grave quod inimicus homo in apostolico hoc Hungariae regno per varias haereses Ecclesiae Dei vulnus infixit, pro muneris Nostri ratione curare et sanare satagantes, in eam, Deo inspirante, decrevimus sententiam, ut universale quodpiam deligeremus medium, quod nonsolum archidioecesi Nostrae, verum cunctis primatiae Nostrae regnis et provinciis, maxime proficuum ac salutare dignoscetur. Cum enim bonum sui sit communicativum, id de quo plures participant, universalius ac melius esse censemus. Quare cum venerabilis Jesu Societas a primo sui in hoc Regnum Hungariae ingressu, iuxta laudabile suum institutum magnos in augenda Ecclesia Dei fecerit, faciatque progressus, atque conservandis in eadem ac ad eandem reducendis, magno fervore et eximio cum fructu se impenderit semper, ac etiam nunc impendat; ne Strenuorum ex eadem Societate operariorum ullus in futurum timeri possit defectus sed semper his pro conditione mortalitatis hujus vitae decedentibus alii succedant, Seminarium seu domum probationis et Collegium eidem Societati intra ejusdem Apostolici Hungariae Regni ambitum, fundare et pro tenuitate facultatum, quas Dei munere habemus, dotare, in Domino decrevimus. Aequè opportune prorsus accidit, ut Abbatiam Sancti Benedicti, de Rupibus Szkalka dictam, cum suis pertinentiis et Altariam Sanctissimae

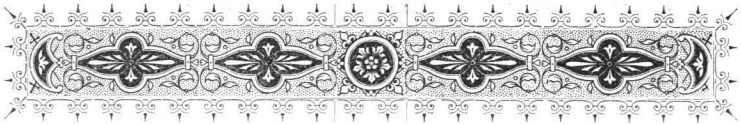
Trinitatis, cum possessione Libureza in Comitatu et civitate Trenchiniensi respective existentes ac habitas, in eum finem — accedente etiam Regiae Majestatis consensu — et conformiter ad ea, quae publicis Regni Constitutionibus, iam pridem fuerunt decreta, obtineremus. Unde etiam intra eundem Comitatum, in libera regiaque Trenchiniensi Civitate, diocesis Nitriensis ex consensu, approbatione et voluntate illustrissimi et reverendissimi domini domini Georgii Szelephéni archiepiscopi Colocensis electi, Episcopi Nitriensis, locum pro Collegio, ac Domo probationis delegimus; atque praeter domum ad altariam Sanctissimae Trinitatis spectantem, tantum spatii in iam dicta civitate proprio aere nostro comparavimus, quantum Templo, Collegio et Novitiatui exstruendo deprehendimus suffecturum. Imo, quae Dei est benignitas, magno animi Nostri solatio, fabricam Ecclesiae in honorem Scti Francisci Xaverii in eum statum ibidem reduximus, ut anno 1657 1-a Julii, dote eidem assignato, per Nos ritu Ecclesiae Catholicae, sit dedicata et consecrata. — Neque — Deo adiuvante — in eum finem sumptus ministrare desistemus, donec Ecclesia ipsa et Collegium ac domus probationis plene aedificata, et muneris omnibus, prout res exigit, et Nostra fert intentio, sint absoluta. Et quoniam minimum quinquaginta Societatis personas, continuis futuris temporibus, in dicto Collegio et Domu Probationis, a nobis — uti dictum est — erectis, interteneri ac sustentari pro Dei gloria, et Ecclesiae incrementa, omnino volumus; e quorum numero quadraginta sint, qui tyrocinium obeant, ac pro Societate probentur. Reliqui vero, qua concionando, qua in scholis docendo, ac aliis functionibus, iuxta eiusdem Societatis institutum, proximorum saluti se impendant. Ideo congruae eorum sustentationi providere cupientes, damus insuper ac re ipsa assignamus, uti et dedimus ac assignavimus Admodum reverendo patri Gosvino Nickel eiusdem Societatis Jesu Praeposito Generali, adeoque ipsi Societati Jesu pro dicti Collegii Nostri, ac Domus Probationis fundatione, quadraginta unum millia florenorum, quae in supræmemorato Trenchiniensi Comitatu, super certis possessionibus: scilicet Dobra, Tepla et Dubnicza Illustrissimi Domini comitis

Georgii Illésházi, iuxta eiusdem fassiones, investivimus. Ac praeterea decem millia florenorum, quae prius domui Probationis Sanctae Annae Viennae, eiusdem Societatis mutuo dederamus, postea vero super centis possessionibus Szamároc et Piecho dictis investivimus. Nullum ius in eam memoratam summam, quinquaginta unius millium florenorum, nullanque iuris proprietatem Nobis, aut ulli alteri reservantes, uti nec in liberam Curiam, ac vineas, quas a generoso domino Emerico Lippai de Zombor etc. fratre Nostro in oppido ac promonthorio Reese, proprio aere Nostro emimus, ac templo et collegio, domuique probationis a Nobis — uti dictum est — erectis, in perpetuam dotem dedimus ac attribuimus. Quia vero necdum pro eo, quem intendimus quinquaginta personarum numero, sufficienter dotatum Collegium hoc, ac domum Probationis advertimus, ideo vigore harum damus et conferimus re ipsa, et de facto, pro complenda congrua et sufficiente dote, triginta millia florenorum, uti dedimus et contulimus, ac idipsum in aliis certis ac specialibus Nostris fassionalibus litteris uberius declaravimus, quas etiam vigore harum ratas, gratas ac acceptas habentes, quantum necesse est denuo confirmamus ac roboramus. Quodsi vero — quod Deusementer avertere dignetur — successivis temporibus, ex occulto Dei iudicio, Patres Societatis Trenchinio et ex Regno exesse deberent, volumus ac decernimus illo casu, ut tam capitalis summa, quam proventus omnes et census, ac bona stabilia, collata, empta, vel oppignorata, ipsis integra et salva permanent, ex quibus interea temporis, extra Regnum, ubi ipsis fuerit commodum, novitii interteneantur, qui post reditum Societatis, vel quocunque alio modo, juxta dispositionem superiorum, et Nostram intentionem, huic Patriae et saluti animarum possint deservire. Speramus autem omnes et singulos, qui Dei servitio, in hoc — a Nobis fundato — Collegio ac noviciatu sese mancipabunt, Nostri in suis ferventibus ad Deum precibus, specialem memoriam — futuris etiam temporibus — habituros. Deum autem optimum, maximum humillime instantique affectu oramus, odoretur hoc sacrificium bonae voluntatis Nostrae, et ea, quae de manibus ipsius accepimus,

ad nominis sui obsequium convertantur, Eumque ex hac tenella fundatione in utilitatem Ecclesiae Catholicae fructum redundare velit, quem tanta necessitas afflictæ patriæ exigit, et Nos ex animo vovemus. Datum Tirnaviæ in archiepiscopali Nostra Curia Kalendis Januarii anno 1660. Georgius Lippai archiepiscopus Strigoniensis mp. — Joannes Bársony m. p. (függő pecsét.) — (Országos levéltár Act. Jesuitarum Trenchiniensium fasc. I. Nr. 1.)

Jelen ünnepélyes alakban kiállított alapítólevél, ugyancsak ünnepélyes alakban megerősített I. Lipót király által, Bécsben 1663. január 23-án. (Lásd Act. Jesuit. Trenchin. fasc. I. Nr. 1. orsz. levéltár.)

II.

Az iskolák ujáteremtője a reformatio. Nem tagadhatni ugyan a tudományok ujjászületésének — a renaissanceknak — hatását a tanításra, főleg a classicus nyelveket és műveltséget illetőleg; azonban a reformatio az, mely az iskolákat az újabb kor nézeteihez alkalmazva fejleszti, népszerűsíti; mely megadja nekik azon alapot és alakot, melyet több-kevesebb változtatással gymnasiumaink a legújabb időkig megtartottak. A reformationnak, mely a szabad vizsgálódást írta fel zászlójára, fejlesztenie kellett az iskolákat, s előtte a példa, hogy a katholicismus hanyatlásának egyik oka: az iskola hátramaradottsága. Hol van a kor, melyben a szerzetes iskolák Abelardokat, aquinói Tamásokat mutathatnak föl? Az iskolák hanyatlása és elhanyagolása megboszuszolja magát a vallás-erkölcsi élet mezején is. A katholicus egyház nem zárkózott el s nem vonhatta ki magát az események hatása alúl, neki is gondot kellett fordítania az iskolákra, ha nemcsak helyét nem akarja ellenfelének átengedni, de a meghódított tért is visszanyerni óhajtja. S ebben rejlik a reformationnak általános hatása az iskolaügyre. A tridenti zsinat vezetői éles figyelmét e körülmény nem is kerüli ki, s fején talál-

ják a szöveget, midőn seminariumok és más iskolák fölállításáról gondoskodnak.

Az ellenreformatióban a katholicismus előharczosai a jezsuiták. Csodálkozhatunk-e rajta, ha ez éles eszű és látású férfiak működésük egyik teréül az iskolát jelölik ki? s már az ifjú zsenge kor kedélyét iparkodnak maguk számára megnyerni, s megalapítani hatalmukat. Már alapítójuk Loyola rendelkezik az ifjuság tanításáról, de híressé vált rendszerük, a Ratio Studiorum, csak a IV. generalis Aquaviva alatt készült el, ki 1584. szeptember 12-én terjeszti föl jóváhagyás végett a pápa elé.

Nem lehet célom és feladatom a jezsuiták rendszerét a maga egészében ismertetni, specialis célomnál fogva csak általános ismertetésre s azokra terjeszkedek ki, mik gymnasiumunk berendezésének s abban használt tanítási mód ismeretéhez szükségesek.¹⁾

A Rat. Stud. nem egy ország, hanem az egész keresztény világnak szól, s habár a tartományi főnököknek joguk van megengedni: „hogy az országok, idők és emberek különfélesége szerint, a generalis engedélyével történhetik eltérés a tanórák rendjében, ismétlésekben, a vitatkozások és egyéb gyakorlatokban . . . egyébiránt az egész egyetemes taendszernek szigorú megtartásával.“ (39. §.)

Ne keressünk tehát benne a nemzeti individualitásnak megfelelő rendszert, amit e korban a protestans iskolákban is hiába keressünk. Szigorú egyformaság és egyöntetőség tehát mindenütt, hogy a növendékeket a

¹⁾ Ratio atque institutio studiorum societatis Jesu. Romae 1591. Juventius: De ratione discendi et docendi. Tyrnaviae 1735. Molnár Aladár: A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században.

hit, érzelem és gondolkodás egységére képezzék; s a tekintély és engedelmesség minden előtt. Ez egyformaság teszi lehetővé azt, hogy gyakori személyváltozás mellett a tanítás egyöntetű, mert a praefektusoknak szigorúan meghagyja a R. St. a felügyeletet, nehogy az elődök eljárásától az új eltérjen. Főszlyt fektet továbbá a formai képzésre és az ékesszólás kifejlesztésére.

Az iskolai hierarchia a következő: a generalis praepositus, a tartományfőnök (provincialis), rector, praefectus, magisterek. Házaik: vagy kollegiumok, nagyobb házak, legalább is gymnasiummal, élén a Rector; residentiák, kisebb házak gymnasiummal és missioházak egy-két osztálylyal, e két utóbbi élén superior áll. Tanfolyamaik: a superior (felsőbb) és inferior (alsóbb). A superior az egyetemek 4 év theologia, 3 év bölcsészet és a facultas linguarum — gymnasium —, egymásnak fokozatosan alárendelve s nem önálló facultasok. Ismeretes, hogy a joggal nem törődnek, s mint a nagyszombati főiskola példája mutatja, ez egészen különálló. Az alsóbb iskolák — hol írást, olvasást nem tanítanak — osztályai: Rhetorika, Humanitas, felső (syntaxistae), közép (grammatistae) és alsó Grammatika (principistae; ezek ha sokan vannak feloszlanak: majores, minores parvistae, declinistae sőt vannak minimistae is). Ezen felosztás nem a tanfolyam éveit, hanem a fokozatot — gradus — mutatja, mert kivéven a 2 évből álló Rhetorikát, a többinél az idő nincs meghatározva. (R. St. 18. §.) Sőt jó tanulók a félév végén a felsőbb fokozatba léphetnek. „Ha valamely iskolánál öt fokozatnál kevesebb van, az ötös osztályrendszert ott se változtassák meg, de szabad egy fokozatot két szakaszra osztani akkép, hogy a

szakok mindenike az öt szakasz valamelyikének feleljen meg. Egy fokozatban két szakasznál több nem állítható. A hol megvan az öt fokozat, ott csak a legalsó grammatikai osztályt szabad két rendre, vagy alosztályra választani.* Van tehát tulajdonképen 6 éves gymn. tanfolyam öt osztálylyal.

Tanulóik három csoportba sorakoznak: a társaság növendékei, bennlakók és bejárók. Az első két csoport egy elbánásban részesül: „jelen legyenek és részt vegyenek a magán és nyilvános ismételésekben és vitatkozásokban különösen a humaniorák tanulói latinul beszéljenek. Egy huzamban két óránál tovább senkise dolgozzék.“ (Regulae scholasticorum societ.) „A bejárók engedelmességet fogadnak, ha ezt nem teszik — de tisztességesen viselik magukat — járhatnak iskolába, mindegyik azon osztályban tanul, melyet a praefectus számára kijelöl. Naponként misét hallgat, havonként gyón Tiltatik nyilvános látványosságra, elítéltek testi büntetéseinek s kivégeztetéseinek — kivéven az eretnekekét — szemlélése.“ (Reg. externorum schol. 1—15.)

Órák előtt a tanár által kijelölt decuriok számon kérik a leczkét és gyakorlatokat. Az osztály szorgalmára és viseletére a praefectus által kinevezett fődecurio, vagy censor, vagy praetor ügyel föl, ki jelentéseit a tanár mellőzésével egyenesen a praefectusnak teszi. A tanulás előmozdítására eszközökül felhasználják az ismételéseket, vitatkozásokat, nyilvános szavallatokat és az akademiákat; a főmozgató erő azonban a jutalmak kiosztása és a verseny. Az elsők közt szerepel: a dicséret, az előbbre ültetés, decurióvá előmozdítás és az év végén jutalmak, miket verseny írásbeli dolgo-

zatok által nyerhetnek el. Van pedig a Rhetorikában nyolcz — két-két latin és görög szónoklat és vers, a humanitas- és legfelsőbb grammatikában hat — elmarad két görög vers, és négy a többi osztályban, elmaradnak a versek. Vannak továbbá hetenként versenyek — concertatio — két tanuló, vagy az osztály két csoportja — pl. római és karthagói, — vagy két osztály között, midőn az ellenfél hibáit lélekzetfojtva lesik, s a felharsant „corrige“ szó pirosra festi a hibát leső ellenfél orczáit.

Akademiának nevezték, egy a praefectus felügyelete alatt tanulókból létesült egyesületet, mely a tanulak körébe vágó gyakorlatokra alakult. Egy gymnasiumban rendszeren két akademia van, az egyik a rhetorikai és humanitási, a második grammatikai osztályok növendékeiből; ha sokan vannak, minden gradus alkothat akademiát. (Reg. acad.) Minden három-négy hónapban választanak két senatort és egy titkárt. Néha nagyobb, nyilvános vitatkozásokat és szavallatokat rendeznek.

Az iskola legnyilvánosabb és legünnepélyesebb föllépése a szindarabok előadása, mire a jezsuita iskolákban nagy gondot fordítottak. Alig telepednek le a jezsuita atyák városunkban, s még házuk csak residentia, már is nyomát találjuk a színjátéknak. 1650. és 52-ben, miután a városnak a jezsuiták irányában ellenséges hatósága a színház építését nem engedi meg, a szabad ég alatt adják elő gf. Illésházy György s nagyszámú vendégek jelenlétében első ízben „József patriarcha“, másod ízben „Eszter, Mardocheus és Aman“ czimű darabjaikat. 1653. pünkösöd napján az alapító Lippai tiszteletére játszanak. 1657. július 1-én, a tem-

plom fölszentelésének ünnepén, a „Zelus Xaverianus“ cz. darabot nagyszombati diákok játsszák. Förlépülvén a kollegium és az iskola, ennek legfelső emeletén volt a legújabb átalakításig látható „theatrum“, hol az évkönyvek tanúsága szerint sokszor tartottak előadást. Sajnos! csak czimeket sorolhatok föl, évkönyveink elégnek tartván azt jegyezni fel.¹⁾

De Christo, Patri aeterno immolato, in Isaac ac Abraham figurato. (1655. husvétkor tótúl).

De Iliæ holocausto coelitus accenso, ad confusio-nem Prophetarum Baal. (u. a. úrnapiján).

Az oltári szentségről (1656. latin és tót nyelven).
Absolon (1657. magyarul).

De Daniele in lacu leonum per Habacuc referto és De pastore ovem centesimam quaerente. Mindkettőt úrnapiján, Lippai vezetvén a körmenetet, az utolsó oltárnál adták elő; sőt ez évben a tepliczi fürdőben is játszottak.

Christus pro nobis passus és In Josepho Aegyptum a fame praeservante Christus orbem christianum suo corpore pascens 1665. Mindkettő tót nyelven.

Ohabus sive Buda a Carolo Magno Hunnis juven-tibus expugnata 1687, mint évkönyvünk megjegyzi elegans dráma.

Igy folytathatnám évről évre 1772-ig. A darabok czimeiből is látjuk, hogy eleinte majdnem kivétel nélkül a bibliából veszik tárgyukat, a hol csak lehet alkalmazva a kath. vallásra és egyházra; későbben át-térnek a hazai és világtörténetre pl. 1723. Joannes Hunniades Corvinus deluso dextro bellico stratagemate

¹⁾ Annae Collegii et domus probationis Kézirat a budapesti egye-temi könyvtárban.

Mesethis Basae Victor. 1746-ban Fidelitas Thomae Nádasdy ad Budam sub Ferdinando Imperatore. 1749-ben Nicolai Zrinyi ad Szigethum Victoria. 1750-ben Fortitudo Joannis Corvini erga Mohammedem II. 1751. Flavius Claudius. 1753-ban V. Károly stb. Eleinte rendszeren husvétkor és úrnapiján adtak szindarabokat, nem számítva a rendkívüli ünnepélyeket és látogatásokat. A növelde ifjai farsang napjaiban szoktak külön szinelőadást tartani. Nyilvános szavallatok és vitatkozások is voltak szokásban és pedig a rhetor és poéták, a grammatisták és principisták külön-külön, de együtt is, főleg az év végén. A színjátékokat az 1794. márcz. 13-ki rendelettel betiltották, de nem a nyilvános szavallatokat.

Hatoljunk be kissé a Rat. Stud. szellemébe. Előre bocsátom, hogy mindennemű iskola közvetlen főnöke a Rector, kinek kötelme az iskolákat havonta látogatni, két hónaponként tanácskozmányt tartani, s hol a humaniorák és grammatikának mesterei vanuak, az ifjú rendtagokat tanárokká kiképezni. Helyettesítője — de csakis ez, s nem az intézet igazgatója — a praefectus, ki fölvygáz, hogy a tananyagot elvégezzék, a tanulókat felveszi s a nagy szünidő után a felsőbb osztályba előlépteti. „A legalsó osztályba se előrehaladottabb korúakat, se fölötte gyenge korúakat ne vegyen föl, hacsak nem rendkívül alkalmasak vagy a nevelésre kísérletül nem küldetnek.“ Büntetéseket is ő szab ki, s a javithatlanokat a Rector jóváhagyása mellett elbocsátja.

Oktatásukat két részre oszthatjuk. Az alsó fokúban a latin és görög nyelvek elsajátítása, a felsőben a formai és rhetorikai képzés a kizárólagos gondjuk.

Mindkettőnél a tanítás központja a cicerói irány, mi megint nem az ő ujtásuk, hanem Sturm rendszerének következetesebb érvényesítése.

Az alsó grammatikai osztályban előírják: a latin elemek elsajátítása a névhajlítástól az egyszerű mondatképzésig, s Cicero könnyebb levelei. A görögből irás, olvasás és a főnevek.

A közép grammatikai osztályban tanítják az egész grammatikát a syntaxis figurataig. Cicero ad familiares és Ovid. Görögből a „mi“ végzetű igékig. A II. félévben görög Katechismus vagy Cebes táblája.

A legfelsőbb grammatikai osztályban: a nyelvtan alapos ismerete, a syntaxis minden függelékkal, a figurata constructio és a verstan. Cicero levelei: de amicitia, és de senectute, a megtisztított Ovidius. II. félévben Catullus, Propertius, Virgil Eclogái, Aeneis V. és VII. könyve. Chrysostomos, Aesopos. Görögből: a beszéd 8 része tájejtésekkel.

A humanitási osztályban az ékesszólásra kell az ifjakat előkészíteni. Módjai: 1) mélyebb behatolás a nyelvbe, 2) ismeretek szerzése, 3) rhetorikai szabályok közlése. Olvasmányok: Cicero de oratore; a történetírók, Virgil és Horác. II. félévben Cyprian rhetorikája, Cicero könnyebb beszédei. A görögből a syntaxis és az írók közepszerű értése.

A rhetorikai osztály két évből áll. „Ez osztályban az embernek hasznos és diszél szolgáló tökéletes ékesszólásra két főtulajdonát, t. i. a szóközi és költői tehetségét kell kiképezni, melyek közül előbbvalónak mindig a szóközi tekintendő (Rat. St. reg Prof. Rhetoricae). Tényezői: a) a beszéd szabályai, b) a stylus, c) a tanultság. Az első Cicero és Aristotelesből, a

második leginkább Ciceroból, a harmadik a tanulók fölfogásához képest minden tudományból merithető. — A görögből a szótagok méretei, a tájszólások és az íróknak ismertetése. Iskolai gyakorlatokon kívül hetenkint vagy havonkint egész beszédek kidolgozása.

Előadás délelőtt és után két óra. Első órában a decuriok kihallgatnak, a tanár javítja a dolgozatokat. Írásbeli dolgozat szombatot kivéve minden nap van. Szombaton heti ismétlés, és délután katechismus.

Midőn III. Károlynak 1735. nov. 26-án kiadott „Ueber die Ordnung und Einrichtung der Schulen“ czimű rendelete készültének neszét vették, melyben a németen kívül a görög nyelvnek nagyobb mérvű tanítását sürgeti¹⁾: Molindes ausztriai tartományfőnök megelőzve a király rendeletét okt. 18-án kiadta *Instructio privata seu typus cursus annui pro sex hum. classibus in usum magistrorum S. J.* intézkedését. Ez természetesen csak Ausztria és Magyarországra szól, s a történet tanításra nagyobb gondot fordít, mint a *Rat. Stud.*

Mielőtt búcsút vennénk a jezsuita kortól, lássunk egy azon időből származó — ha szabad úgy neveznem — rendtartást, mely sajnos jóformán csak a vallási dolgokra vonatkozik. Czime:

DIARIUM FACULTATIS ARTIUM (hibás 1765 — 1775 helyett).

A trencsényi gymnasium tanárai részére napló vagy inkább utasítás (*directivum*), összeírta Bárvér Ferencz, ugyanazon gym.-nak több éven át tanára 1775-ben.

¹⁾ „A jezsuita rend oly tanítókat válasszon és alkalmazzon, kik némétül jól beszélnek és írnak: hogy azokat a növendékeket, még ha a latin név- és igeragozásban és mondatképzésben annyira haladtak is, amint az új utasítás megköveteli, de míg egyszersmind némétül írni s olvasni meg nem tanították őket, addig a tulajdonképeni első osztályba föl ne vegyék.”

²⁾ A latin eredetije a jegyzőkönyvben. (*Diarium*).

„Az őszi szünetek vége felé nyolcz nappal előbb a gym. ajtajára kifüggesztvén az értesítést és a parva szolgálja — pater familias — előbb három nap csöngetvén, a meghatározott napon, reggel 8 órakor az iskolák praefektusa bevezeti az iskolába a tanárokat; hol egyszersmind az ifjakknak kijelöli, ki mely osztályban foglal helyet. A praefektus távozása után a tanárok, amit jónak látnak, a tanulók előtt kifejtik, mit elvégezvén, kilencz órakor az egész gymnasium jelen van a szt. énekes misén a szt. lélek segítségül hívásáért, amit a parva tanárától meghivandó pap tart. Délután szünet; ami után következik a rendes iskolázás, amint az meg volt határozva.

Eddig az isteni tisztelet és az ifjuság iskolai rendje (hacsak a közbejött ajtatosságok és könyörgések miatt megváltoztatni nem kellett) a következő volt: Vasár- és ünnepnapokon: reggel télen fél kilenczkor, nyáron 8 órakor énekes mise és a négy felsőbb osztály részére vasárnap a syntaxis, ünnepnap a rhetorika professora által tartandó szt. beszéd a Rhetorika osztályában; hasonlókép a parvabau keresztény hittan. Délután 2 órakor litánia és a templomban katechesis, melynél jelen vannak a principisták és a parvisták, s a Rhetorikában a tanulók Congregatiója. Az istentisztelet előtt szokás mindig katalogust olvasni, kivéve karácsonyt, újév napját, áldozó csütörtököt, husvét és pünkösd vasárnapját. Iskolai napokon: reggel 8-kor, délután pedig 2 órakor iskola. Reggel 10-kor a tanulók miséje, melyet az áldozópap professorok sorban tartanak. Szombaton d. u. a katechismus magyarázata félórán át, és ünnepek előtt és szombaton mindig 4 órakor litánia; a Vesperák pedig 3-kor és nagyböjtben Miserere 3 $\frac{1}{2}$ -kor tartatik.“

A többi, mi följegyzésre méltó, a következő fejezetekbe vonható össze:

1. Az osztályozás minden évharmad végén idejében a ftdő igazgató úrnak átadandó, az utolsót pedig, melyet ki kell nyomtatni, megelőzik az irások és a szokott vizsgálatok.

2. A vizsgálatot a történelemből, minden osztályban külön-külön, akkor tartják, midőn a tanár legalkalmasabbnak látja; meg kell azonban előznie a ft. igazgató, a tanár és más urak meghívásának.

3. A tisztesség megköveteli, hogy a ftdő igazgató urat újévkor, s az ország szokása szerint karácsonykor, húsvétkor, végre saját születés- és névnapján, minden osztályból néhányat magukhoz véve, megköszöntsék.

4. A rhetorok, poéták, syntaxisták és grammatiszták minden 14 napban, a principisták pedig és a parvisták minden hónapban a szt. gyónáshoz szoktak járulni; szokás, hogy ezt az iskolában kellő előkészület előzze meg, a papok pedig meghatározott órában előtte való nap kihallgassák, és ismét pontos előkészület után órák előtt a szt. áldozás által felüdítettven a pap misét szolgáltasson.

5. Az iskolák patronusainak ünnepét, már az előtte való nap beköszöntvén, a meghívandó által énekelt énekes misével vagy Vesperák és litániákkal is, hasonlóképen azon iskola növendékei szt. gyónás és áldozással ünnepeljék; ezek a következők:

November 13-án a principisták ünneplik Kosztka szt. Szaniszló, november 25-én a rhetorok szt. Katalin szűz és martyr, december 3-án a poéták Xav. szt. Ferencz, június 21-én a syntaxisták és az egész ifju-

ság Gonzaga Alajos, július 31-én a grammatisták Loyola szt. Ignác, szeptember elsejéhez legközelebb eső vasárnapon a parvisták az őrző angyalok ünnepét.“

A 6-ik pontban föl vannak sorolva az isteni tiszteletek és a körmenetek, melyekben az ifjuság részt vesz. A 7-ikben az ünnepek, midőn a tanárok az isteni tiszteletnél segédkeznek. Mindenesetre legfontosabb benne a tanulók napirendje vásár- és közönséges napokon.¹⁾

* * *

Mária Terézia koráig az államhatalom nem igen törődik az iskolákkal. Édes kevés az, mi törvényeinkben az iskolákról szól, s az is inkább az alapítványok fönntartását és gondozását illeti, mint az iskola belső ügyeibe, szervezetébe avatkozást. Nagy királynék kormányzása alatt, mint sok másban, itt is előre veti árnyékát a fölvilágosodott absolutismus, s az előrehaladottabb nyugot példájára az államhatalmat mindenre, tehát az iskolára is ki akarják terjeszteni. E politikai áramlatot mindenesetre elősegíti a jezsuita rend eltörlése, s azon nagy vagyon, mely a patronatusi jognál fogva a királyi hatalom rendelkezése alá kerül, lehetőve teszi annak keresztülvitelét. Van Svieten és Sonnenfels elvei megtestesülnek, s megszületik a Ratio Educationis²⁾, mely a nevelést felekezeti helyett államiya teszi, s mindenkire kiterjeszteni iparkodik, elvül

¹⁾ A „Diarium” szófukarságára legyen elég a következő idézet: „1764 Januarius 7 dies lunae. Scholae ut alias. 8 dies Martis. Recreatio tota die. 9 dies Mercurii. Scholae pro more. 10 dies Jovis. Recreatio tota die. 11 dies Veneris. Scholae secundum consuetudinem. 12 Sabbat. Scholae more consueto media 4 Lytaniae.“

²⁾ A R. E. kidolgozói. Ürményi József és Tresztyanszky Dániel, ez utóbbi az oroszlanrész.

állítva fel, hogy a nevelésnek mindenki-re ki kell terjednie nemzetisége, vallása és polgári állásának megfelelőleg, s e fölött rendelkezni Magyarországon a királynak van föntartva.

A R. E. az iskolákat így osztályozza: népiskola (vernaculae sive nationales), nyelvészeti iskolák, gymnasiumok, akademiák és egyetem. A tanügy élén áll a tanulmányi legfőbb igazgató, ki egyszersmind a helytartótanácsnál a tanulmányi bizottságnak elnöke; a kerületi tanulmányi igazgatók (főigazgatók): Buda, Pozsony, Besztercebánya, Győr, Pécs, Kassa, Ungvár, Nagyvárad, Zágrábban; a nemzeti iskolák felügyelői; nyelvészeti iskolákban felügyelők (praefectus); gymnasiumokban igazgatók. Középiskolák: a fő-(archi)gymnasiumok, gymnasiumok és nyelvészeti iskolák. Főgymnasiumok a főigazgatóságok székhelyein vannak, és a tanításra nézve semmiben sem különböznek a gymnasiumoktól. Ha a gymnasiumot valamely szerzetes rend látja el tanerőkkel, az igazgatót más rendből vagy állásból is lehet alkalmazni; ha pedig a rendfőnök alkalmazza, előbb kijelöl hármat a főigazgatónak, kinek visszautasítási joga van. A nyelvészeti osztályokat leginkább ott állítván föl, hol már előbb is voltak, helyben lakó szerzetes rendre bízták; a felügyelő kötetmei az igazgatóéval egyezők. Ahol gymnasium van, ott a nyelvészeti osztályoknak nincs külön praefectura.¹⁾

A R. E. a gymnasium tárgyait föltétlenül szükségesek és hasznosakra osztja. A szükségesek: az isteni félelem — hittan —, az írás, számolás, a helyes gondolkodás, az irály gyakorlása latin- és az anyanyelven,

¹⁾ Rat. E. 1777. c. 1.

természetrájz. Hasznosak: az ó- és új-testamentum, magyar történet és földrajz (c. 106.). A latin nyelv tanításában czél gyanánt szem előtt kell tartani: a) a szóbőséget; b) a szabályok megértését; c) a gyakorlat által elérhető írás- és olvasási képességet. A szóbőséget elérni véli az ismétlések által, s nemcsak a gyök- hanem származék és összetett szók megtanítása által. A III. évben teljesen el kell végezni a nyelvtant. A második év II. felétől a tanulók egymás közt a latin nyelvet használják, s a harmadik évben mindent latinul tanuljanak. Tekintettel azokra, kik a III. osztály után kilépnek az életbe, kisebb gyakorlatokat dolgozzanak (113). A gyakorlatokat a tanár az iskolában javítja; míg egyét javítja a többi dolgozik.

A hazai történettanítás szt. István királyon kezdve terjeszkedjék ki a vallásra, a belső erőforrásokra, a politikai határokra stb., az egyes királyok tárgyalásánál az egész rokonságra, úgy tekintve a királyt, mint a család fejét, mint a nép atyját, sorolja föl az általa hozott törvényeket stb., a II. évben végezzék 1526-ig, a III.-ban a jelenkorig (122).

A földrajz tanításánál (124) megróvjá a módszert, mely az általános leírásokkal kezdi, s folytatja idegen országokkal, úgy hogy a haza ismertetésére nincs idő. Megköveteli Magyarország általános és részletes térképét, kerületekre és megyékre felosztást külön színezéssel; a saját megyének térképét. Tárgyalja a tanár a tavakat, folyókat, hegyeket a benne levő kincsekkel, különösen saját megyéjét a városok-, falvak- s várakkal; tárgyalja a földművelést, állattenyésztést és ipart; tegyen összehasonlításokat a megyék, kerületek és egyes országok között. Az első két évben Magyarországot

mellékországaival és Galicziával, a harmadikban a német örökös tartományokat és a szomszédos országokat tanulják a matematikai földrajz általános részével.

A gymnasiumoknak van főtartva a latin nyelv tulajdonságainak, a kötött és kötetlen ékesszólásnak tanítása (141), mit el kell érni: a) írók olvasása, b) helyes gondolkodás és okoskodásra tanítás, c) fogalmazás, d) latinul — a hazai szokások szerint — írni tudás által. Az írók olvasásánál ne siessen a tanár, nehogy a stylus képzésére alkalmasakat elhanyagolja (142). A második pont elérésére a logikát kell tanítani. A harmadikat rögtönzésekkel gyakorolják magyarból latinra és megfordítva; heti és havi gyakorlatokat írjanak, az elsőket a tanár összeállítja, az igazgatónak benyújtja, a jegyzőkönyvbe bejegyzi.¹⁾ A havi gyakorlatokat a tanulók szabadon választják; mindenütt fordítsanak gondot a classicusok utánzására.

A történelemből az első év I. fele a tanultak bővebb ismétlése, II. félévben az örökös tartományok története. Második évben a császárok története I. Rudolftól, s rövid egyházi történet.

Földrajzból az I. félév az általános földrajz és a földteke használata, a világ négy része és Europa országai általában, a három többi félévben a tanultak ismétlése.

Rendkívüli tárgyak tanítása is meg van engedve; a grammatikai osztályokban: görög a II-tól kezdve, a mértan és természetjog a III. osztályban. A gymnasiumokban: a görög, kísérleti physika, collegium novorum publicorum és a költészettan, mindig a rendes előadások után.

¹⁾ E bejegyzéseknek nyomára nem akadhattam.

A Rat. Educ. nemcsak tanterv és utasítás, hanem rendtartás is. A nagy szünidőt szept. 21-től nov. 1-ig szabja ki, heti szünet csütörtök egész nap. A nép- és középiskolák közt eddig meg nem vont határvonalat megállapítva rendeli, hogy csak a 10 évet betöltötteket szabad felvenni, s tudjanak latinul és anyanyelvükön írni, olvasni; latinul ejtegetni, ragozni, fokozni és ismerjék a számtani négy alpműveletet; s ha elsőrendű népiskolából jönnek, az igazgató és hittanár által aláírt bizonyítványt hozzanak (231). — A tanulók közt a versenyt fönn kell tartani, decuriókat választanak, félév végén szigorú vizsgákat tartanak (238). Rendkívüli vizsgák is tarthatók, ha a saját vagy más kerület főigazgatója, vagy más jeles férfiú látogatást tesz. A buzgóság élesztésére jutalmazásokat rendel: a játszótéren összegyöveget, rendkívüli tárgyak tanulásának engedélyezését, decurióvá tételt s ha ez már többször volt, részére a templomban külön hely kijelölését; ezeket a tanár osztogatja. Magasabb fokú kitüntésekben az igazgató részesíti őket, u. m. megbízás, hogy a felsőbb osztályba előléptetéskor a vendégeket meghívják és beszéddel üdvözljék, a nyári félévben szünet engedélyezés, szegény tanulók segélyezése és a főigazgató otlélékor könyvajándék (240). — A büntetések alkalmazásánál a cél mindig az legyen, hogy javítsanak; ha az intések nem használnak, alsóbb osztályba sorolható vagy kitiltható a tanuló (241). Az iskolai szabályoknál három elvet állít föl (III. fej.) a) a tanuló korának megfeleljen, b) annak hasznát mindenki megértse, c) hogy könnyen végrehajtható legyen. Vigyázni kell a tanulók testi egészségére is, ezért tilos a fegyverviselés, a verekedés, éjszakai kimaradá-

sok és korcsmák látogatása, az úszás és csuszkálás (!). Ha a gazdák a kimaradókat föl nem jelentik, a deák-tartástól el kell őket tiltani (222. §.). A tanulók részére két játszóteret kell kijelölni, egy kisebbet — közel az iskolához, s egy nagyobbat, mely távolabb is lehet, de itt se legyenek fölügyelet nélkül (226).

Az előadások ideje télen reggel $\frac{1}{2}$ 8—10, délután $\frac{1}{2}$ 2—4-ig, nyáron $\frac{1}{2}$ 7—9, d. u. $\frac{1}{2}$ 3—5-ig; öt óra.

Tárgybeosztás a grammatikai osztályokban:

I. oszt. $\frac{1}{2}$ 8—8. és $\frac{1}{2}$ 2—2. Ismétlés. Latin 10 óra, földrajz 2, állattan 2, számtan 2 egyik d. u., ennek végén $\frac{1}{2}$ óra hittan, helyes- és szépírás 2, bibliai történet 2 óra, egyik végén $\frac{1}{2}$ óra hittan. Összesen heti 25 óra.

II. oszt. Ismétlés mint az I-ben. Latin 10 óra, földrajz 2, növénytan 2, számtan 2, az egyik végén $\frac{1}{2}$ óra hittan, német vagy más hazai nyelv 1 óra, történelem 2 óra, egyik végén $\frac{1}{2}$ óra hittan, hazai nyelv és az irások átnézése 1 óra. Összesen heti 25 óra.

III. oszt. Ismétlés mint az I. Latin 10, földrajz 2, ásványtan 2, számtan 2, egyik végén $\frac{1}{2}$ óra hittan, német vagy más hazai nyelv 1, történelem 2, egyik végén $\frac{1}{2}$ hittan, hazai nyelv és irások átnézése 1 óra. Összesen heti 25 óra.

Gymnasiumi I. oszt. I. félév: Logika $1\frac{1}{2}$, iránygyakorlatok, rögtönzések 3, római régiségek $1\frac{1}{2}$, latin írók olvasása 6, heti gyakorlatok átnézése 3, német v. más hazai nyelv 2, földrajz 2, történelem 2, természettan 2, számtan 2 óra. Összesen heti 25 óra. — II. félév: írók olvasása 6, római régiségek $1\frac{1}{2}$, iránygyakorlatok és kijavítás $4\frac{1}{2}$, heti gyakorlatok átnézése 3, német v. más hazai nyelv 2, földrajz 2, történet 2, számtan 2, ásványtan 2 óra. Összesen heti 25 óra.

II. oszt. I. félév: írók olvasása 6 óra, mythologia $1\frac{1}{2}$, stylusgyakorlatok 3, heti dolgozatok átnézése 3, természetjog és az ország szokása $1\frac{1}{2}$, német vagy más hazai nyelv 2, földrajz 2, történelem 2, számtan 2, növénytan 2 óra. Összesen 25 óra. — II. félév: írók olvasása 6, mythologia $1\frac{1}{2}$, stylusgyakorlatok 3, heti dolgozatok átnézése 3, természetjog $1\frac{1}{2}$, német v. más hazai nyelv 2, földrajz 2, történelem 2, állattan 2 óra. Összesen heti 25 óra.

A Rat. E. a tanításterén korszakot alkot; nem szakít egészen a régi hagyományokkal s a latint nem mozdítja el uralkodó pedestaljáról; de a realiáknak tágabb teret nyit, igaz, a második classicus nyelv, a görög, rovására. Nemzeti irányt ebben is hiában keresünk, mit a magyar nyelv majdnem teljes mellőzése eléggé bizonyít; a német nyelv fölvétele s hasszuosságának hangoztatása, azt mondhatnók: a jövő zenéje. — Életbe lépven a R. E. iskoláinkban új szellem honosul, pezsgőbb élet fakad, melynek tanujeleit látjuk a havonként tartott értekezletek s felsőbb leiratokban. A kezdet nehézségeivel kell küzdeni, innét a sok utasítás és útbaigazítás. Az utasítást az igazgatók részére 1776. aug. 12-én adták ki s a tanárok részére u. a. év decemberében. Az első szerint minden hó elején és közepén tanácskozást kell tartani, jegyző a legfiatalabb tanár; ha az igazgató nincs otthon, a humanitas idősebb tanára helyettesíti. Az igazgató kötelme az előadásokat látogatni, a vizsgálatokon jelenlenni, a félévi informatiókat felküldeni. A tanárok részére adott utasítás 15 pontból áll. Versenyek által ösztönözzék a tanulók lelkeit, rendezzenek nyilvános vitatkozásokat és ünnepélyes vizsgákat, hogy az érdemesek nyilvános

dicséretet nyerjenek. Az olvasmányok ajánlásánál óvakodjanak az olyanoktól, melyek olvasása több kárt okoz erkölcsükben, mint hasznot tudományukban. Általában a gyermekektől mindenben pontosságot követeljenek, hogy megszokják, miszerint bármit tesznek, szorgalmasan tegyék. — Mind a tudományok, mind a viseletben úgy igazgassák őket, hogy már az első években elsajátítsák az erényt és a tisztességet.

Gondoskodni kezdenek az intézetek tanszerekkel való ellátásáról is; így 1777-ben 100 frt utalványoznak könyvekre és térképekre, 1778-ban újra 50 frt. Gf. Illésbázy ajándéka folytán egy láda ásványhoz jut az intézet. De kezdetét veszi a felsőbb ellenőrzés is a főigazgatói látogatásokkal, sőt legfelsőbb megbízásból Ürményi helytartótanácsos körutat tesz az országban, hogy meggyőződjék a tanügyi viszonyokról. E körutnak eredménye azon körrendelet, melyben a talált hiányokat felsorolja: sok tanulónak nincs tankönyve, mit eltérni nem szabad, s nehogy visszaélések történjenek, megküldik az egyetemi nyomda árjegyzékét; felsorolja a hiányzó tankönyveket, s ezek megírónak jutalmat helyez kilátásba; legnagyobb hiány van a térképek és segédeszközökben, erre nézve kérdést intéz, hová fordították a kiutalványozott pénzt? sürgeti a megszerzettek összeírását. Erősen hangoztatja a népiskolák fölállításának szükségességét, miután ezek hiánya a haladás legfőbb akadálya; az igazgatók jártasak legyenek az ügyek intézésében s a szerzetes igazgatóknak más hivataluk ne legyen (1779. okt. 25).

Ujabb tanügyünk chronikus betegsége, — mely a folytonos változtatás és ujitás következtében lehetlenné teszi nem a megállapodást, hanem a rendszer

kipróbálását, — már annak bölcsőjénél jelentkezik. A nagy újító, II. József, az iskolákat sem hagyhatja a talált állapotban, s ha valahol, itt kell érvényesülni törekvésének, mely az összmonarchia megalapítására irányúl, hogy az ifjúság e szellemben neveltessék. Uralkodása első éveiben nem változtat a R. E.-on s fontosabb rendeletei az 1784-ki évvel kezdődnek. Ez évben a helytartótanács kebelében főnnállott tanügyi bizottságot a bécsi alá rendelte s oda négy magyar ülnököt nevezett ki. Ez évben kelt hirhedt németnyelvi rendelete, melynek 7-ik pontjában meghagyja, hogy 1784. nov. 1-től a gymnasiumba csak azok vehetők föl, kik németül irni s olvasni tudnak. U. e. évben 14,127. sz. alatt adja ki a rendtartás módosítását. Fontosabb pontjai: 1) A Mária-társulatok eltöröltetnek, a tanuló ifjúság minden vásár- és ünnepnap a tanárokkal együtt misét hallgat, utánna szt. beszéd I. és II., III—V. osztályok együtt, evangelium-olvasás; hivatalos litania nincs, de a részvételt ajánlja. Két katecheta legyen, tiszteletdíjuk 6 darab arany, a szt. beszéd 25 percznél rövidebb, 30 percznél hosszabb ne legyen. 2) Nyilvános táncmulatságok és színházak látogatását korra való tekintet nélkül nem kell korlátozni. 4) A tanárok a vidékükön specialis természetrajzi tárgyakat gyűjtsék össze. 6) Idegen nyelveken beszélők a pályázatokon előnyben részesülnek. 7) Csak jelesrendű és németül beszélő tanuló kaphat ösztöndíjat; ha nem tud, térítvényt ad magáról, hogy megtanúl. 9) Tanszabadságot óhajt ő fölsége úgy a tanszékeknél, mint a tankönyv-irodalomban. 11) Három év mulva a gym.-ban a latint is németül kell tanítani. 12) Munkakerülésből nem nemes ifjak tódulnak a latin iskolákba, azért csak jeles

bizonyítványú paraszt- és elégséges bizonyítványú polgárfiúkat szabad megtérni.

Az ez évben alapított ösztöndíjak élvezői tartoznak a helytartótanáctól meghatározott érmet hordani. — Nem lehet csodálkoznunk a fölött, hogy József, kinek kedvencz eszméje az egységes összbirodalom, egységes törvényekkel és egységes nyelvvel, ezentúl a német nyelv érdekében oly sűrűn bocsátja ki intézkedéseit, és az iskolákat egészen az osztrák örökös tartományok iskoláinak mintájára óhajtja berendezni. E szándék vezérli az 1786. nov. 4. leiratában, melyben utalva tapasztalataira, hogy a német nyelvet kellő buzgalommal nem tanítják s tekintve, hogy az 1784-ki rendelet szerint letelt a 3 év, a németül nem tudót a jövő tanévben a latin iskolákba fölvenni nem szabad. Azokat, kik a latin v. felsőbb iskolákba járnak és 1786. okt. 3-tól számítva 3 év alatt a német nyelvet el nem sajátítják, az iskolából ki kell tiltani; a humanitási osztályokban minden tárgyat németül kell tanítani. Az igazgatóknak szigorúan meghagyja, hogy erre ügyeljenek s a III. nyelvészeti osztály tanárait fölszólítsák, hogy a következő évben mely tárgyakat adhatnak németül elő. Az 1787. ápr. 17. rendelet szerint azon fokon, hol a megértést az anyanyelven készítik elő, ezentúl németül magyarázzanak; hol latinul készültek, ez továbbra is megmarad, csak a fordítások németre történjenek. József mindezen törekvése sem képes az adott viszonyokon változtatni, ismét kénytelen engedményt tenni s 1787. júliusban beleegyezni, hogy csak az I. osztályban legyen a tanítási nyelv német s így fokozatosan fölfelé. 1788. jul. 3-ki rendeletével minden különbséget eltöröl a német örökös

tartományok iskolái és a magyar iskolák között. E különbségek vonatkoztak: a tantárgyak-, tankönyvek- és előadási órákra; meghagyja, hogy a tanároknál oda hassanak, miszerint a görögöt tanítani képesek legyenek. Az 1788/9-ki tanévtől a két alsó osztályban 4 óra előadás lesz naponta; a tantárgyaknál csak azon különbséget enged meg, hogy a II. humanitási osztályban nálunk ne osztrák, hanem magyar történetet tanítsanak.

Ehhez van csatolva egy átmeneti tanterv, mely azouban a bekövetkezett események hatása miatt teljesen életbeléptetve nem volt¹⁾.

Az első grammatikai osztályban az 1787/8. évtől kezdve:

Tantárgy:	Tankönyv:
<i>I. Latin nyelv.</i>	Einleitung z. lateinischen Sprache zum Gebrauch der studirenden Jugend. I. Th. Ofen 1787. Hozzáköteve mint segédkönyv: Commenius orbis pictus-a.
<i>II. Chrestomathia vagy a latin classicus írók.</i>	Chomprè: Selecta sermonis exemplaria Vol. I. Budae 1786.
<i>III. Földleírás.</i>	Erdbeschreibung z. Gebrauche der studirenden Jugend I. Theil. Ofen 1787.
<i>IV. Világtörténelem.</i>	Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte. Ofen 1787. Ebből a bevezetésen kívül a 3 első időszak tanulandó meg.
<i>V. Számítan.</i>	Rechenkunst z. Gebr. etc. I. Th. aus dem lateinischen übersetzt. Ofen 1787.
<i>VI. Természettud.</i>	Kenntniss v. natürlichen Dingen. Ofen 1787. A II. félév kezdetén kell elővenni.

¹⁾ Verzeichniss der Lehrgegenstände und Bücher für die hungarische Pädagogien und Gymnasien (gymm. levéltár).

VII. Görög nyelv. Einleitung zur griech. Sprache I. Theil. Trattner's. A II. félévben kell kezdeni s az I. részt bevégezni.

A. II. grammatikai osztályban az 1788/9. évtől kezdve:

- I. Latin nyelv.* Mint az I. osz.-ban II. Theil Ofen 1787.
- II. Chresthomathia.* Chomprè Volumen II.
- III. A régi rómaiak erkölcei és szokásairól.* Auszug von den Sitten und Gebräuchen der alten Römer. Ofen 1787. Elvégzendő az I. Rész a rómaiak erkölceiről vonatkozóval magánéletükre.
- IV. Földleírás.* Mint az I. o.-ban II. Theil Ofen 1787.
- V. Világtörténelem* Mint az I. o.-ban IV. V. VI. időszak.
- VI. Számítás.* Mint az I. o.-ban. II. Theil Ofen
- VII. Természetrajz.* Mint az I. o.-ban. Az állatország.
- VIII. Görög nyelv.* Mint az I. o.-ban. II. főrészt. A hol a tanulók az I. főrészt el nem végezték, ott avval kell kezdeni, de a II. főrészt is el kell végezni. Ez csak az 1788/9. évben történhetik.

A III. grammatikai osztályban az 1789/90. évtől kezdve:

- I. Latin nyelv.* Institutionum grammaticarum linguae latinae. Pars III. Budae 1787.
- II. Chresthomathia.* Chomprè Volumen III.
- III. A régi rómaiak stb.* Mint a II. o.-ban a 4 első §§.
- IV. Földleírás.* Mint az I. o.-ban. III. Theil.
- V. Világtörténelem.* Mint az I. o.-ban; a II. főrészből a négy első időszak.

<i>VI. Számtan.</i>	Mint az I. o.-ban. III. Theil.
<i>VII. Természetrájk.</i>	Mint az I. o.-ban. Növényország.
<i>VIII. Görög nyelv.</i>	Mint az I. o.-ban. A III. IV. V. főrés.

Az I. humanitási osztályban az 1790/1. évtől kezdve:

Ezen év kezdetével a R. E. által behozott amaz intézkedés megszűnik, hogy a két tanár váltakozva megosztja a tantárgyakat, s ezentúl minden tárgyat egy tanár ad elő.

<i>I. Rhetorika.</i>	Institutiones ad eloquentiam. Pars prior, Budaë 1787.
<i>II. Chresthomathia.</i>	Chomprè Volumen IV. V.
<i>III. A rómaiak erkölcei.</i>	Mint a II. o.-ban. II. Rés. V. VI. §§. végig.
<i>IV. Földleírás.</i>	Mint az I. o.-ban. IV. Theil.
<i>V. Világtörténelem.</i>	Mint az I. o.-ban. II. főrés. V. VI. időszak végig.
<i>VI. Számtan.</i>	Elementa arithmeticae. Wien bei Trattner (annak idején majd kiadja az egyetemi nyomda).
<i>VII. Természetrájk.</i>	Mint az I. o.-ban. Ásványország.
<i>VIII. Görög nyelv.</i>	Institutiones grammaticarum linguae graecae. Pars altera. Wien I—V. fejezetig, a görög Chresthomathianak I. részével.

A II. humanitási osztályban az 1791/2 évtől kezdve:

<i>I. Latin nyelv.</i>	Mint az I. o.-ban. Pars posterior institutiones poëticas complectens. Budaë 1787. cum appendicibus de Mythologia et Encyclopaedia.
------------------------	--

<i>II. Chresthomathia.</i>	Chomprè V. VI. Volumen.
<i>III. Földleírás.</i>	Mint az I. o.-ban. V. Theil. A chronologia és heraldikáról szóló függelékeivel.
<i>IV. Hazai történelem.</i>	Előadható a kedvelt Palma vagy Windisch-től.
<i>V. Mértan és algebra.</i>	Elementa geometriae et algebrae. Wien. Újra nyomják Budán. I. félévben geometria, II. félévben algebra.

A német nyelv mellett nem feledkeznek meg a methodikáról sem, s az ilyennemű rendeletek főleg a főigazgatói látogatások után jelennek meg. Gondot kell fordítani, hogy a tanulók ne csak memorizáljanak, hanem ítéletüket is fejleszszék. A földrajznál igen ajánlják az úgynevezett vak mappák készítését (1786. okt. 30.) s a trencséni gym. tanára ezért dicséretet nyer, s módszerét más intézeteknek is ajánlják követhető például (Zsolnai Értesítő). Nem valami nagy ügyességet követel a készítési mód leírása: a tanuló vesz egy fehér, nem igen vastag papirlapot, ráteszi egy földképre s az ablaktáblára illesztve könnyű szerrel átrajzolja. — Többszörösen meghagyják, hogy a tanárok mind a három éven keresztül vezessék tanítványaikat, gondot fordítsanak a gyakorlatjavítás-, a helyesírás- és stylusra, a görög nyelvet ajánlják. A délelőtti órákra kell tenni az elvontabb tárgyakat, mint a grammatikát, rhetorikát stb., délutániakra a szemléltethetőbbeket, földrajzot, történelmet stb. (1788. aug. 8.) A földrajz és történet tanításánál táblázatok összeállítását ajánlja s 1788. ápr. 30. mutatványul táblázatokat közöl.

¹⁾ A latin eredetiből fordítva (gym. levéltár)

I. Europa (Ázsia, Afrika) általános földrajzának táblázata.

N é v	Fekvés és határok	Szélesség, hosszúság	A lég melegsége és éghajlat	A legfőbb hegyek	Tengerek, folyók	Felosztás	Nyelvek	Vallások	Műveltség
pl. Europa egy phoeníciai király nevééről neveztetik.			pl. A mérsékelt éghajlat alatt, többnyire jó éghajlat, északi vidéken fagyos.						A műveltség székhelye Europa, hol a tudományok és művészetek virágoznak.

II. Egy ország földrajzi táblázata.

Honmát származik neve	Fekvés és határok	Az említésre méltó változatok	Szélesség és hosszúság	A nép sokasága	A lakosság leírása, jellem, nyelv, tudományok, művészetek és vallást illetőleg	Hegyek	Tengerek és folyók	Termények	Pénz és mért-föld	Jelvények	Az ország felosztása	Főbb helyek
		(A humanitas tanulóinak.)										

III. Magyarország földrajzi táblázata.

A kerület és királyi biztos neve	A vármegyék nevei, melyek a kerületben vannak	Az egyes megyék fekvése és hatarai	A szab. kir. városok	Falvak	Várak	Folyók	Hegyek	Termékenység és az ásvány-, növény-, állatország terményei	Lakosok és foglalkozások	Vallás

IV. A magyar királyok történeti táblázata.

A király neve	Szülei	Felstései és gyermekei	Említésre méltó törvények és intézkedések	Országgyűlések	Követségek	Szövetségek	A viselt hadi borítók	Halála	A király jellemzése	A kitünős és érdemeiknél fogva híres férfiak	A polgárok erkölcesi	Tudomány, művészet	Vallás állapota	Az ország állapota a király halálától

A József korából származó rendeletek eltekintve a német nyelv sűrűségétől, sokat foglalkoznak a tan-dijjal, az ösztöndíjasok és azok kimutatásával, az igaz-gatói felterjesztésekkel, különösen a minősítvényi táblá-zatok és az osztályzat pontos és szorgos kitöltését kívánják, nem különben a tananyag pontos beosztását, még a lapszámok kimutatásával is, és az alkalmazott módszer kitüntetését. Jellemzi még József intézkedéseit a vallás és fegyelem terén a szabadelvűbb irány, s a bürokratizmusnak az iskola falain belül is élet-beléptetése.

József alkotásai nem éltek túl alkotójukat. Amint a politika terén beállott a visszahatás, természetes, hogy az iskola sem maradhatott vissza, s az amúgy is hiányosan végrehajtott rendszer majdnem nyom nélkül tűnik el. A visszahatás nemzeti s a centralisatio bukásával a nemzeti alkotmány visszaállítására s fej-lesztésére törekszik az ország. Iskoláinknál is meg-érzik ez irány, s egy gyenge áramlat, ha nem is terel-heti nevelési rendszerünket nemzeti, magyar állás-pontra, de a magyar nyelv helyet nyer iskolánk pad-jain, s mint tantárgy tanítva lesz. Édes kicsi -- de mégis haladás! Visszaállítván a R. E. uralma az 1790/1. országgyűlés egy tanulmányi országos bizottsá-got küld ki, hogy a szükséges ujitásokat kidolgozza. Ez országos bizottság munkálatainak sorsa azonos a többi-ével, a kész munkálatokat országgyűlésről országgyűlésre utalják, okul adván a folytonos háborút; s míg Ferencz 1806-ban kiadja a megreformált R. E.-et: addig egyes rendeletekkel óhajtnak az érezhetőbb bajokon segíteni.

Magától érthető, hogy a latin nyelv előadási nyelvi méltóságát és jogát, melyet az alsó osztályokban

az anyanyelvvel oszt meg, visszanyeri. Az 1791. ápril 26. királyi rendelet meghagyja a magyar nyelv tanítását a jövő tanévtől kezdve, külön tanárral, kivéven a kegyesrendi intézeteket, a hol más osztály tanára is taníthatja, s ily helyeken ezért 100 frt jutalmat tűz ki. E kivételt megokolja javadalmazásuk csekélysége és kevés számukkal. Intézetünknél a magyar nyelv első tanára Hegedűs Alajos, előadja naponta egy, tehát heti 5 órában. A megjelenendő szabályzatig követheti azon módszert, mely a kezdők és haladók részére legalkalmasabbnak látszik. Két csoportban tanulnak tehát, s minden félév végén osztályzatot kapnak s kimutatást készítenek róluk. E csekély óraszámot is egy év múlva (1793. ápr. 4.) azzal indokolva szállítják négyre, hogy a tanulók sokáig vannak az iskolában s a tananyagot folyton ismétlik. Jutalom ígérete mellett a kormány felszólítást intéz egy magyar nyelvtan megírására „teljes és praktikus módszerűt, de nem bővet és terjedelmeset, azért a tanulóknak drágát“ óhajt.

Intézetünk magyar nyelvi tananyaga az 1793/4. tanévben¹⁾:

Kezdők osztálya.

I. félév.

Az előadásnál használt módszer:

Tananyag:

A tanár nem elégedve meg egyedül a Szaller-féle nyelvtannal, segélyül használta a Farkas, Meliboeus, Ádám, Rosembacher-félel és leginkább saját kéziratát; a honnét bővebb magyarázat- és azoknak teljes tanítása- s megértésére élőszóval tett gyakorta megjegyzéseket.

I. A betűk ismeretése volt tárgyalva a Szaller-féle nyelvtanból.

¹⁾ A latin eredetiből (gym. levéltár) fordítva.

E helyen a tanulók elméjébe kiválólag iparkodott bevésni a különbséget a magán-, mássalhangzók és kettőshangzók között; hasonlóképp a rövid és hosszú magánhangzók és kettőshangzók között; mely alkalommal egyszersmind röviden kifejtette az éles ékezet és hiányjel használatát, s ezeknek helyes kimondását. Ezekhez hozzáfűzte a kivételt némely betűkről, melyek kiváló szemmel tartást igényelnek, mint a latin ae, oe kettőshangzóról, melyeket a magyarban egyszerű e-vel kell írni.

C, Q, X mássalhangzókról, melyek helyébe tz, kv, ks-t kell tenni. Végre az összetett mássalhangzókról: gy, ly, ny, ty, ts, tz, sz, zs (de).

II. Tárgyalva voltak: a beszél ragozható részei az igenevekig bezárólag.

Mivel a magyaroknál a névelő a beszéd egy részét teszi, a tanár azt vélte, hogy ezt, mint leginkább szükségest, a többi rész elé kell tennie. Midőn tanítványait a határozott és határozatlan névelő használatára kiválólag megtanította: meghagyta, hogy leginkább arra ügyeljenek, miszerint magánhangzó vagy mássalhangzó következtén, az elhagyandó vagy odatendő-e; akkor a hiányjelt is kiválóan tárgyalta.

A beszéd II. részénél megtanulták az ujnevezők megkülönböztetni a mellékneveket a főnevektől, a tulajdonneveket a köznevektől, úgyszintén mikor kell használni az-t vagy a-t.

A ragozás közönséges módján kívül, melyben őket gondosan gyakorolta, saját helyükön hozzáadta a kivételeket és jegyzeteket, a melyeket elegendő példával erősített.

A mellékneveknél meghatározta, honnét származik minden fok és valljon mikor kell a fokokat változtatni, vagy változtatlanul hagyni.

A III. részben először kifejtve a névmások neveit, különösen tárgyalta a birtokos képzőket és ragokat, mint a magyarban sajátos és tudni igen szükségeseket.

A IV. részben leginkább a eselekvő igék ragozását gyakorolták, a határozott és határozatlanokét és az I. és II. min-tájukét; azután a szenvedő-, közép- és műveltetőkét, midőn lassanként rövidebb mondatok készítésére édesgette őket.

III. Az ifjaknak a szóból még megszerzésére kijelölte a kezdők részére alkalmas és szükségeseket.

E szavakat megtanulták anyanyelvükön, részint tótul, részint magyarul sőt latinul is.

A tanulóknak az ezekben előforduló szabályokat kifejteni s azokra hivatkozni kellett.

IV. Kivülől megtanulni rövid párbeszédeket jelölt ki pl. a tárgyalás módjáról.

II. félév.

I. a) A névutóknál — latinul névelőknél — a tanulókat oktatta a névhez teendő ragokat alkalmasan és helyesen hozzácsatolni pl: ban, ben, hoz, hez, ból, ből stb.

I. A beszéd négy nem ragozható része.

b) A személyes névmásokhoz szabályszerűen hozzáadni a hozzájáruló ragokat: am, ad, a, unk, atok, ok, em, ed, e,ünk, etek, ek pl.

általam, általad, általa, ellenem, ellened, ellene, általunk, általatok, általok; ellenünk, ellenetek, ellenek.

II. Az igehatározók kiválólag 3 osztályba soroztattak: a) helyhatározók 1. helyben, 2. helyről, 3. helyre, 4. helyen át; b) időhatározók 1. jelen, 2. múlt, 3. jövő, 4. határozatlan; c) vegyes jelentésűek 1. kérő, 2. bizonyító, 3. tagadó, 4. rendi, 5. szám, 6. összehasonlító, 7. hasonlósági stb.

III. Átértették a kezdők a különbséget 1. föltételes, 2. ellentétes, 3. okhatározó, 4. szétválasztó, 5. összekötő és 6. a megengedő kötőszók között.

IV. Az indulatszónál kitanította azoknak különböző alakjuk- és jelentésükről mint: 1. esodálkozó, 2. gúnyos, 3. felkiáltó, 4. örömet és 5. gyászt kifejezők stb.

A magyar gyakorlatokban a tanár tanítványait úgy iparkodott vezetni, hogy mindennek egyformaképen elég volt téve; ugyanis velük együtt fogalmazott, szorgalmasan elemezvén mindent, így pl. milyen beszédrész, mily mód, idő, szám és személy?

II. Tollba mondtott a kezdők részére alkalmas kis gyakorlatokat a 8 beszédrész köréből.

A kezdőket kiképezte, hogy e párbeszédekről emlékeztükből hazai és latin nyelven számot adjanak, az előbbieik szerint új kifejezéseket állítsanak össze, az ismeretesebb szavakat kiszedjék, egyenként kifejezzék és megfontolják mind-egyik mire viszonylik.

III. Tollba mondtott 4. az iskola és a korhoz alkalmazott barátságos párbeszédet.

E szavakat, hogy az emlékezetben annál jobban megragadjanak, gyakrabban ismételték, majd rendben, majd innentől vegyesen rend nélkül és pedig e részekben honos nyelveken. Szorgalmasan megvizsgálták mindenütt a szavakat

IV. Szóbeség megszerzésére kijelölte az ember és részeinek elnevezését; az időről és annak felosztásáról, a barátok és rokonokról, a ház s annak részéről.

valljon gyökszók, egyszerűek vagy összetettek, alap- vagy származékszók, valljon tulajdonképeni vagy átvitt értelemben használtatik-e? És e módszert szigorúan megtartotta minden előadásnál.

Haladók osztálya.

I. félév.

I. A kezdők megelőző vázlatát szorint ismételték az első elemeket.

II. Alaki kidolgozásra különböző tetteket jelölt ki.

Itt a tanár leginkább azokra figyelmeztette tanítványait, mik a szerkesztésre kiválólag fontosak.

E tetteket először tollba mondta magyarul, azután minden egyes szónál megjelölték sajátosságát; és az így helyesen elrendezett gyakorlatokat a tanár tanítványaival együtt megszerkesztette, s megjelölte a módját, hogyan lehet bármily tételt kidolgozni.

Mintán magukat magyar gyakorlatoknak latinra áttételében így gyakorolták: latin gyakorlatokat mondatolt és a legügyesebb tanítványt kijelölte, kinek kötelme volt a latin szavakat magyarul megmondani, s a kinek tudatlanságát a tanár pótolta.

III. A szóbőség megszerzésére a gyakorlatokból kiszedték a szavakat.

Meghagyatott a tanulóknak, hogy a kiszedett szavakat befűrendben írják össze, leginkább azon ezélből, hogy könnyebben emlékeztükbe tapadjanak, és hogy a szólásmódok fölmondásánál annál könnyebben emlékezhessenek vissza

IV. Tollba mondtott 7 párbeszédet, és azokat szorgalmasan emlézték.

E beszélgetések leginkább a növendékek szelleméhez voltak alkalmazva; így 1. az üdvözetlekről az első összejövételnél, 2. az egészségről, 3. a magyarnyelv hasznáról. Ebben úgy gyakorolták magukat, hogy a vetélytársak egymás közt beszélgettek.

Végre a beszédnek minden egyes részéről hármanként vitatkoztak és megtanulták számbavenni és a gyakorlatban alkalmazni a nevezetesebb szólásmódokat.

II. félév.

I. Magyaránzatott a szokótes vagyis a beszédrészeknek egymással helyes összekötetési módja. A magyar nyelv tanárának saját irataiból.

1. A tanár tanítványait megtanította a határozott és határozatlan névelő kellő használati módjára: hasonlóképen, mely szavak elé nem kell tenni az-t vagy a-t.

2. A második részben a névről előadta, hogy két vagy több különböző dolgokhoz tartozó főnevek összetalálkozása ese-

tében azok közül melyik kíván Dativust, melyik alanyesetet hiányjellel. Mily rendben helyezendő a keresztnév az ő főnévével, pl. Ferentz Király; tulajdonnév a keresztnévvel, mint Illésházy János; megtisztelő kifejezések: Uram, Asszonyom stb. Mit követelnek valamely dolog tulajdonságát kifejező főnevek. Mikép kell eljárni a főnevekkel, melyek az emberek különböző életkorát és bármily időt fejeznek ki. Mit fejeznek ki: kor, által, alatt szavak, ha főneveikkel helyesen köttetnek össze. Mily módon kell használni a városok, faluk stb. neveit, hová? honnét? hol? által, keresztül stb. kérdésekre.

A melléknevekről sok példában ki lőn mutatva, melyek változtatandók és melyek maradnak változatlanul. Továbbá miképen lesz a főnévből melléknév, úgy állító mint tagadó; mikép kell használni az alap-, közép- és felső fokot.

A számnévről. A tanár serényen oda törekedett, hogy tanulói helyesen tudják használni a tö-, rend- és osztó számevet, melyeknél több példában kimutatta, hogy a főnév egyes számban marad, ha tőszám előzi meg, pl. négy arany stb.

3. A harmadik részben a névmásról megtanította az ifjakat, hogy helyesen használják a személyes névmásokat, a visszaható ki, mely-et; hasonlókép mi módon fejezendő ki az egyes személy az ő ragjával, pl. Hozzám stb.

4. Az igékről. A rendes és személyes igéknek alanyukkal megegyezésén fölül gyakorolta a tanulókat a rendhagyó és személytelen igékben, pl. a vagyok igénél mikor teendő ki határozottan és mikor hallgatandó el. Mely helyet foglal el a nints, nintsen, sines. Mily esetet vonzanak a hasznot vagy kárt jelentő igék, hasonlókép milyeket a nevezést, felszólítást, választást, gondolkodást jelentők. Mikép kell használni a személytelen igéket: kell v. kelletik, fáj, lehet; mikép, ha az első és második személy összejön mint: látlak titeket, benneket stb. Hasonlóképen:

5. A részesülőről sok példában kimutatta, mikép kell használni a részesülőket eselekvőleg, mikép szenvedőleg, hasonlóan mikor va, ván, ó, ott, andó stb.

6. 7. 8. és 9.-szer. A ragozatlan részekről. Különösen emlékezetbe lőnek vésvé a névutók eseteikkel, vagy ragjaikkal

is. Igehatározók: 1. helyben, 2. helyről, 3. helyen, keresztül, 4. helyre. Időhatározók: 1. jelen, 2. múlt, 3. jövő, 4. határozatlan stb.

II. Tollba mondott a tanulókJajlamának és korának megfelelő barátságos leveleket.

A leveleket először magyar nyelven mondta tollba, akkor egy tanulót kijelölt, kinek az egyes szavak jelentését kellett megmondani, a ki ha netán fenakadt, e tisztet másra ruházta, hogyha ez is és más is kifogytak, maga a tanár mondta meg a nehezebb szókat, és így végezték az alaki szerkesztést.

III Utánoztak Chompré Cor. Neposából néhány fejezetet, melyet Balogh György Sopronban 1700-ban fordított magyarra.

E Corneliusban, mivel a helyesírás régi és hibás, a tanulóknak először a hibákat kellett kijavítani és a helyes mai írást tenni helyébe. Azután az egyes magyar szóknak tulajdonképeni jelentését kikutatni és így latinra fordítani, hogy a fordításnak különbsége kitűnjék és lassanként képességet szerezzenek auctorokat fordítani.

IV. Gyakorolták tanulóit a magyar helyesírásban.

E helyesírás szabályait a tanár szedte össze a mai kor legjobb magyar könyveiből és tanítványait mind a szerkesztés- mind az olvasáskor igen szorgalmasan kiművelte.

V. Az I. félévi 9 párbeszéd ismétlése.

Ez ismétlést azért végezték, hogy a magyar nyelvben magukat jobban kiképezzék.

Ferencz uralkodásának jellemző sajátosságai: a Franciaországból származó szabadelvű eszméknek amennyire lehet praeventiv elnyomása s a vallásosságnak ápolása, iskolai intézkedéseiben is előtérbe nyomulnak. Innét a József korában kissé meglazult fegyelem szigorítása s a vallástan tanítására fordított nagy gond. Még József idejében 1789. decz. 18-án a hittan tanítására szerdán és szombaton d. u. $\frac{1}{2}$ órát rendelnek fordítani. Vasárnap és ünnepnap délelőtt és délután az istenitiszteleten és a nyilvános ajtatosságoknál az ifjúság köteles résztvenni (1795). U. e. évi május 1-én kelt királyi rendelet a katechetáknak 25 frtot újra biztosítván s felsorolván ezek kötelmeit, a szt. beszédek nyilvános helyen tartását eltiltja; mert ez az ifjúságé, s néha szükséges az egyeseket meginteni, mi nem

templomba való. A szt. beszédeket a humanitási és III. nyelvészeti osztályban latinúl, az alsóbbakban az anyanyelven, s itt katechesist is kell tartani. 1802-től a hittanra két órát fordítanak, s mindenkire kötelező a félévi vizsgálat (márcz. 17.), s ez évben adja ki a helytartótanács az „*Instructio pro doctrina christiana*“-t.

A fegyelmet illetőleg fontosabb intézkedések: 1791. nov. 11. kelt királyi leirat a színház és nyilvános táncmulatságok látogatását csak a szülők társaságában engedi meg; meghagyja a szigorú, de nem szolgálai büntetéseket, s ha javulásra nincs reménység a kizárást. A tanárok jó példát mutassanak, különben elbocsátandók. Az iskolalátogatásban hanyag tanulók büntetései: magán és nyilvános megintés, az igazgatóval egyetértve különböző büntetések, végre a kizárás (1795). A törvényeket félévenként ki kell hirdetni. Az ifjuságnak tilos bármi fegyver viselése; lakásaikat, könyveiket többször meg kell vizsgálni, nehogy tiltott könyveket olvassanak (1797). Az 1800. ápril 12-ki királyi decretum szerint az igazgatók kötelme a törvényeket az egész ifjuság előtt megmagyarázni, ezt a tanárok osztályaikban havonta ismételjék s a fontosabb pontokat leírva, függeszszék ki. A büntetések nemeit a R. E. 241. §. szerint be kell tartani, s egyes tanároknak nem áll jogában a börtönbüntetést alkalmazni, de a tanulót óráikról ideiglenesen kiküldhetik. A városi hatóságnak tudtúl kell adni: a) hogy a kik deákot élelmezésre vagy szállásba fogadni akarnak okt. 15-ig a hatóságnál bejelentsék mit és mennyiért adnak s ezt az igazgatókkal közöljék; b) a szállásadók a kihágókat a szállásadás jogának elvesztése mellett bejelenteni tartoznak; viszont az igazgató gondoskodjék, hogy a

szállásadók ezért a tanulóktól kárt ne szenvedjenek. c) Senki ne merjen tanulótól a szülők vagy tanárok engedelmé nélkül valamit zálogba vagy egyébként venni. A bizonyítvány ki nem adható, míg a szállásadó ki nincs elégitve. d) A városi tanács a gyanús helyeket gyakran visitálja, az ott talált tanulókat a városházára bekisértesse, s másnap az igazgatóságnak átadja.

1806. szept. 4-én adatott ki az új R. E. Megjelenése hónapokkal előbb be volt jelentve, s már jul. 1-én meghagyták, hogy egy szoba a IV. osztály részére készen legyen, a népiskola III. osztályának tanítóját, ha alkalmas, át kell venni az I. osztály tanítására; a szülők költségeinek kiméltése tekintetéből megengedték, hogy a hol gymnasium nincs, ideiglenesen a népiskola III. osztálya megmaradhat; s a tanulót, ha a vizsgálatot sikerrel állja ki, egyenesen a II. osztályba lehet fölvenni.

Külső tekintetben tehát a három éves nyelvészeti iskola négy évéssé fejlődött, a két humanitási osztály megmarad, s ez állapot a Thun-féle rendezésig érvényben marad, sőt annak is alapját képezi. Jóllehet az új R. E. a réginek alapján készül s annak mintegy új kiadása, a 30 év tapasztalatain okulva domborodik ki jelleme. Mint már fentebb emlitém Ferencz uralmát a francia forradalom által felidézett eszmék praeventiv elnyomási törekvése jellemzi, s ez eszmék terjedésének okát a vallásosság hanyatlásában keresik. Innét a fentebb idézett rendeleti ujitások, s innét az új R. E. törekvése az iskolákat vallásos alapra fektetni. A hittan minden osztályban két órát nyer, s minden osztály tanára, tekintet nélkül állására (tehát

a világiak is) saját osztályuknak katechetái (233. §.). Minden tanfolyam egy éves, a felsőbbre felléptetés a nagy szünidő után történik, a ki III. osztályú bizonyítványt kap, ismételni kénytelen. Katalogust kell készíteni, melybe még a házi tanító neve is — ha van — bejegyzendő. Minden félév végén nyilvános vizsgálat van, a rokon tárgyakból csoportosan, melyre idegeneket is hívnak meg. Az igazgató rendezhet vizsgát, a mikor neki tetszik. A vizsgán a tanár is, az elnök is ad tanjegyet; ha nem egyeznek meg, az igazgató írásbeli vizsgálatot rendel, s ez dönt. A tanuló a viselet-, hittan- s a többi tárgyból egy-egy tanjegyet kap. Az osztályozást ünnepélyesen kihirdetik, s ha önként adnak össze pénzt, kinyomatják (222). — Az iskolák fölött a helytartótanács gyakorol főfelügyeletet, alatta a kerületi főigazgató s a helybeli igazgató, kinek tiszte a tanulmányi és tanulók fölötti felügyeleten kívül a muzeum-, könyvtár- és butorokra felügyelni, s felügyeletét az otthon neveltekre is ki kell terjesztenie (225). Nem szándékozván ismétlésekkel untatni az olvasót — alább a tanterv közlésénél úgylis lesz alkalma összehasonlításokat tehetni — csak némely oly utasításra terjeszkedem ki, melyeknek a tanfőnök ma is hasznát veheti.

A latin nyelv a központ, az uralkodó tárgy, ne csodálkozzunk tehát, ha legtöbb rendelkezést erre találunk. A grammatikai oktatásnak föl kell ölelni a nyelv megértése, helyes beszélése és tiszta írásának módját. A tanárok a szabályok magyarázásánál se bőbeszédűek se túlságos takarékosok ne legyenek (234). A classicusok magyarázásánál először értelmesen olvassák a szerzőt a gondolat befejezéseig . . . fejtsek ki a tar-

talmát; ezt kövesse anyanyelven a magyarázat... a történelmi, mythologiai stb. megjegyzésekkel; fejtsék ki a körmondat egyes részeit, magyarázzák meg értelmét, erejét, eredetét, etymológiáját, számlálják elő egy pár összetételét, származékát... mutassák ki mennyire különbözik a hazaitól (235). A gyakorlatok: rögtönzések és hetiek; ezeket szombaton ki kell javítani és a vizsgára letisztázni; haviak, a tanulók szabad választására bizva és a jó tanulók részére rendkívüliek (230). A humanitási osztályokban a gyakorlatokat elemzik és szerkesztik; a negyedikben kisebb párbeszéddek és levelek adhatók. Ne memorizálják azt, mit nem értenek (237). A történelem tanításánál ne hanyagolják el se a chronológiát se a földrajzot. — A földrajzot az auctorokkal és történelemmel együtt és külön tanulják. Tanítására négy módot ajánl: geographiai táblákat kifüggeszteni; térképen megjelöli a tanár a folyókat s nevüket felírja, a városoknál csak jelet csinál, a nevet a tanuló írja föl; a harmadiknál a tanár csak a folyók folyását jelöli a többit a tanuló; végre az egészet a tanuló szabad kézzel készíti (239). A számtanban érintetlenül hagyja a régi R. E. intézkedéseit, a mennyiben a nyelvészeti osztályokban megköveteli a négy alpműveletet egész és tört számokkal, az arányok és hármas szabály ismeretét. A gymnasiumban ezeknek bővebb és a gazdasági dolgokban szokásos használati módjának elsajátítását.

A nagy szünidő szept. 8-tól november elejeig (3. v. 4.) tart; heti szünet kedd d. u. és csütörtök egész nap. Naponta négy óra előadás, de a tanulók egy negyeddal előbb ott legyenek, s ezt kihallgatásra kell fordítani. A nagyhét három első napján lelkigyakorla-

tok vannak (46). A büntetések javítani törekedjenek; a jutalmak és büntetések osztásánál nemcsak a nemzet szelleme és jellemére, hanem a növendék hajlamára és állására is tekintettel kell lenni. (221). A börtönbüntetés is alkalmazható.

Az új Ratio Educ. tárgybeosztása:

A grammatikai I. osztályban: latin nyelvtan a magyar és anyanyelvvel heti 10, olvasás és írás gyakorlás 5, írásbeli dolgozatok átnézése 1, számtan 2, hittan 2 óra (négy részben a rendes órák után). Összes heti óraszám 20.

II. osztály. Latin nyelvtan Chresthomathiával, magyar és anyanyelvvel 10, elemzési és szerkesztési gyakorlat 2, írás gyakorlás 1, írásbeli dolgozat átnézése 1, számtan 2, földrajz 2, hittan 2 óra. Összes heti óraszám 20.

III. osztály. Latin stb. 10, szerkesztési gyakorlat 1, írásbeliek átnézése 1, magyar történelem 2, földrajz 2, számtan 2, hittan 2 óra. Összes heti óraszám 20.

IV. osztály. Latin stb. 10, szerkesztési gyakorlat 1, írásbeliek átnézése 1, magyar történelem 2, földrajz 2, számtan 2, hittan 2 óra. Összes heti óraszám 20.

I. humanitási osztály. Szónoklattan, logika — remekírók — régiségtannal és stylusgyakorlat 9, rögtönzött irálygyakorlat 1, gyakorlatok átnézése 1, természetrajz állattan 1, mennyiségtan 2, magyar történelem 2, földrajz 2, hittan 2 óra. Összes heti óraszám 20.

II. hum. osztály. Költészet- és szónoklattan, remekírók latin régiségtannal, a költői és szónoki irály gyakorlása 9, rögtönzött irálygyakorlatok 1, heti gyakorlatok átnézése 1, természetrajz, növény- és ásvány-

tan 1, mennyiségtan 2, magyar történelem 2, földrajz 2, hittan 2 óra. Összes heti óraszám 20.

Rendkívüli tárgyakat az új R. E. nem ismer. Ha összevetjük M. Terézia alkotását az 1806-ki R. E.-sal a grammatikai osztályoknál először is a negyedik osztály felállítása tűnik fel; továbbá a heti 25 órát 20-ra szállítja le; igaz ugyan, hogy d. e. és d. u. $\frac{1}{2}$ órát ismétlésre fordítanak. Az új elhagyja a természetrajz tanítását s nagyobb gondot fordít a formális képzésre. A humanitási osztályokban leszállítja mind a heti órák, mind a tantárgyak számát. Az előbbit 25-től 20-ra, az utóbbiaknál nem találjuk a jus naturae és a regni consuetudines-t, sem a német vagy más hazai nyelv külön tárgyalását. Mindakettőnél hiányzik a testgyakorlás, bőven pótolja azonban a tanulóknak adott szabad idő, a játékterekről gondoskodás és a játékok tanári felügyelet alatt. Szigorúan tiltja azonban a jegen csuszkálni vagy a szabad Vágban fürdeni.

E szorosán körülírt pályán folytatja iskolánk minden nagyobb mozgalom nélkül, csendesen de gyümölcsözőleg működést az absolut uralom beálltáig. Fontosabb változások nem fordulnak elő sem a tárgybeosztás, sem a methodika terén; csak nemzeti nyelvünknek föllendülése, midőn az lépésről-lépésre haladva az állam életében természetes helyét elfoglalni kezdi, terjed középiskoláinkban is; mi különösen nálunk, e vegyes ajkú vidéken, érdemel kiváló figyelmet. A fontosabb felsőbb leiratok a fegyelem-, az iskolai rendtartás- és a hittan tanítására vonatkoznak. Így az 1818. decz. 22. rendelet meghagyja a nagy szünidő és a szünnapok szabályszerű megőrzését. 1. Az év kezdete nov. 3.

vagy ha ez halottak napja 4-ke s tart szept. 14-ig. 2. Tanítási idő naponta 4 óra, d. c. 2, d. u. 2; mely órákban, az a körülményektől függ. Egy tanár sem hagyhatja el az osztályt, míg a másik meg nem jelent, hogy a tanulók felügyelet nélkül ne legyenek. Az igazgatók erre s nehogy órarövidítés történjék szigorúan ügyeljenek. 3. Heti szünet csütörtök egész nap és kedd délután; ha a hétben ünnep esik, kedd délután is előadás. Új igazgató adhat egy napot, ezeken s vasár-és ünnepnapokon kívül a tanítást félbeszakítani nem szabad. 4. Ünnepnapokra a lecke kiosztás el ne maradjon. Szünet van karácsonytól újévig (1824-től csak a két ünnep és az év vége), a három farsangi nap, husvétkor nagyszerdától keddig bezárólag. 5. A nagy szünet előtt hálaadó isteni tiszteletet tartván az ifjúságot inteni kell, miként töltse az időt részint pihenés, részint a jövőre előkészüléssel. A szünidőre munkát kell adni. 1828-ban akadok először nyomára, hogy a kizárt tanulók névjegyzékét közlik. — 1824-ben a vallástani-tásra új utasítás jelenik meg, melynek értelmében azt a megyés püspök befolyása mellett kell tanítani, s ennek joga van püspöki biztost kinevezni. Gymnasiun-munk első püspöki biztosa *Lehozky Ignác* missenyi plebános, kineveztetett 1825. január 23. — A más vallásuaknak is kell hittant tanulniok, s ez évtől kezdve erről a zsidóknak bizonyítványt kell hozniok. A félévi vizsgálatokat szigorúan be kell tartani, s a ki harmad osztályzatot kap nem javíthat. Magántanulókat — kivévén, ha betegek, — csak a meghatározott félévi vizsga idején s akkor is összevonás nélkül szabad megvizsgálni (1825). Egyszerre több osztályban ne legyen vizsga s az igazgató, vagy helyettese mindegyi-

ken jelen legyen, ez jelölje ki az anyagot s kérdéseket is intézzon. — Az osztályozást ne egyesek, hanem közösen csinálják (1833. szept. 30). — A helytartótanácsához küldött névtelen feladó levél folytán a correpetíókat szigorúan betiltják; a következő évben (1826) azonban e három föltétel alatt megengedik: 1. az igazgatónak bejelentendők s félévenkint kimutatást kell róluk fölterjeszteni, 2. ne legyenek sokan, 3. ne kényszerítsék a tanulókat — e kedvezmény elvesztésének terhe alatt.

A magyar nyelv önálló tárgy helyét az 1820. okt. 5-én kelt rendeletnek köszöni, mely meghagyja, hogy a magyar nyelv tanítása az előirt tankönyvből a rendes tanárok által heti 2 órában történjék, elhagyva a gymnasiumban a helyi tájszólásokat és a különböző etymologiai magyarázatokat, épúgy mint a többi tantárgyból külön osztályozás legyen, s a harmad osztályzatot nyert, hacsak nem ismételt, följebb nem mehet. — A főigazgató kifogásolván a magyar nyelvben elért eredményt 1832. okt. 20-án elrendeli, hogy a hazai és bibliai történetet magyarul tanítsák. Mindenesetre az 1840. VI. törvényczikknek tudható be az 1841. febr. 23-án kelt királyi leirat, mely kérdést intéz, valljon a jövő iskolai évben gymnasiumunknál lehet-e a magyart tannyelvül alkalmazni? A kérdésre az igazgató és tanári kar felelete következő: „Már harmadik éve annak amióta az igazgatásomra bizott trencsényi gymnasiumban némely, a kegyes királyi rendszer által előirt tárgyat egyes osztályokban és pedig névszerint: a II. humanitási (VI.) osztályban a classicus írókat, történelmet és a hazai nyelvet; az I. humanitási (V.) oszt.-ban a classicus írókat, törté-

nelmet és hazai nyelvet; a IV. nyelvészeti osztályban a vallástant, az írókat, a történelmet és magyart; a III. nyelv. osz.-ban u. azokat; a II. nyelv. osz.-ban a keresztény hittant, az írókat, a történelmet és magyart; az I. nyelv. osz.-ban a keresztény hittant, az írókat, magyart és számtant a latin vagy szláv nyelven kívül magyarul és így két nyelven adjuk elő és fejtegetjük. Azonkívül az egyes osztályokban a reggeli imákat magyar nyelven végzik és a templomban magyar himnuszokat énekelnek; hasonlóképp az egyes osztályokban az ifjúságot magyar nyelven tartott gyakorlatokkal, párbeszédekkel, sőt kisebb beszédekkel szoktuk gyakorolni. De, hogy mily nagy fáradsággal képes e dolgot a szláv ajkú ifjúság, mely száját sem tudja a magyar nyelvhez idomítani, elsajátítani? azonkívül mily nagy késedelmet és idővesztést szenvednek mind a tanárok az előirt tárgyak előadásában, mind maga az ifjúság a két nyelven való megtanulással, minden helyesen gondolkodó előtt a legtisztábban kiviláglik. Miért is a dolgot behatóan és méltányosan meggondolva: A magyar nyelv, tekintetbe véve annak a tárgyalásban a tót ajkú ifjúsággal igen nagy nehézségeit, és az óhajtott cél elérésére szükséges eszközöknek nem csekély hiányát, hacsak — a mitől nem ok nélkül félhetünk — a gyöngé és a hazai nyelvben járatlan ifjúságban tudatlanságot és zavart előidézni nem akarunk, a jövő iskolai évben a trencséni gymnasiumban tannyelvül nem használható; de igenis fokozatosan és lassan, míg a tót ifjúság hazai nyelvünkhöz annyira hozzászokik.¹⁾

¹⁾ Latin eredetiből a gym. levéltárban.

E felterjesztésre még ez év szept. 24-én azon felelet érkezik, hogy a jövő tanévtől kezdve az I. osztályban a tanítás nyelve a magyar; a többi osztályban az auctorokat magyarul fejtegetessék, a hazai és a bibliai történet s a mennyire lehet a földrajzot és számtant is magyarul tanítsák. A szent beszédeket, ahol az ifjuság megérti magyarul, különben latinúl tartásák, az alsó osztályokban az anyanyelven és csak ott magyarul, ahol a németek és tótok is értik a magyar nyelvet.

Az 1843/4. tanévben a II. hum. o.-ban latinúl adják elő: a hittant, a latin egyes tárgyait, természetrajzot, földrajzot, a classicusokból magyarra fordítanak; magyarul a magyart és történetet; s vegyesen a mennyiségtant. Az I. hum. osztályban latinúl: a latint, régiségtant, természetrajzot, mennyiségtant; magyarul: magyar és történelmet; vegyesen: hittant, földrajzot. A IV. o.-ban latinúl csak a latint; magyarul: magyart, történelmet, földrajzot; vegyesen: a classicusokat — latin és tótul —, hittant, számtant. A III. o.-ban magyarul: történetet, magyart; tótul: hittant, számtant; latin- és magyarul: latint és földrajzot. A II. o.-ban magyarul a magyart; tótul: hittant, bibliát, számtant; magyar-latinúl a latint; magyarul-tótul a földrajzot. Az I. oszt.-ban: magyarul a magyar nyelvet; tótul: bibliát, latin auctort és számtant; magyar-tótul a hittant; magyar-tót-latinúl: a latint.¹⁾

Az 1843/4-ki országgyűlés II. t.-cikke a magyar nyelvet tevén hivatalos nyelvvé, az ez évi 27,215. sz. alatt kelt udvari rendelet az ország gymnasiumait két

¹⁾ 1843.4. évi tananyag-kimutatás.

csoportba sorozza. Az elsőbe 44 van beosztva s ezekben a következő cévtől magyar a tannyelv; a második csoportban, hol 16 más intézet mellett a miénk is helyet foglal, megmarad az eddigi szokás. Ismét feleletet kérnek, mely tárgyakat tanítottak latinul, s melyeket csak magyarul, s mily eredménnyel? maradhat-e a jelenlegi állapot, vagy mily változások teendők? Ez évek hiányos jegyzőkönyveiben e kérdésekre egyenes feleletet nem találok, de szabad következtetnem, hogy a főntebb idézett felirat azon alapelvéhez, hogy a magyar nyelv tannyelvül fokozatosan és lassanként hozandó be, ez alkalommal is ragaszkodtak. Nem gördít tehát hazafias tanárságunk akadályt a hazai nyelv terjedése elé, de nem akarja a gymnasiumi tanítás célját sem feláldozni. A következő évek eseményei nemcsak a továbbfejlődést gátolták meg, de visszaesést is mutatnak, s csak a legújabb éveknek volt fentartva a fentebbi kérdést helyesen megoldani. Az 1845. márcziusi jegyzőkönyvvel veszik kezdetüket a magyar hivatalos iratok.

Mielőtt búcsút vennénk az 1848. előtti gymnasiumtól, még pár szót. Fölvételi feltételek 1776-ban: 10 éves kor, latinul és anyanyelven olvasás-írás, a latin ejtegetés, ragozás és fokozás ismerete. 1806-ban: 9 éves kor, a II. népiskolai osztály elvégzése vagy fölvételi vizsga. Vannak havi vizsgák, — talán helyesebben ismétlések —, és félévi vizsgák rendes osztályzattal. 1777-től 1805-ig a jegyzőkönyvekben a következő osztályzatokat találjuk: *praeclarus, bonus, medicris, praestans, infra mediocritatem, inter postremos*, in III. II. I. Classe, hozzájárulnak az *eminentes*, s minden *Classis* külön számozva, mely helyszerinti osztá-

lyozást csak az 1848-ki magyar miniszterium törült el. Viseleti osztályzatok bona, mediocris, mala. A III. classisú föltétlenül ismét. 1806-tól havonként gyónás van. A nagy szünet szeptember közepétől november elejéig tart. II. József 1786-ban átteszi julius-augusztusra; halála után ismét a régi lesz 1831-ig s ekkor augusztus és szeptemberre teszik át. Tavaszi (majalis) szünetet is tartanak 3 vagy 4 napot, de van rá eset a múlt században, hogy egy hétig tartott (1782/3). Gyakoriak a tanári gyűlések, az 1776-ki R. E. havonta két gyűlés tartását követeli, az 1806-ki egyet. Tartalmuk rendszeren az előbbi gyűlés jegyzőkönyve, leiratok, a gyónás és a havi vizsgák kitűzése. Az első R. E. megkivánta egyes részeinek felolvastatását is.

„Igen sokszor szemére hányják ez iskolának azt, hogy a reáltudományoknak majdnem teljes elhanyagolásával csak a classicus tudományokat ápolta kebelében; de bármikép is kicsinyitessék e középiskola, mindig időt muló érdeme marad az, hogy a hazának azon fiait nevelte, kik a magyar irodalom és költészet újjáteremtői e hazában, s egyúttal nevelője azoknak, kik 1848/9. a rendi alkotmányt megszüntetve a legváltóságosabb körülmények közt alapját vetették meg a haza minden gyermekére egyaránt kiterjedő közsabadságnak.“ (Csáka K.). E szavakkal vehetünk mi is búcsút az 1848. előtti középiskolától.

* * *

Szabadságharcunk leveretése után az absolutismus vevén át uralmát s még hazánk területi épségét sem kimélve az összbirodalom megalapítása képezi főfeladatát. Nem hagyhatja előbbi állapotukban iskoláin-

kat sem, s az 1849. nyarán alkotott: „Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen“ iskoláinkra is kötelező lesz. Meg lesz tehát akasztva intézetünk fejlődése nemzeti irányban, mi a negyvenes években oly szépen indult meg. 1850. okt. 10-én kelt a rendelet, mely intézetünket az algymnasiumok közé sorozza. A tannyelv szláv (cseh) amennyire a tanulók és tanárok nyelvismerete és a meglévő tankönyvek a gymnasiumi tanítás céljának megszakítása nélkül megengedik. A német nyelv kötelezett tárgy; a magyar nyelv tanításáról gondoskodni kell, de az egészen a szülők és gyámok tetszésére bízatik. „Ami a különböző tartománynyelvekre szükséges tekintetet illeti nem szabad félreismerni, hogy az lényeges nehézségeket okoz. Az egyoldalúság, melylyel az utolsó években csaknem egyedül arra törekedtek, hogy a magyar nyelvnek ismeretét terjesszék, az alapos oktatásnak a tudományokban, melyek a gymnasiumi oktatásnak tulajdonképeni tárgyát képezik, sok helyen kárt okoztak. A tapasztalás megmutatta mily károk eredtek ebből a tanulók igazi kiképezésében. Ezentúl a tanári testületek buzgó törekvésének kell lenni, hogy ezen bajon segítsenek és a nemzeti féltékenységnek gondos elkerülésével a tanításnál azt választani, mi arra legalkalmasabb.“ A trencsényi tanártestületnek ez alapon szigorúan meghagyja ennek lelkiismeretes keresztülvitelét, a tárgyfelosztás és órarend beküldését, a jegyzőkönyvek német vagy latinnyelvű vezetését és felküldését. Az igazgatónak is kell tanítani s a felvételi díj 2 frt. E rendelet vezet be hozzánk az Entwurfot.

Az Entwurf nálunk a középiskolai dualismusnak a megteremtője, midőn a gymnasiumot meghagyva

humanisticus irányában, felállítja a reáliskolát, mint a gyakorlati ipar előkészítő iskoláját, s középiskoláját a technikai felsőbb intézeteknek (Klamarik). — Felállítja a középiskolák tagozását alsó és felsőre, — a tagokban a tantárgyak ismétlődését. Methodikai szempontból megteremtője a szaktanitásnak, ellentétben a R. E. osztálytanításával, és a reáltudományoknak nagyobb teret nyit; szintügy életbe lépteti az osztályfőnökséget. A 8 évből álló gymnasium 4. osztályú alsó és 4 osztályú felsőre oszlik. Az alsó gym. előkészít a főgymnasiumra, de egymagában is teljes, bezárt egészet képez, mely hivatva van általános műveltséget nyújtani (8. §.) s főgymnasium nélkül is fölállitható. III. és IV. osztályban kötelező a görög is, de akik felső gymnasiumra nem mennek, alóla fölmenthetők. Minden tartományi nyelv (Landessprache) lehet tannyelv, a választás a népesség viszonyaitól függ, sőt lehet egy intézetben két tannyelv is, vagy az intézet részei, vagy a tárgyak szerint felosztva (17). A második élőnyelv tanítása a II. osztályban kezdődik, harmadik élőnyelvet csak a főgym. I. tehát az V.-ben szabad kezdeni (36). Az évet két félévre osztva minden félév végén szigorú vizsgálatot rendel, a felsőbb osztályra felbocsátásra az osztály összes tanárainak véleménye irányadó; ha ez kétséges az u. n. áthelyező vizsgát (Versetzungsprüfung) tartják, mely a két élőnyelv, a classicus nyelvek, matematika és történelemből írásbeli; mit ha a tanár átvizsgál, ugyane tárgyakat a legközelebbi felsőbb osztályban tanítónak ad át megbirálás végett, ez pedig az igazgatónak; szóbeli van minden tárgyból, s az így nyert osztályzat határoz. Ha valaki egy tárgyból bukott, javító vizsgát tehet. — Az Entw. megállapítja

az osztályfőnökök tisztét, havi tanácskozást¹⁾ s évvégén tudományos vagy paedagogiai dolgozattal bíró értesítőkövetel. Az osztályozásnál van I. osztály kitüntetéssel vagy a nélkül, II. és III. o. és számszerinti osztályozás, a mi szerint ülnek az iskolában (77). Sajátos intézkedése a városi gym. bizottság. Tagjai: az igazgató, két a testülettől választott tanár, és három a városi tanács által választott tag. Célja az iskola és az élet egymásra hatását közvetíteni. Minden tag az órákat is meglátogathatja, de szigorú passiv szerepre van utalva. Évente többször összejönnek s tanácskozásairól kettős jegyzőkönyvet vesznek föl. E bizottság a gymnasiumnak nem fölülvizsgáló bizottsága, kívánságait kifejezni van joga, de utasításokat és parancsokat nemadhat (117—120).

Az Ent. tárgybeosztása az algymnasiumokban a következő:

I. osz. Hittan 2, latin 8, anyanyelv 4,²⁾ földrajz 3, számtan 3, a II. félévben belőle 2 óra nézlettan; természetrajz állattan 2 óra. Heti óraszám: 22.

II. osz. Hittan 2, latin 6, anyanyelv 4, történelem ó-kor 3, számtan 3, I. félévben számtan 2, nézlettan 1 óra, a II. félévben megfordítva; természetrajz 2 óra, I. f. állat-, II. félév növénytan: Heti óraszám: 20.

III. osz. Hittan 2, latin 5, görög 5, anyanyelv 3, történet 3, I. félév középkor, II. félév osztrák történelem, számtan 3 mint a II. oszt.-ban, természetrajz

¹⁾ A jegyzőkönyvek tartalma: a felsőbb leíratok, előadott tananyag, előmenetel, gyakorlatok száma viselet. 1854. decz 9. óta minden hónapban a rendes tanácskozás után az u. n. speciál vagy privat tanácskozásokon valamely methodikai kérdést tárgyalnak.

²⁾ Az anyanyelv, ha az nem német, óraszámában osztozik a némettel, tehát nálunk német és cseh együtt 4 stb.

3 óra, I. félév ásványtan, II. félév physika. Heti óraszám: 24.

IV. osz. Hittan 2, latin 6, görög 4, anyanyelv 3, történelem 3, I. félév osztrák történet, II. félév polit. földrajz ismétlése, számtan 3 mint a III. o., physika 3 óra. Heti óraszám: 24.

Írásbeli gyakorlatok: Latin az I. o.-ban minden héten $\frac{1}{2}$ óra iskolai, a II. félévben hetenként házi. II. o.-ban hetenként félóra iskolai, kéthetenként házi. III. o.-ban az I. félévben minden héten, a II. félévben két hetenként házi; a IV. o.-ban kéthetenként házi dolgozat.

Görög a III. o.-ban a II. félévben minden két hétben házi, havonként iskolai dolgozat, a IV.-ben szintúgy.

Német az I. o.-ban kéthetenként egy házi s egy iskolai; II. o.-ban hetenként házi, kéthetenként iskolai; III. és IV. oszt.-ban két hetenként házi és iskolai dolgozat.

Szláv I—IV. o.-ban kéthetenként egy házi s egy iskolai dolgozat.

E tanterv csak fokozatosan léptethető életbe, így az első években átmeneti tantervek vannak, s nálunk a tannyelv tanítása is óraszaporodást okoz.

1850/1.	I.	II.	III.	IV.	
Hittan	2	2	2	2	
Latin	8	8	5	6	
Görög	-	-	5	4	
Anyanyelv és német ¹⁾	6	7	6	6	
Földrajz, történet . .	3	3	3	3	IV. o.-ban egész újkor.
Számtan	3	3	3	3	III. IV. pótlandó az E. szerint.
Természettan	2	2	3	3	

¹⁾ Itt a ministerium által kiadott átmeneti tantervtől eltérés van: abban az anyanyelv órai: 4+2, 4+2, 3+2 és 3+2.

A magyar nyelvet illetőleg a tanári kar kéri annak tanítását minden osztályban engedélyezni, nehogy a szülők reá háírsák az odiumot, de ezt 1851. febr. 14-én már a II. félévre betiltják és csak a tehetségesebb tanulóknak engedik meg, ha a többi rendes tárgyból nem hanyatlanak. 1855. okt. 20. a IV. osztályban megengedik tanítani. A történelem és földrajzra nem levén tankönyv, azt diktálják.

A következő 1851/2. tanévre az igazgató javaslata el nem fogadtatván, szept. 22-én a következő változtatásokat rendelik el: Latin I. o.-ban 8, II.-ban legalább 7, III.-ban 5, IV.-ben 6 óra. Görög III.-ban 5, IV.-ben 4 óra. Matematika minden osztályban legalább 3 óra. Szláv nyelv legfőlebb három óra osztályonként.

Nem nagy gondra mutat a tanügyi hatóságnál, hogy az 1852/3-ki átmeneti tanterv csak decz. 20-án adatik ki s ennél fogva csak a II. félévben léphet életbe.¹⁾

	I.	II.	III.	IV.
Hittan	2	2	2	2
Latin	8	8	5	6
Görög	-	-	5	4
Anyanyelv és másik előny.	5	5	5	5
Földrajz, történelem . . .	3	3	3	3
Mathem.	3	3	3	3
Természetrájz, physika	2	2	3	3

Az önkényesen behozott magyar nyelvet pedig az I—III-ig be kell szüntetni.

Csak 1854-ben tekinti a miniszterium véglegeseknek eddig tett intézkedéseit (decz. 15), s 1858-ra, midőn

¹⁾ A Zeitschrift für öst. Gymn. az 1852. évfolyam 5-ik számában datum nélkül közli, a gym. levéltárban decz. 20-ról van keltezve.

az első 8 éves tanfolyam bevégeződik, szaktanácskozmányt óhajt egybehívni; ennek daczára az 1855/6. tanévre a következő változásokat rendeli:

	I.	II.	III.	IV.
Hittan	2	2	2	2
Latin	8	8	6	6
Görög	-	-	5	4
Anyanyelv (német)	4+2	4+2	3+2	3+2 ^{a 2 óra a szilv.é}
Földrajz, tört.	3	3	3	3
Számтан	3	3	3	3
Term. physika	2	2	2	3 ¹⁾

Az alsó osztályokban e tanévtől a nyelveket egy kézben kell csoportosítani s az összehasonlító módszert alkalmazni.

Ezekben számolhatok be az Ent. idejében történt tantervváltozásokról. A fontosabb leiratok: nincsenek megelégedve a latin tanítás eredményével (1853); a vallás-erkölcsi nevelést hangsúlyozza az 1853. május 5-ki leirat: „Hogy a tanítás a nevelés egészéhez úgy tartozzék, mint azt az Org.-Ent. előírja, szükséges, hogy minden tanítási tárgy a vallás és erkölcsiség eszméi — mint közösök felé — törekedjék. Ha már minden tárgy többé-kevésbé vonatkozatható az erkölcsösség és vallásosság eszméire, a melyet minden, tárgyának jelentőségétől áthatott tanár magától feltalál: úgy a vallástanon kívül első sorban a történelem alkalmas és van hivatva képző erejét az által érvényesíteni, hogy az ifjúságot az események érzésteljes előadása és csoportosítása által lassanként oda vigye, hogy az eseményekben az isteni gondviselésnek nevelő közrehatását felismerje.“

¹⁾ A II. félévben egy óra a latinhoz adandó.

Sűrűek a nyelvi viszonyokat érdeklő rendeletek. Az 1855. újév napján kelt miniszteri rendelet 1) a német nyelvet mindenütt kötelező tárggyá teszi; 2) a hol a német nem is anyanyelv, annyira kell vinni, hogy a tanulók megértsék, s egy pár tárgyat a felső gym.-ban németül kell tanítani; 3) az anyanyelvet is kell tanítani; 4) reá a némettel együtt heti 5 órát fordítani; 5) harmadik élőnyelvet csak az V. o.-ban szabad kezdeni; 8) a hol két élőnyelvet tanítanak az összehasonlító módszert kell használni nemcsak egymás, hanem a classicus nyelvek között is; 10) amely gymnasium ennek eleget nem tesz, nem lehet nyilvános; 11) csak oly tanár alkalmazható, ki a német nyelv mellett a gymnasium tanítási nyelvében is jártas. A tanári kar felterjesztésében márcz. 4-én előadja, hogy a tanítási nyelv a szláv, ezen magyarázzák a németet is oly eredménnyel, hogy a IV. o.-ban a történelmet németül adják elő. Szükséges volna egy német tanár s egy rendezett normaliskola. A tannyelv szabályozására a vidék óhaja, hogy a növendékeket az állam nyelvén, segítve az anyanyelv által, oktassák. — Ez évtől fogva minden felterjesztést németül kell benyújtani, s a németben a tanulókat oda kell vinni, hogy ne csak a gymnasium-ban előírt kiképzési czélt érjék el, hanem úgy a német, mint a tartománynyelvet (illetőleg anyanyelvüket) szóban és írásban alaposan használhassák. Intézetünknel a tanítási nyelv a szláv, de a német terminológiára tekintettel kell lenni, főleg a számtan, földrajz, történelem és természetrajznál. A német nyelvet heti 3—4 órában németül kell tanítani; a latin és görögnél is tekintettel kell lenni a német kifejezőmódra, és mind a német, mind az anya-

nyelv analogiáit felhasználni azok teljesebb elsajátítására. Gyakorlás szempontjából már a III., de a IV. o.-ban okvetlenül német legyen a történelem előadási nyelve. Ez utasításokat 4 év alatt teljesen végre kell hajtani. (1856. febr. 15.)

Nem feledkeznek meg a tanárok továbbképzéséről sem, s e célból az 1856-ki szünetidőben a bécsi egyetemen a német és görög philológiából, physika és természetrajzból pótló előadásokat rendeznek. Jó későn, csak 1859-ben sikerül az igazgatónak a physikai muzeumra 315 frtot kieszközölni, mihez ugyancsak az ő buzgalma 339 frt 70 krt gyűjt s ezzel veti meg physikai muzeumunk alapját. Természetrajzi muzeumunk már a korábbi időből származik; 1779-ben gf. Illésházy ajándékozott egy láda ásványt, térképekre és könyvekre 1777-ben a kormány 100 frtot.

Az 1860. októberi diploma visszaállítja az alkotmányt s vele a helytartótanácsot is, mely a tanügy vezetését ismét átveszi. Evvel kezdődik a zavar, kapkodás és folytonos változás kora, melyről Klamarik helyesen jegyzi meg, hogy itt az ideje velük bővebben foglalkozni, mert saját botlásainkból sokat tanulhatunk. Az első intézkedések a tannyelvre vonatkoznak. A kegyesrend tartományfőnöke 1860. decz. 12-én jelenti a helytartótanácsnak, hogy miután az 1859. jul. 27-ki leirat az iskola fentartójára bizta a tannyelv meghatározását, „a trencsényi gymnasiumban, melyre a lefolyt évtizedben a cseh és német nyelv tolatott tannyelvül, az igazgató felhatalmaztatott arra, hogy a gyűlölt cseh nyelv helyébe lassanként a magyart tegye; folyó év november havában pedig meghagyatott, miszerint a német nyelvet magyar váltsa fel idővel, azonban pa-

rancsúl adatott már tavaly, hogy a növendékek a vallás-
tant anyanyelvükön tanulják. A magyar nyelv behozat-
alát a trencsényi népség örömmel fogadta, a miltgos
nyitrai püspök úr pedig helyeselte és magasztalta.“
A helytartótanács azon rendeletére, mely megszabja
az egyes tárgyak tanítási nyelvét, a tanári kar válasza:
hogy már a múlt 1859/60. tanévben a magyar nyelvet
minden osztályban tanították; ez évben a II. és III.-
ban a természetrajzot, földrajzot és hazai történelmet, a
IV.-ben a természetrajzot és történelmet magyarul adják
elő, s fokozatosan több tárgy adható elő magyarul;
a hittant anyanyelven, a latint és görögöt németül
adják elő. Óriási nehézséggel kell tehát tanárkarunk-
nak küzdeni, midőn nem csak különböző, de egy és
ugyanazon tantárgynak is két sőt három tannyelve van.
Csak növelte e nyelvi nehézséget a folytonos változás,
s valóban csodáltnuk kell, hogy e chaoszban némileg
is el tudtak igazodni. Ama sürgetés, hogy a hazai tör-
ténetet és földrajzot bővebben tanítsák, elkésett, mert
már előzőleg e kívánságnak eleget tettek. A tanári
kar óhajait a tanrendszert illetőleg 1861. jun. 21-én
a következőkben adja elő. A taurendszert legalább is
lényegesen módosítsák, s ha a lyceumok életbe lép-
nének, a Lutter-féle tervet tartja kívánatosnak; a dél-
előtti negyedik, sőt alsó osztályokban a harmadik óra
törlését is óhajtja; a rendszer fentartása mellett nem
mellőzhető a tót és német nyelv sem, s kéri a három
élőnyelv egyenjogúságát, s míg a népiskolák a magyar
nyelvben nagyobb előhaladást nem tesznek, a tót tan-
nyelv meghagyását.

1861. okt. 21-én 58.244. sz. a. kelt az új tan-
terv, melyet maga a helytartótanács ideiglenes syste-

mának nevez „Addig is míg az új tanterv elkészül.“
A tanév november 1-én kezdődik, az I. félév négy hónapig tart.

	I.	II.	III.	IV.
Hittan .	2	2	2	2
Latin .	7	8	6	6
Magyar	5	4	4	4
Földrajz	2	2	2	-
Történet . .	-	-	2 Árpád- ház	2 Vegyes- ház
Mennyiségtan	2	2	2	2
Természetrész	-	-	2 állat- tan	2 növény- tan
Természettan	-	-	-	2
Összesen:	18	18	20	20

Nálunk a német nyelvet heti 2 órában az I.-ben külön, a II—IV.-ben együttesen adják elő; tannyelv a szláv, német, de leginkább a magyar, a magyarázattól történik. Meghagyja a kísérő rendelet, hogy ideiglenes módosítások által, a magyar nyelvnek mint az országlási nyelvnek az azt megillető helyből elnyomása nélkül, a nemzetiségeknek eleget tegyenek. Vegyes nyelvű intézeteknél, tehát a mienknél is, a magyart az I. és II., III. és IV. együtt tanulják, két csoportba, a kezdők és haladókéba osztva; az elsőt az alsóbb, a másodikat a felsőbb osztály tanára tanítja. — A gymnasium 8 vagy 4 osztályú természetén nem változtat a rendelet, visszaállítja az alsó két osztályban a hittan kivételével az osztályrendszert. Az osztálytanárságnak lehetőleg kapcsolatban kell lenni a magyar nyelvvel, s a tanárok száma fokenként növekedik; a felső osztályokban is az egynemű tantárgyak egy tanárra bízandók. Heti szünet kedd délután és csütörtök; félévenként bizonyítványt kapnak a tanulók, kivételkép ez évben még latin nyelven.

Az Ent. tanterve és e között a magyar nyelv tanításán kívül a főkülönbségek: a görög nyelv elhagyása a III. és IV.-ben, a földrajz és történet kevesebb óraszámra (12—10) és más tananyaga, hasonlóképpen a természetrajz és physika kisebb óraszámra (10—6); tehát a realiak háttérbe szorítása és az órák apasztása.

Az 1862. febr. 12-ki 75,207. sz. rendelet főtan nyelvül a trencsényi gymnasiumban a tótot teszi
 „A tannyelvet illetőleg világos, hogy a) minden oly gymnasiumnak, melyben a magyar nem kizárólagos tanítási nyelv, leczkerende és tanterve külön állapítandó meg; b) hogy ezen gymnasiumokban a magyaron kívül más hazai nyelv is, mint egyenjogú tannyelv és egyszersmind kötelezett rendes tárgy alkalmazandó; c) hogy az, mily módon és mérvben legyenek az említett hazai nyelvek mint tannyelv és rendes tantárgy alkalmazandók, a helybeli és vidéki lakosság nemzetiisége, viszonyai, a tanulók többségének anyanyelve és kívánsága szerint határozandó el.“ — E c) pontot gyűlésen kell tárgyalni és felterjeszteni. „Nehogy azonban a nyelvek tanulásának a gymnasiumi képzés érdeke és eredménye feláldoztassék, a következőkre figyelmeztetjük az igazgatóságot. I. és II.-ban a latin és magyar nyelv tanítandó, miután anyanyelvük alap-elemeit a népiskolákban úgyis elsajátítják, a grammatikájukat a III.-ban elegendő, ha kezdik. Szükséges, hogy a III.-tól némi tárgyakat magyarul tanuljanak, ezek meghatározása a tanártestületre bízatik. A német nyelv ez év II. felétől kötelezett tárgy, de a IV.-ben kezdendő.“ E rendeletnek megfelelőleg a tanári kar azt terjeszti fel, hogy a tót és a magyar nyelvet a III. és IV. o.-ban heti 4 órában együttesen, a németet

pedig heti 2 órában az I.-ben külön, a többiben együttesen tanítsák. A fordítások és gyakorlatoknál mind a három nyelvet egyformán használják és a cseh olvasókönyvet kiküszöbölván, helyébe tótot vesznek. A félévi vizsgákat, — melyek írásbeliek és szóbeliek — szigoritván, a következő érdemsorozati jegyek használatát engedik meg: a) A viseletből: példás, dicséretes, törvényszerű, kevésbé és nem törvényszerű (II. rend.); b) figyelem: feszült, kellő, változó, szórakozott (II. rend.); c) szorgalom: ernyedetlen, kellő, hanyatló, csekély (II. rend.); d) tanulmányból: kitünő, jeles, jó, elégséges, elégtelen (II. rend.), rossz (III. rend.); e) általános sorozat: kitünő, jeles, I. II. III. rendű. Kevésbé vagy nem törvényszerű nem lehet kitünő vagy jeles, a sorozat megartandó. (1863. febr. 17.) Hiányok tapasztaltván: 1. A tanulók minden félévben az előadások alatt többször kikérdezendők egyrészt azért, hogy az ekként felismert szorgalmuk és felfogásuk fokozatát az érdemsorozat minél hűbben visszatükröztethesse; másrészt pedig, hogy folytonos éber figyelemre és munkásságra ösztönöztessenek. 2. Helytelen azon eljárás, mely szerint ha egy tanuló a félév elején kihallgattatván nem egészen kielégítően felelt, noha később a legnagyobb szorgalmat fejté is ki, az tekintetbe nem vétetik mi által a tanuló ifjúság elkedvetlenedik. 3. Az előadandó tantárgy a kiszabott órákhoz mérten eleve felosztandó és félévenként teljesen bevégezendő, nehogy annak az év végére maradt bármely része is időfogyta miatt vagy felületesen kezeltesék, vagy épen kihagyassék 5. A házi és iskolai írásbeli dolgozatok a kelletén túl sem nem szaporítandók, sem meg nem rövidítendő, és mindenkor az illető tanár által

kötelességszerűen átnézendők, és bírálati jegyzetekkel a tanulóknak további okulásul visszaszolgáltatandók, figyelemmel levén arra is, hogy egy-egy szünuapra csak egy házi feladvány jusson 8) Az oktatás és nevelés a középtanoda feladatához tartozván: a tanárnak nem csak szakavatottnak, hanem kellően neveltnek is kell lennie, mely utóbbinak jelét nem adja, midőn előadása alkalmával a hibás tanulót durva, a tanári tekintélyt sértő szavakkal illeti, vagy szenvedélyétől elragadottan ütlegezi, bántalmazza, pofozza stb. (1864. aug. 20.)

Ha még megemlítem, hogy nem engedélyezett tankönyveket használni tilos, hogy egy tanfolyamban a tankönyveket változtatni nem szabad, a helytartótanács fontosabb intézkedéseit, melyek algymnasiumunkat érintik, felsoroltam.

1867-ben visszaállítván hazánk alkotmánya, a tanügy élére Magyarország legideálisabb férfia kerül. Br. Eötvös József átérti az iskola nemes hivatását s lelke egész heves buzgalmával iparkodik helyrehozni az elmulasztottakat. „A szellemi élet minden állam és nemzet nagyságának talpköve, és én az ez irányban való buzgó és kitartó működést, valamint a tanítói személyzet érdekére való folytonos ügyelést első és kedves kötelességemnek ismerem“ írja beköszöntő leiratában. A budai igazgatói conferentia, a rajz- és testgyakorlatnak kötelező tantárggyá tétele s a lycealis tanterv, az első év munkájának eredménye. „Minthogy a középtanodák azok, hol legtöbb tanerő és taneszköz áll rendelkezésünkre, a hol ennél fogva a reformot a legtöbb sikerrel vehetjük eszközletbe, elhatároztam az újjászervezés munkáját itt kezdeni meg, s mivel egy-

szerre nem eszközölhető, szükségesnek láttam egyelőre megállapítani ezen újjászervezés irányadó alapelveit.“ Legnagyobb hiba, hogy a gymnasium és reáliskola már az első osztálytól kezdve teljesen el van különítve; ezen úgy akar segíteni, hogy a tanuló a gymnasium 4 alsó osztályában annyi reálismeretet sajátítson el, hogy onnét a IV. reálba átléphessen. Számtan-, mértan-, természettudományokra több időt kell fordítani és a rajz köteles tárgy. A gymnasium még V. és VI. osztályból áll, hol a humaniorákon a fősúly; a görög mellőzve lesz, s hazai körülmények miatt és mert még egy élőnyelvet kell tanítani, a latin nyelvet választja. Betetőzése a gymnasiumnak a három éves lyceumi tanfolyam, melynek tanterve később fog meghatároztatni, de szükséges, hogy a lyceum egyetemes képzést adjon.

Az 1867/8. tanévben csak az I. és V. oszt.-ban történnek a következő módosítások: I. oszt. Hittan 2, magyar 3, latin 6, földrajz 2, számtan 5, rajz 4, testgyakorlat 2, szépírás 1 óra = 25 óra. — V. oszt. Hittan 2, magyar 3, latin 9 (költészet, Ovid metamorphosisai, Aeneis, Caesar d bell. gallico. és mythologia latinúl), német 3, történet 3 (6- és középkor), mennyiségtan 3, természettan 2, testgyakorlat 2 óra = 27 óra. Rajz szabad tárgy, az ásványtan és magyar történet befejezendő; télen a torna elmarad. — A félévi vizsgálatok megszűnnek, az évi marad. Szűnnap szombat és vasárnap. 1868-ban 14,464. sz. a. jelent meg a lycealis tanterv trifurcatióval. E terv szerint a 9 éves gymnasium 3 tagból állott volna, a kis és nagygynasium, melyek tanterve életbe lépett, a harmadik tag a lyceum, melynek felépítésében szerzőjét a halál meggátolta.

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI. ¹⁾
Hittan .	2	2	2	2	2	2
Magyar	3	3	3	3	4	4
Latin .	6	6	5	5	6	6
Német	-	-	2	3	3	3
Földrajz .	2	2	2	-	-	-
Történet	-	-	2	2	3	3
Mennyiségtan ²⁾	5	5	3	3	4	4
Természetan .	-	-	3	4 ^{I. félév}	-	-
Vegytan	-	-	-	4 ^{II. félév}	-	-
Természetrajz	2	2	-	-	2	2
Rajz ³⁾	4	4	4	4	-	-
Torna .	2	2	2	2	2	2
Szépírás	1	1	-	-	-	-
Mennyis. és term. földrajz	-	-	-	-	2	2
Összesen:	27	27	28	28	28	28

Nálunk a magyar az I. és II. o.-ban heti 4 óra, sőt a III. és IV.-ben is meg lehet egygyel toldani a német rovására. A tót nyelv relative kötelező heti 2 órában és két-két osztály összevonásával. A tanulókra a szülők kívánsága a határozó. — A mértani nézlettan és a rajz összefüggőleg taníttatván egy tanár kezében összpontosítandó.

Írásbeliek: a magyarból I—III. hetenként, IV. 2 hetenként iskolai; az V. VI.-ban 2 hetenként házi. Latinból I—IV. hetenként, V—VI. kéthetenként iskolai. Németből V. VI. kéthetenként iskolai.

Az új tanterv az 1868/9. tanévben a II. és VI. osztályokban lép életbe. Ez év intézetünkre annyival is nagy jelentőséggel bír, hogy megnyittatván az V.

¹⁾ Intézetünk 1868/9-től ismét 6 osztályú.

²⁾ I. II. oszt. 3 óra számtan, 2 ó. mértan. III. IV. oszt. 2 óra számtan, 1 ó. mértan.

³⁾ II. III. oszt. 2 óra mértani, 2 óra szabadkézi. IV. oszt. mind a 4 ó. szabadkézi.

osztály újlag a nagygymsnasiumok sorába lép. 1869/70-ben intézetünknel a magyarra minden osztályban 4 órát fordítanak, a németre az I. II.-ban 1-et, ellenben a latinra 6 helyett 5-öt, a mennyiségtanra I. II.-ban 5 helyett 4-et, s a mértan a IV-ben befejezendő. 1870/1-ben a VI.-ban a történelemből csak a középkort végzik.

A lycealis szervezet csak törvényhozás útján lett volna behozható, de főleg a felekezeti tekintetek oly sok nehézséget gördítettek útjába, hogy törvényhozási tárgyalásra nem is került a sor. Eötvösnek korai halálával ennek is ütött végórája, s már csak arról kellett gondoskodni, mit állítsanak helyébe. — Pauler rövid minisztersége alatt látott napvilágot az 1871-ki tanterv, kiadva szept. 18-án 20,855. sz. a. E tanterv az önálló conceptióval fölhagyva, nem egyéb mint az Entwurf módosítása; megtaláljuk benne az alsó- és felsőfokra a tagozást, megtaláljuk a tantárgyak ismétlődését is.

Az 1871-ki tanterv az algymnasiumok számára:

	I.	II.	III.	IV.
Hittan .	2	2	2	2
Magyar .	3	3	3	3
Latin	6	6	5	6
Német ¹⁾	2	2	2	2
Földrajz	2	2	2	-
Történet	-	-	2	2
Mennyiségtan	4	4	3	3
Természetradj	2 ^{állat-} tan	2 ²⁾	-	-
Természettan .	-	-	3	4 ^{I.} félév
Vegyten	-	-	-	
Rajz	4	4	4	4
Torna	2	2	2	2
Összesen :	27	27	28	28

¹⁾ A hol más nyelv is használtatik. pl. nálunk, ott csak a III. IV.-ben.

²⁾ Télen ásvány-, nyáron növénytan.

A főgymnasiumok számára (intézetünk 1876/7. óta főgymn.)

	V.	VI.	VII.	VIII.
Hittan .	1	1	1	1
Magyar	3	3	3	3
Latin	6	5	5	5
Görög	5	5	4	4
Német . .	2	2	2	2
Történet . .	3 ókor	3 közép.	3 újkor	4 magyar
Mennyiségtan . .	4	4	3	2
Mennyiségt. földrajz	-	-	-	2
Természetrájz . .	3 ísv. növ.	2 áll.	-	-
Természettan . .	-	-	4	3
Vegytan .	-	2	-	-
Bölcészlet . . .	-	-	2	2
Torna	2	2	2	2
Összesen:	29	29	29	30

Írásbeli gyakorlatok: Magyar I—III. hetenként, IV. 2 hetenként iskolai; V. VI. kéthetenként, VII. VIII. havonként házi dolgozat; latin minden osztályban hetenként egy iskolai; német V. VI. kéthetenként, VII. VIII. havonként egy iskolai; görög kéthetenként egy iskolai dolgozat.

Az 1871/2. tanév kezdetétől az új tanterv a 4 alsó osztályban életbe léphet minden különös intézkedés nélkül; a felsőbb osztályokban a nyelvek, történelem, természetrájz, bölcészlet és vegytan az új tanterv követelményei szerint minden átmenet nélkül előadhatók; a görög az V. VI-ban 5 óra, VII. 4 óra az új szerint, a VIII. az új óraszámmal, de a régi szerint. Mennyiségtan V. VI. 4 órában, az első- és a másodfokú egyenletek egy ismeretlennel.

Intézetünk ez időtől fogva szorosan és szigorúan ragaszkodik az általános tantervhez, mit a magyarnak

tannyelvvé emelése tesz lehetővé. Általánosan ismert dolog, hogy e tanterv az 1879. 17,630. sz. a. kiadottig életben volt, s hogy az 1879-ki határozottan a magyar nyelvet teszi a tanítás központjává, végre valahára tehát nemzeti nyelvünk elfoglalta az iskolában természetes helyét. E legújabb tanterv az 1883-ki XXX. és 1890. XXX. t.-cikkek következtében nyert módosítást. Ezek azonban már a jelenéi.

Hogy a házi nevelés is mindinkább segélyére legyen az iskolainak, a szülőket évente négyszer: karácsonykor, febr. 15-én, május 15-én és év végén kell a tanulók előmeneteléről értesíteni, az utolsó pecséttel ellátva bizonyítványúl szolgál. Az osztályzatok: a) tantárgyakból: kitünő, jeles, jó, elégséges, elégtelen, semmi; b) szorgalomból: ernyedetlen, kellő, hanyatló, csekély, semmi; c) általános osztályzat: I. II. III. rendű. (1868. jun. 30.) Miután a tananyag egész évre van beosztva, a félévi vizsgák megszűnnek, mi nem zárja ki az ismétléseket és kikérdezéseket az elvégzett egész szakaszokból. Félévi érdemsorozat nincs, s az előmenetel az évi vizsgálat eredményétől függ. A félévben bevégzett tárgyakból azonnal vizsgálat tartható, az eredmény az évi bizonyítványba fölvétetik. A félévi szünnapok megszűnnek. (1868. febr. 3.)

Havonta módszertani gyűlések tartandók, melyeken a tananyag hónaponként előre megállapítandó. Az általános paedagogiai nézetek tárgyalása külön, időszakonként tartható gyűlések tárgyai lehetnek. A módszertani gyűléseken minden más tárgyat mellőzzenek. Megkivánják a tanároktól egymás előadásainak kölcsönös látogatását, melyről évente négyszer névszerinti jelentés teendő. (1872. decz. 4. és 15.) A módszertani tanács-

kozásokon a) a tárgy osztályonként osztandó be, az írásbeli dolgozatok mely napon adatnak, nehogy torlódás álljon elő. b) Kiteendő a tankönyv, s mennyi munkát szán otthonra a tanár, a fősúly az iskolai munkára essék. A házi foglalatosság az alsóbb osztályokban inkább csak az iskolai munkának folytatása; a felsőbbekben előkészület a következőkre és a tanultra vonatkozó szabad dolgozat. c) A tananyag oly apró részekre osztassék, melynek amennyire lehetséges mindegyike egy kis összefüggő egészet alkot. (1877. febr. 13.)

A gymn. rendtartás 1869. ápr. 4. és 1876. jul. 22-én 12,787. sz. a. adatott ki. Az új tantervhez az utasításokat 1880. 16.179. számú rendeletével adta ki a magas miniszterium. Ez utasítások voltak hivatva iskoláink működését intensivebbé téve, azok színvonalát emelni. Megfelelőleg a tantervnek az inductiv módszerre vannak alapítva, mely a különösről az általánosra emelkedik, s a nyelvtanításnál az olvasmányból indul ki. „Vegyes ajkuaknál az alsó osztályokban, ha a tankönyvi folytonosság kedvéért magyar szövegű tankönyv is adatik, folytonos tekintettel kell lenni mind a latin, mind a magyar, mind az anyanyelv sajátos természetére, s igen nagy hiba volna tekintet nélkül hagyni a tanulók nyelvének sajátosságait. A tárgyfelosztásnál az alsóbb osztályokban a nyelvek egy kézben legyenek, a tanár bírja a tanulók anyanyelvét“ (főigazgatói leirat.)

A mi intézetünk tannyelvét az utolsó időben illeti, az kezdetben még mindig tót. „Ha az első, esetleg második osztályú tanulók a magyar nyelvet nem értik eléggé, s azon magukat kifejezni nem tudják, ekkor itt minden tantárgyat, még pedig egész terje-

delmében tótúl is kell magyarázni, s itt a tanulók tótúl is felelnek. De amint a tanulók akár már az első osztályban is a magyar nyelvet jobban értik, annál nagyobb mértékben kell a magyarázatoknál és kikérdezéseknél a magyar nyelvet használni.“ (1869. febr. 2.) Ennek megfelelőleg iparkodott a tanári kar küzdve a nehézségekkel mindinkább nagyobb tért nyitni hazai nyelvünknek. A 70-es évek közepétől a tót csak az első osztályban volt segédnyelv, s újabban teljesen a magyar a tannyelv.

Mily nehézséggel kell a tanári karnak küzdeni, s mily lankadhatlan fáradozást s kimerithetlen türelmet kell kifejtenie, hogy e vegyes ajkú vidéken, hol igen sokan csak az iskolában hallanak magyar szót, az első években kielégítő eredményt mutathasson föl: a hozzáértők ítéletére bizzuk.

Küzdünk s fáradunk, de küzdelmünk és fáradtságunk bérét öntudatunk s az eredmény megadja. Napi imáinkhoz mi is hozzátehetnők: Magyar népiskola! jőjjön el a te országod!

III.

A nevelő intézet.

1698—1784.

A tridenti zsinat határozatilag kimondta a papnöveldék fölállításának szükséges voltát, és az ellenreformatio mindjárt kezdetben gondot fordít ezek felállítására. Hasonló evvel a nevelő intézetek feladata, hol az ifjúságot, különösen a nemes ifjúságot, akarják a kath. hitelvekben úgy megszilárdítani, hogy vallásuknak ne csak buzgó követői-, hanem védelmezői- és terjesztői- is váljanak. Nagyon beillik ez a jezsuiták tanrendszerébe, kik hivatásukká teszik az iskola padjain kezdeni meg befolyásukat a lelkekre. Főpapjaink leginkább Pázmány Péter nyomdokait követve buzgón karolják föl az iskolák s nevelő házak ügyét, s e buzgalomnak köszönjük a trencsényi nevelő intézet megalapítását is.

Szécheny György ¹⁾ 1592-ben született Szécsényben, Nógrádmegyében, iskoláit Nagyszombatban végezte. Magára vonván nagynevű elődének Pázmánynak figyelmét, az Bécsbe, az általa alapított Pazmaneumba

¹⁾ Archiepiscopi Strigonienses 1752.

küldi, hol a hittudományi és bölcsészeti tanulmányokat elvégezvén Sellyén a lelkészi pályára lép, de itt csak 3 hónapot tölt. Ezután a vágújhelyi prépostságot nyeri el, s a magasabb körök figyelmét magára vonván gyors egymásutánban emelkedik a hierarchiai polczon. 1644-ben pécsi, 1653-ban veszprémi, 1659-ben győri püspök lesz. 1678-ban a kalocsai érseki székből találjuk, mi-alatt megtartja a győri püspökség administratorságát is. 1685-ben Szelepcsényi György halála után I. Lipót kegyelme őt emeli a primási székre, vetélytársai levén Kollonics Lipót, a hirhedt centralisáló, és Sennyei László jezsuita helyettes tartományfőnök. Mint primás alapítja a trencsényi nevelő intézetet és Illaván a szt. Háromság rendűeket, kiknek régi zárdájában ma a fegyintézet van. Jótékony életét 1695. febr. 18-án fejezte be; tetemei Pozsonyban, a szt. Márton templomban várják a föltámadást.

A gazdag primásnak az udvari kamara 80,000 rajnai forinttal tartozott, mely adósság fejében 1692. nov. 21-én ¹⁾ az árvai uradalmakat kötötték le. E tőkét szánta az érsek az általa felállítani szándokolt két nevelő intézet föntartására, mint ez Csákány trencsényi Rectorhoz intézett leveléből is kitészik.

„Az Árvay jószágának jövedelme Isten által hatt ezerre, folyóbb is megyen bizonyosan ött ezernél allab nem lészen, sok volna az csak egy Convictusra; raturum et fixum apud me, hogy fele a Lőcsey Convictusra lészen, a ki réghi szándékom; s irtam is in ma Mattyasovszky Uramnak, hogy alkalmas házat vegyenek in hunc finem, kinek árát én meghadom. Fölét azon jöve-

¹⁾ Copia Archivi domestici archiepiscopali Szétseniani Convictus nobilium Trencheniensis. Vármegyei levéltár A. 219/1784.

delemnek Pater Szent-Ivány s mások Szombatban a szent Albert seminariumhoz akarják vala applicalni? de nem? mert ott azonkívül is sok toldalék hagyományok vannak, hanem azon nyugottunk meg edgyüt Palugyai Gáborral, hogy ott Trenchinben legyen. Azért lásson mingyárt hozzá Kgméd, de ne siessen, mert annál drágábban tartják; s vegyen ott Trenchinben egy házot alkalmatóssat Convictusnak huszonött harmincz személynek valót, mert hiszen száz forintnál többet nem tudhatni egy Convictor személyére, s az kijön onnat huszonött személyre való s többre is Isten által. Tartsa is éltesse Isten Kglmedet jó egységben. Datum Posonii 1. februarii anno 1693.“

E levél következtében Kapó Gábor a jezsuitáktól a Popelovszky-féle házat vette meg a convictus számára 3000 frtért¹⁾, a hol, mielőtt a jezsuita collegium felépült, residentiájuk és kápolnájuk volt. Ez a még ma is úgynevezett Convict-kaszárnya épülete, mely a a nevelő intézet fennállásáig annak céljaira szolgált. Így előkészítvén a dolgot, 1794-ben kiadott alapító levelével a nevelő intézet fenállását lehetővé tette²⁾.

„Nos Georgius Szecheny miseratione divina Ecclesiae metropolitanae Strigoniensis Archiepiscopus locique et Comitatus ejusdem supremus et perpetuus Comes, Primas regni Hungariae, Legatus natus, summus Secretarius Cancellarius Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis intimus Consiliarius etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis. Quandoquidem ad instaurandam et in suo vigore conservandam catholicam disciplinam nihil aeque utilius ac fructuosius existimaverimus, quam Seminario- rum ac Convictuum erectionem, et juvenum in iisdem probam

¹⁾ Szécheny levele Pozsonyból 1694. okt. 21-én.

²⁾ A megyei levéltárban 1717. és 1784-ben hitelesített másolat.

ac sedulam educationem, manifeste enim constat, quod, qui in tenera aetate doctrinae sanctae semina in animo suscipiunt, eundemque animum suum virtutum ornamentis studiosi cum doctrina excolere satagunt, aetate postea robusta altioribus jactis radicibus, haud facile se in transversum agi sinunt ac bene firmatum disciplinae nervum levi quovis ausu haud dirumpunt. Nos attento quoque eo, quod in afflicto hoc Hungariae Regno, haereses impune grassentur ad quarum repressionem studiosam juventutem mature exerceri ac firmari in seminariis valde necessarium sit, amorque Cultus divini ac Religionis Catholicae propagandae ardor, et dulcis erga Patriam pietas id suo jure merito videatur exigere. Exemplum Praedecessorum nostrorum felicis condam recordationis Archiepiscoporum Strigoniensium imitati, binos Convictus in liberis Regiisque Trencheniensi et Leutschoviensi domibus nempe specialiter ad id per nos coemendis erigimus ac fundamus, hancque nostram foundationem ex summa capitali octuaginta millium florenorum Rhenensium existentium in bonis Arvensibus ab alte memorata sua Mte Sacratissima anno proxime elapso juxta Continentias litterarum fassionialium superinde emanatorum coemtis ex interesseque seu proventibus ejusdem annatim utrique praedictorum Convictuum aequaliter explicandis et repartendis instituímus, ac Rdmó Patri Thyrsó Gonzaleez Societatis Jesu Praeposito Generali pro suo in Nos et Hungariae Regnum affectu ac per illum substitutis Provinciae et Collegiorum utriusque praedicti loci moderatoribus plenam, liberam ac perpetuam tam in spiritualibus quam temporalibus administrationem (reservato tamen nobis aut Successoribus nostris supremo inspectionis in eam jure) juxta pium ipsorum institutum ad Majorem Dei gloriam ad normam aliorum Convictuum Societatis curae commissorum plena potestate gerendam obtulimus, dedimus ac tradimus sequentibus sub conditionibus.

Primo. Ut cum delectu nobilis Juventutis imo et Civilis ac honestorum Parentum non vitiis, nec malis moribus dedita per nos et Successores nostros Archiepiscopos Strigonienses praesentata, a Scholarum magistris et Praefecto probata ac

commendata post examen Regentum recipiatur neque ad ullum statum onus aut conditiones adstringatur, inhabilis vero ac inepta nullo modo admittatur.

Secundo. Societas Jesu secundum suum pium institutum per suos ordinarios Superiores advigilabit, ut omnia bene et ad exigentiam foundationis fiant, ac etiam de perceptis et administratione Convictus et educatione juventutis rationes exiget.

Tertio. Ad Convictus hos Patriae filii recipiantur semper tamen bene meritorum et egenorum nobilium filiorum maxime vero ad fidem Catholicam conversorum et a Parentibus haereticis rejectorum (illorum nempe, qui duarum vel trium adminus linguarum gnari sint, potissimum vero Germanicae, qua futuro tempore Comitatu Scepusiensi in necessitatibus spiritualibus opitulari possint, si a Deo ad hoc vocati fuerint, et canonico quopiam impedimento irrititi non comperiantur) prae aliis omnibus ratio habeatur: imo tales si omnino derelicti sint, imminuto etiam aliorum numero vestiantur, et de necessitate eorundem merito provideatur.

Quarto. Aetas admittendorum non sit infra annum duodecimum, ut sui curam habere possint, sintque apti minimum pro Grammatica, quod et de illis, qui pro solutione admittendi essent, intelligendum ita, ut illi quoque per omnia regulis Convictuum subsint, alias nullatenus admittendi, illi vero, qui negligentes in virtutibus et studiis essent, sicut et aliorum corruptores et Superioribus absque justa et legitima causa refractarii, vel nullius spei et exspectationis plena et absoluta potestas eos (observata tamen pro meritorum proportione et qualitate) puniendi, et in casu non subsecutae emendationis dimittendi penes Rectores Collegiorum manebit.

Quinto. Pro diversitate temporum juxta Provincialis ac Rectorum Collegiorum judicium numerus Convictorum cum Regentibus ac Magistris ac necessaria familia intertencantur et omnes proventus sub interminatione divini judicii non nisi pro necessitatibus antelatorum Convictuum relinquuntur et convertantur.

Sexto. Si capitalis octoginta millium florenorum Rhensium summa juxta sensum litterarum fassionalium de super

emanatarum per eos, quorum interest, deponetur et bona praedicta Arvensia redimerentur, ipse Provincialis Societatis Jesu et Rectores Collegiorum (erga praeviam nostram vel Successorum nostrorum intimationem, consilium et consensum) statim eandem summam investiant, vel bona utilia emant, ut fundatio suum cursum habeat, et nullo modo contra mentem et voluntatem nostram in alios usus convertatur, in quorum eorumdem conscientiam oneramus.

Septimo. Si vero (quod divina bonitas avertere velit) injuria temporum ipsa Collegia vel Societas manere in praedictis locis aut in Regno non posset, volumus, ut et haec nostra fundatio juxta designationem Rdissimi Patris attunc Generalis Societatis Jesu ac Provincialis alio ad locum nempe oportuniorem in visceribus Regni existentem cum capitali summa transferatur, et alicui Collegio vel Convictui (in casu tamen uti intra ambitum Regni hoc ipsum effectuari nequiret) in aliis quoque Regnis et Provinciis applicetur, Juventusque nobilis Hungaricae nationis pro fidei Catholicae in Regno Hungariae conservatione in virtute et scientia educetur, obligatione data et accepta redeundi in Hungariam recipiatur, praeterquam quod omnes reliquae clausulae hujus nostrae foundationis in praemissio itidem casu pro omni possibilitate observentur. Ubi vero Deus feliciora tempora indulserit, vicissim in Hungariam fundatio haec nostra reducatur semperque sub gubernio Societatis Jesu maneat, neque haec voluntas nostra futuris etiam et successivis temporibus ab ullo mutari possit valeatque. Quod ipsum modernis Smis. Majestatibus earundemque Augustissimis Successoribus humillime supplico, quatenus regia potestate piam hanc meam intensionem tueri ac protegere clementissime dignetur. Fiatque divinae Majestati in odorem suavitatis, ecclesiae Catholicae Romanae exaltationem, ac totius Regni Hungariae decus et incrementum, animaeque meae salutem ita statuo, voveo et precor. Ipsi vero convictores, qui pia hoc in fundatione educabuntur, in quotidianis orationibus suis animae nostrae memores et ipsa die foundationis vel proxima quovis anno Sacrum Cantatum pro anima nostra habebunt, sub quo et ipsi communicabunt.

Neque Deo, ecclesiae catholicae, statuique ecclesiastico, Patriae et Societati Jesu ingrati, sed in omnibus occasionibus gloriae Dei, et verae fidei defensores et promotores erunt manebuntque. Datum in Curia nostra archiepiscopali Posoniense die quinta mensis februarii anno Dmni millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto, Archiepiscopatus vero nostri anno octavo. Georgius Szecheny. Archieppus Strigoniensis.“ L. S.¹⁾

Az árvai jószágok nagyobb biztonság okáért kamarai kezelésben maradnak s Lipót 1695. decz. 12-én Thavonath Albert bányagrófnak meghagyta, hogy ez évi szt. Mihály napjától a kamatokat fizesse ki. Ez évtől fogva az intézet 2400 frtot kapott, mi 1726-tól 30 frttal növekedett. — Szécheny kegyes alapítványát növelte gf. Koháry István, a hős országbiró, ki életében 1000 aranyat, végrendeletében pedig 100,000 frtot hagyott nevelési célokra s ebből egy részt a trencsényi növelde részére, mely alapítványt az esztergomi káptalan kezelt s az évi 166 frt 66 kr. kamatot 1777-ig fizette.

A szent József védnöksége alatt álló növelde Szécheny érdemeit dicsérő fényes beszéddel 1698. karácsony ünnepén nyílt meg. A növendékek száma csak 10, mert a kézművesek munkájukkal nem készültek el. Egy növendék eltartására 60 frtot számítottak s a rendes létszám 24. Kapnak pedig a növendékek naponta délben, este 3 tál ételt, sört, búzakenyeret. Ünnepeken 5 tál ételt borral, s nagyobb ünnepeken az

¹⁾ Praesentem copiam cum vero coram me reproducto originali suo per me fideliter comportatam eidem in omnibus punctis et Clausulis conformem esse repertam attestor infrascriptus. Actum Viennae die 18. oct. Anno 1717. Elias Wanyeckii Cancellariae Regio-Hungaricae Aulicae expeditor. — Praesentem copiam cum suo vidimato pari per nos collatum eidem in omnibus punctis et Clausulis conformem esse attestamus. Trenchinii 13. Sbr. 1784. Emericus Khószeghy Cttus. Trencheniensis Judlium. (L. S.) Ladislaus Mednyánszky ejusd. J. Öttus. Jurassor. (L. S.)

intézet kertjében collatio volt. A szegényebbeket, főleg protestans szülők gyermekeit, ruhával is ellátták, s az intézetben megfelelőleg az iskolai évnök november 1-től szeptember 14-ig tartózkodtak. A Rákóczy-féle mozgalom a nevelő intézettel is érezteti hatását; ennek kell betudnunk, hogy 1703—1708-ig az intézet a kamarától nem kap semmit, s követelése 14,400 ftra nő fel. E zavarok közepett a katonai élelmezést beszedő tiszt (annonae praefectus) nem találván alkalmas lakást, a nevelő intézet épületét foglalta el, s 1710. tavaszán csak nagy sürgetésre költözött ki. Nem lévén az intézetnek jövedelme csak hosszas unszolás után vettek fel pár növendéket azon néhány szobába, melyet a tiszt átadott, s az épület „úgy nézett ki, mint külső tanulók részére fentartott intézet, míg azelőtt mint merőben világi czélokra szolgáló ház“ jegyzi fel krónikásunk. Az 1708-ki nagy tűznek ez is martalékul esett, de a következő években a réginél szebben emelkedett ki hamvaiból, s a pestis is megszűnván, több előkelő családból származó ifjú jött. 1712-ben csak 15-en vannak, 1713-ban 21-en, de hármat erkölcselenségük miatt ki kellett zárni. 1715-ben már 29-en. A pozsonyi kamra a két előbbi év hátrálékát megtérítvén, abból a házi kápolnát állitják fel, a bejáratot javitják ki és az étkező szobában két képet festettek. 1710-ben megszerzik az úgynevezett convict-kertet, s 1717-ben a Sirsich családét, a mai piarista kertet.¹⁾ A convictusról 1731-től maradtak fönn pontosan vezetett adatok, melyekből láthatjuk, hogy az alapítólevél követelte szám nincs mindig betartva. A szám

¹⁾ 1000 ftr s némi tartozások fejeben.

ingadozásait indokolja, hogy több ízben fizető növendékek is vannak; más években más nevelő intézet pl. 1742-ben a kassai megnyitása, vagy mint 1752-ben előre nem látható kiadások a tető javítására, vagy a jövedelem apadása pl. 1768-ban a rözs termés miatt 400 frttal kevesebb, apasztja a számot. Akadnak nagylelkű jöltevők is, pl. a negyvenes években Hunyadi Antal költségén tartottak több növendéket. Legtöbb növendék van 1740-ben 35, legkevesebb 1776—78-ig 15. Egyáltalán 1769—1779. legkevesebb a növendékek száma, mit a jezsuita rend felosztatása s az ezt követő válságos idők eléggé megfejtenek. Rendszeresen 2—3 szegény felszolgáló gyereket (credentiarius) is tartanak.

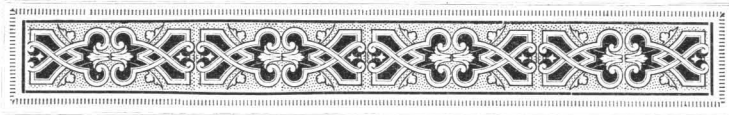
A jezsuita rend felosztatása után épúgy, mint a gymnasiumnak 1777-ig vezetője Tajnai exjezsuita, zsámbéki prépost volt. Batthányi József primás ez évben a növendét megvizsgálván Tajnait elmozdítja és a kegyesrendűeknek adja át, az igazgatónak és helyettesének évi tartáson felül 200 frtot rendelvén. A primás a következő évben újra meglátogatja az intézetet, s 1780-ban Görgei esztergomi kanonokot küldi ide, így akarva élni az alapító által az esztergomi érsekeknek adott felügyeleti joggal.

1777. okt. 29-én Vietoris Györgyöt, — előbb szt.-györgyi kegyesrendi házfőnököt — nevezték ki a nevelő intézet Rectorának, s ez állott élén egészen felosztatásáig 1784-ig. II. József az együttes nevelésnek elvi ellensége, a nevelő intézeteket megszünteti s e rendeletét gf. Balassa Ferencz kamarai elnök tudatja Vietorissal, és elrendeli, hogy a házat, minden ingót s a hozzá tartozó minden vagyont Ugronovits István alispán

és Vietoris jelenlétében két tanácsbeli irjon össze s nyilvános árverésen adjon el. Végeldöntésig a két tanácsbeli közreműködésével az igazgató kezeli s a helytartótanácsnak számot ad. A nem tartható ingókat, lovakat, borokat azonnal el kell adni. 1786-ban a megszüntetett nevelő intézet könyvei is eladásra kerülnek s a könyveket a lajstrommal együtt a pozsonyi harminczadhivatalhoz szállítják. — József az eltörölt növeldék alapítványából ösztöndíjakat alapít; I. osztályukat 260 frt, II. osztályukat 200 frt és III. osztályukat 160 és 155 frt 9 kr. évi összeggel. (1784. szept. 20.) József halála után az 1790/1. országgyűlés mindent a József előtti állapotba helyez vissza, s meghagyja, hogy az alapítványokat az alapítók szándéka szerint kezeljék (23. t.-cz.); ennek daczára a nevelő intézetet nem állították vissza, házáat a város vette meg s eddig kaszárnyának használta, kertjét pedig Lukácsi megyei alügyész vette meg 1794-ben 970 frtért.

A növendékek egy része szabad ideje alatt a történet, földrajz, zene, aritmetika és az élőnyelvekben kapnak naponta oktatást, s a gymnasiumi tanulóktól elkülönítve is tartanak, leginkább a farsangi napok alatt, színielőadásokat, néha magyar nyelven is; de míg a följegyző a latin drámák czimeivel évente lelkiismeretesen beszámol, a magyarnak sajnos még czimét sem tartja érdemesnek följegyezni.

IV.

Mária-társulat.

1657-től 1784-ig és újra 1855-től.

A jezsuita intézetekben az ajtatosság fejlesztésére szokásban volt társulatokat alakítani, melyek czélja a boldogságos Szűz tisztelete, az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlása, a kath. hitre térítés, a hitben ingadozóknak megerősítése, gyónás, áldozás és testük sanyargatása által önmagukban a lelki élet ápolása. Első ilyenmő társulatot a belga Leonius János alapított Rómában 1563-ban, mely a következő évben Szűz Máriának pártfogása alá helyeztetve, mintája lett a többi ilyenmő társulatnak. XIII. Gergely 1577. szept. 10-én és 1584. decz. 5-én kiadott bullájában bucsukat és privilegiumokat ajándékozván neki, a jezsuita rend generalisának rendelkezése alá helyezte és annak megengedte, hogy a világ bármely részén állithat illet és a rómaival összekötheti. V. Sixtus 1586-ban ez engedményt avval bővítette, hogy tagokúl ne csak kollegiumaik növendékeit, hanem bárkit is fölvehessenek.

Trencsénben még mielőtt a jezsuiták háza kollegiummá és iskolájuk teljessé lett 1651-ben akadunk

a társulat nyomaira¹⁾; de csak 1656-ban vesznek fel tagokat, s miután a megerősítő levél Rómából csak 1657-ben érkezett meg, csak ez évet vehetjük föl alapítási évül.

*Congregationi Immaculatae Conceptionis B. V. Mariae in Collegio Societatis Jesu Trinchinii.*²⁾

Nobiles et Ingenui Adolescentes.

Optimo plane sapientissimoque consilio, aliorum secuti exempla, Sodalitatem inter vos, ad Potentissimae Coeli Reginae Patrocinium peculiaribus obsequiis promerendum instituire coepistis: nam quanto major hoc studio vestro ad Beatissimae Dei Genitricis cultum fiet accessio, tanto etiam ampliore incremento ejusdem Virginis Matris in Coetum vestrum benevolentia supra commune illius in omnes Christi fideles affectum, augebitur, dummodo, ut mihi aequum est, de vestra pietate sperare, solliciti illa, quae a suis Sodalibus Beatissima Virgo Regularum Sodalitatis internuncio exigit, perficere studueritis. Quod ut majore fervore, majoreque utilitate faciatis, aggregavi jam, uti a me petiistis, Coetum vestrum cum Primaria Congregatione Romana, atque ita illam auctoritate mihi ab Apostolica Sede concessa, in Communionem omnium Indulgentiarum, et Privilegiorum Primariae Sodalitati a Christi Vicario datorum admisi, uti latius patet e Diplomate, quod una cum hisce perferendum spero. Caeterum ipsa potentissima Coelorum Regina, Patrona Vestra, impetret omnibus, ab Unigenito Suo, ea Gratiae Coelestis auxilia, quibus adjuti in hac mortalitate vitam dignam veris Sodalibus Sanctissimae Deiparae ducatis, et in aeternitate praemia iisdem praeparata recipiatis. Hoc toto affectu omnibus precor, et me Congregationis Vestrae sanctis orationibus plurimum commendo. Romae 6 Maji 1656. vester in Christo Servus. Gosvinus Nickel.

E levél alapítja meg a trencsényi társulatot, de 1656-ban pestis dühöngvén, csak a következő év decz.

¹⁾ Annuae domus Trenchiniensis.

²⁾ Historia Congregationis.

2-án választották meg Rectornak gf. Illésházy Györgyöt, ki Nemsován decz. 5-én kelt levelében e tisztséget elfogadja, s 8-án mint a társulat főünnepén tartják az első ünnepélyes istentiszteletet, mely alatt Illésházy fogadalmát leteszi. A megalakulás után egyre érkeznek más társulatoktól az üdvözlő átiratok, így a győri „Sodalitas Virginis Matris ab angelo salutatae,“ a bécsi Sodalitas Major, a nagyszombati Sodalitas B. M. Visitantis, melynek praefectusa Lippai György érsek, ugyanonnét a Maria ancilla Domini, melynek Lippai a rectora, a Sodalitas M. sine macula concepta u. o., a kassai ugyanoly czimű stb. küldenek üdvözlőt. Az egyes társulatoktól érkezett levelek aláírásaiból láthatjuk, mily előkelő társadalmi állásban élők viselték a társulatok tisztségeit; így pl. br. Héderváry Győrött, Lippai érsek és gf. Eszterházy Ferencz Nagyszombatban, Károly József főherczeg Ausztriában, gf. Herberstein Károly Zsigmond Győrött, Lipót norvégiai herczeg Olmützben stb. voltak a társulat fejei.

1664—1666. a török háború okozta zavarok miatt a társulat működése szünetel. 1679. július 25-én a pestis kiütvén a tanuló ifjúság haza széled és 1681-ig ismét szünetel a congregatio. Tagjainak száma igen felszaporodott, csak a tanulók közül gyakran fölülmulja a 80-at, azonkívül a város polgárai, a közel fekvő falvak lakói sőt a helyőrség tisztjei is pl. gf. Suys, trencsényi várparancsnok, felvétetik magukat a társulat tagjai közé. 1689. márcz. 26-án halt el az első rector gf. Illésházy György¹⁾. Utódai: gf. Illésházy Miklós

¹⁾ Nem tartozik ugyan tárgyamhoz, de érdekessége miatt nem tudok ellenállani, hogy a XVII. századból egy főiri temetés lefolyását ne ismeressem. Illésházynek, ki Morvában halt el, holtteste elé a temetésben résztvevő közönség a Vágon levő hid tulsó végeig ment esti hat óra után. a

kancellár 1723-ig, gf. Illésházy József 1725—66. és gf. Illésházy János a jezsuita rend eltörléséig.

A társulat, melyet megkülönböztetésül a Congregatio agoniae-től Sodalitas Latina-nak is neveznek, főünnepé, festum titolare, decz. 8-a; azonkívül megünneplik Sárlos Boldogasszonyt jul. 2-án, Nagyboldogasszonyt aug. 15-én, midőn Szalkára körmenetben vonulnak ki s ott tartják az isteni tiszteletet, és Xaveri Ferencz napját, a város ünnepét, decz. 3-án. 1685-ben ülik meg először „eddig nem látott fényvel a főünnepet, a templom falait és padjait szőnyegekkel vonva be, s gyertyák tömkelege s trombiták harsogása emeli az istentisztelet fényét.“ Különös pompát fejtenek ki Nagypénteken, mely napon a körmenet alkalmával a társulati tagok önostorozás és symbolumok kiállítása által vesznek részt az ünnepben. A többi fölött kimagaslik az 1699-ki, ápr. 17-én. Az ünnepélyes körmenet négy óra táján kezdődött. „Elöl ment körülbelül 15 lovas, trombitások, dobosok, zászlósok, azután Annás, ki előtt a törvényszolgák Krisztust megkötözve vezették. Ezek után ismét lovasok és Kaifás, a kihez Annástól vezették Krisztust, Kaifás után ismét lovasok és igen nemes lovon, fényes öltözetben, büszkén beszélve Pilatus, kihez Kaifástól vezették

Mária-társulat tagjai zászlójukat és a B. Szűz szobrát vivén magukkal. 8 órakor a hullát a jezsuiták templomába szállították, s itt Theodati Ferencz a szöszékről mondott latin beszédet a nemes közönséghez, s még ez este eltemették. Másnap 8 órakor volt az Exequiae énekes mise s a magyar szónoklat, melyet Benyes István jezsuita rector tartott a B. Szűz oltára előtt; utánna a gyászmisét ugyanazon oltárnál a társulat praesese mutatta be. A temetési menetnél a gyászoló közönség következő rendben vonult: 1) a népiskolai gyerekek keresztel és a falusi parasztok; 2) kézművesek, polgárok, 3) principisták, parvisták, 4) tanácsosok a bíró úrral, 5) a Mária-társulat tagjai, 6) nemesek, 7) magnások. 8) kántorok, 9) szerzetesek és plebánosok, 10) a papság a pontifikanssal, 11) az elhunyt rokonai, 12) a holttest, 13) a gyászoló személyek, 14) a főrendű asszonyok, 15) a nemes asszonyok, 16) a polgárnők, 17) a paraszt asszonyok. (Hist. Congregationis.)

Krisztust, később a visszatéréskor ugyanaz Krisztust az egész nép szemeláttára feje fölött eltörvén a pálczát, halálra itéli. Pilatus után közvetlenül két fekete zászló- és gyertyavivő között a Labarum, azután sorban az ujonczok és tagok. Ezek után az önostorozók és a keresztet vállaikon vivők mentek. Azután vitték az első targonczát a következő jelképpel (symbolum) ékesen feldiszitve: a szenvedő Krisztushoz hű lelket a halál lándzsájával, az ördög békójával elcsigázza; de Krisztus azt ellenségei ellen felfegyverzi, s a kereszt alatt kegyesen ápolja. A lélek mindnyájunkat arra tanít, hogy a szenvedő Krisztushoz kell menekülnünk. E targoncza után újra önostorozók és sok külső, jeles, keresztet hordozó úr, kik után a második targoncza következett, melyen a következő jelkép volt kifejezve: Magyarország védszelleme a sokáig fogva tartott békét a B. Sz. Mária kérésére kiszabadítva visszakapja; fölmutatván az egyháznak az eretnekek által széttépett ruháját arra kéri a szenvedő Krisztust a vele együtt szenvedő anyja közbenjárásával, hogy azt illessze egybe. E targoncza után zenészek mennek, és Krisztus sírját négy ifjú viszi, segítvén nekik hat, feketébe öltözött gyertyavivő, azután a papság és szép rendben előrehaladva a nép. Az önostorozók bementek a templomba és az ajtatosság végével a praeses intézkedése szerint az iskolába, hol az okozott sebeket kellő gondozásban részesítették.“

A Historia Congregationisban több ily leírás maradt reánk, melyből azt látjuk, hogy a társulat tagjai testüket önsanyargatással kinozták, sokan ciliciumot (kínzó övet) viseltek, szigorúan böjtöltek, néha az egész nagyböjten át kenyérrel táplálkoztak.

A társulat tisztviselői: a Rector, Vicerector, Praeses vagy Praefectus, Assistensek és Secretarius. 1696-ban a társulat részére a rendház III. emeletén a színház mellett egy helyiséget rendeznek be, melynek 47 frtnyi költségét a társulat és collegium közösen fedezik.

A társház és gymnasium sorsában osztozik a társulat is, a háborús mozgalmak, a gyakran fellépő pestis ép úgy szünetelésre kényszerítik. Az 1708-ki nagy tűzvész alkalmával, midőn e nagy csapásnak a várossal együtt a templom és a rendház is áldozatul esett, a társulatnak megerősítő Decretuma is elégett, miért is Romából kellett újat kieszközölni, s ezt 1713-ban kapták meg. Így éledegt a társulat a jezsuiták felosztatásáig 1773-ig, évkönyve bár hiányosan 1727-ig van meg.

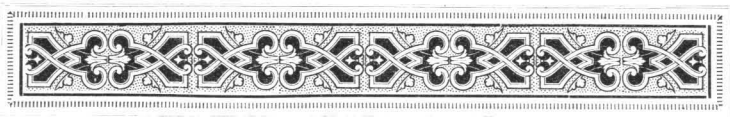
Három évi szünetelés után, midőn a kegyesrend átveszi a gymnasiumot, felújítják a társulatot és rectornak gf. Balassa Ferencz pozsonyi tankerületi főigazgatót sikerült megnyerniök, ki helyettesítésével előbb Kossuth Andrást, később Pinka Jánost — mindkettő helybeli plebános, — bizta meg. II. József szabadelvű kormánya vet véget a Mária-társulatnak 1784. jul. 24-én, meghagyva a bútorok és ingóságok összeírását s eladását, melyekért 1786-ban árverésen 152 frt jött be és szállítatott a nemsovai sóhivatalhoz. Még csak a társulat albumait sem hagyták meg, melyek közül egyik bársonyba volt kötve, az újabb pedig ezüsttel bevonva. József halála után ujitásait eltörölték ugyan, de a Mária-társulatokat nem állították vissza, sőt a királyhoz tett felterjesztésekre Ferencz 1796-ban febr. 19. és julius 27-én ismételten megtiltja a társulatok föllállítását.

Hosszú szünet után a kegyessége és jótékonyságáról híres Palugyai Imre nyitrai püspök veszi kezébe az ügyet, ki már 1854. április 11-én a helybeli plebánoshoz intézett levelében óhaját fejezi ki a társulat visszaállítása iránt, mi a kellő formalitások megtétele, valamint P. Beckx Péter jezsuita generalis megerősítő s felvevő okiratainak kinyerése után 1855. jul. 2-án az ujonczok fölvétele által meg is történt. A nagylelkű főpap körülbelül 3000 frtot áldozott, hogy a társulat helyiségeit bebútorozza, zászlókkal, imakönyvekkel és olvasókkal ellássa. A társulat visszaállításának emlékére érmekeket veretett előlapján a szeplőtelenül fogantatott Szűz képe „S. Maria sine labe concepta intercede pro nobis“ felirattal; hátsólapja közepén a visszaállító czimere e körirattal: „Deo O. M. Ausp. Sodalitas Im. Conc. B. M. V. Pietate et Munif. Exc. Ill. Rmm. D. D. Emerici Palugyai De Ead. et in Bodafalva D. Et A. P. S. Gr. Eps. Nitriens. II. OO. Leop. I. M. Cruc. Coron. Ferr. I. Cl. Eq. S. Steph. R. A. Commend. S. C. Et R. A. M. Act. Int. Consil. Trenchinii Instaurata. A. 1855.“

A társulat helyisége a gymnasiumi épületben volt a III. osztály termében, de növekedvén a tagok és tanulók száma, e helyiség szűknek bizonyult, miért Roskoványi Ágoston nyitrai püspök Barton József pozsonyi tankerületi főigazgató kérésére a kegyes tanítórend főnökének beleegyezésével megengedte, hogy a társulat helyiségét a III. emelet egyik oratoriumába helyezték át, melyet ezúttal föl is szerelt, s élte végeig a társulat jótévő atyja maradt. Innét az intézet átalakítása után szintén a boldogult püspök költségén 1887. január 1-én egy II. emeleti, a templomba néző orato-

riumba helyezték át, a hol jelenleg is van. A visszaállítás után a társulat Rectorai voltak: Sztárek Lajos, Pollenberger Ignác és Kardoss Gusztáv trencsényi plebánosok; praefectusai Burján Boldizsár 1855—1861. Bezák Ambrus 1875-ig, Szabó Adolf 1880-ig, Bacskor István 1881. és Krasznyánszky Károly 1882-től, kegyesrendű áldozárok. A tagok száma 35 és 63 között váltakozott. Tagokul a visszaállítás után a gymnasium tanulói közül csak azokat veszik föl, kik a tanév elején önként jelentkeznek, s kiket a társulat főünnepén a Rector és Praefectus jelenlétében megválasztanak. Ezek az újonczok (tyrones), kik junius elejéig részt vesznek ugyan a társulat összejöveteleiben, de csak akkor teszik le a társulati fogadalmat s lesznek tagokká (promoveáltak) szintén a rector jelenlétében. A társulatlak célja ma is a vallásos élet és a B. Szűz tiszteltetének fejlesztése az ifjúság között.

1688—1775-ig létezett még a Congregatio agoniae is, melynek főünnepe a fekete vasárnap, s e napon és a 4 évszak első vasárnapján körmenetet tart, minden kedden a halottakért, pénteken a haldoklókért misét szolgáltat; tagjai száma 771-re is fölemelkedik, de a tanulók tagjai nem lehettek.

V.

Megszűnván a nevelő intézet a gymnasium nem rendelkezik nagy alapokkal, melyek a segélyre szoruló ifjúság támogatására szolgálnának; de c tekintetben sem tartozik az utolsó intézetek közé s az utolsó évtizedek és években oly alapítások történtek, melyek legalább részben lehetővé teszik a szegény, szorgalmas tanulóknak kiképzését. Ezt megyei közönségünk érdeklődése és pártfogásának, főpapjaink jótékonyságának és a tanári kar törekvésének köszönhetjük.

Legelőször, mint legfontosabbról, az Alumneumról kell szólnom.

A főgymnasium kiegészítésére megindult mozgalom azt is törekvésül tüzte ki, hogy a főgymnasium mellett tápiintézetet állítsanak föl. A megyegyűlés 1874-ki fentebb ismertetett fölirata a kiegészítés mellett rámutatott az állami tápiintézet létesítésének követelő voltára is. Csak miután a magas kormány a fölirat e részére nem reflectált, s nem mutatkozott hajlandónak a tápiintézetet államilag létesíteni, indult meg a mozgalom nehezebb de biztosabb irányban, társadalmi uton tenni lehetővé annak fölállítását, melynek ha valahol, úgy

a szegényebb felvidéken okvetlen volt létjogosultsága. Mint ez időben igen sok megyei mozgalomnak, úgy ennek is élén ott látjuk megyénk nagy szülöttjét, Baross Gábort, akkor megyei főjegyzőt. Az 1875. május 4-re összehívott értekezleten ő teszi meg az indítványt, melynek eredménye egy előkészítő bizottságnak kiküldése. E bizottság Baross Gábor, Décsy Lajos, Géczy Benedek, Mondschein Ernő és Simon Béla urakból állott. E bizottságnak ernyedetlen buzgalma létesíti az alapszabályokat, gyűjtőiveket bocsát ki, alapító és rendes tagokat nyer meg s így teszi lehetővé, hogy az egyesület 1875. aug. 16. megalakult s a következő 1875/6. tanévben megkezdheti áldásos működését. Az egyesületnek tisztikara: Elnök: Rakovszky Géza, alelnök: Zsámbokréthy Emil, igazgató: Schwertner Antal, pénztáros: Simon Béla, ellenőr: Frankl Henrik, jegyző: Petrás Károly, kik még ma is az egyesület ügyeinek buzgó vezetői. Az egyesület működését 6986 frt 32 krral kezdi meg, s az első évben segélyezésre 900 frtot fordított, melyből 5 élelmezést nyert és pedig: délben levest, $\frac{1}{4}$ font húst, főzeléket; este főzeléket és naponta $\frac{3}{4}$ font kenyeret; hatan pénzbeli segélyt kaptak 80, 40 és 25 frtot. Csekély a kezdet, de az alapítók és az egyesület buzgó vezetőinek keblét bizalommal töltheti be az intézet jövőjébe vetett reményük, midőn ma 1894-ben az egyesület vagyona 33,500 frt, a segélyezettek száma pedig megkétszerezedett. Övék az érdem, hogy az egyesületnek mind több alapító és rendes tagot nyertek meg, és évi gyűjtésekkel gyarapították az egyesület vagyonát. Nem szabad megfélekednem a nm. vallás és közokt. ministerium többszörös nagyobb segélyéről (1000, 500, 400 és 100 frt); nem

a főgymnasium évi hangversenyeiről, melyek a nemes cél szolgálataira eddig is szép összeget nyújtottak. Kiváló kegyelettel kell azonban áldoznunk Miklovics Lajos emlékének, ki kezdettől fogva, mint az egyesület alapító és választmányi tagja, szívéen hordozta annak ügyeit, s végrendeleti hagyományával 14,200 frtnyi tőkével, lehetővé tette az egyletnek nagyobb mérvű működését. Legyen áldás emlékéen! s ifjaink hálás kebleikben késő öregségükig őrizzék meg jöltevőjük kegyeletes emlékéet!

Mind e szép gyarapodás daczára kezdetben az egyletnek anyagi nehézségekkel kell küzdenie, s működését különösen az alapító tagok részére nyújtott nagy előnyök bénitják meg, melyek az alapitvány összegével nincsenek arányban. Az alapitónak ugyanis joga van alapitványának élvezőjét kinevezni, s így az 500 frtos alapitók igen nagy terhet rónak az egyesületre, mert nemcsak a választmány kinevezési joga lesz kétségessé, hanem, ha az alapitók mindnyáján igénybe veszik jogaikat, az egylet jövedelmeiből fedezni nem bírja, úgy hogy kisegítő eszközhez kénytelenek folyamodni, miszerint az ingyen helyre fölvettek is fizetnek bizonyos csekély összeget pl. 1887. és 1888. években 10 frt. Az alapszabályok változtatása tehát a cél, melyre törekednek, s a mit kilencz évi törekvés után keresztül is vittek. Az 1888. julius 31-én megerősített alapszabályok lényeges változásai a következők: a) az 500 frtos alapitó fél-, az 1000 frtos alapitó egész ingyenes helyet adományozhat, b) csak jó és nem elégséges általános osztályzatú tanulókat lehet fölvenni. Virágzást s folytonos haladást óhajtunk az egyletnek a nemes cél érdekében!

Az egyesület alapító tagjai:

4000 forinttal Trencsén vármegye közösége; 3000 forinttal br. Popper Ármin; 1000 forinttal gf. Chorinszky Filmina, Rakovszky Géza, Nemcsák János, Schenk Adolf, Szitányi Bernát; 500 forinttal Kubicza Pál, gf. Königsseg Alfréd, br. Skrbenszky Fülöp, Trencsén vármegye árvaszéke, Trencsén szab. kir. város, Miklovics Lajos, Grün Károly, id. Lord József, Schimpl József, Marsovszky Mór, Mihalik József, gf. Sizzo-Noris és gf. Seldern Gosvin.

Segélyezett az egyesület:

1875/76-ban	élelemmel 5	pénzzel	6	tanulót
1876/77-ben	ingyen	10	féldíjért	10 tanulót élelemmel
1877/78-ban	"	14	"	8
1878/79-ben	"	14	"	11
1879/80-ban	"	14	"	4
1880/81-ben	"	15	"	5
1881/82-ben	"	16	"	6
1882/83-ban	"	17	"	7
1883/84-ben	"	20	"	4
1884/85-ben	"	21	"	2
1885/86-ban	"	21	"	-
1886/87-ben	"	19	"	3
1887/88-ban	"	20	"	2
1888/89-ben	"	20	"	2
1889/90-ben	"	21	"	2
1890/91-ben	"	25	tanulót	élelemmel
1891/92-ben	"	25	"	"
1892/93-ban	"	26	"	"
1893/94-ben	"	23	"	"
1894/95-ben	"	25	"	"

A trencsényi kir. kath. főgymnasium mellett felállított tanulói segélyegyletnek alapszabályai.

I. C z é l.

1. §. Bármely magyarországi illetőségű, trencsényi kir. katolikus főgymnasiumi, jó erkölcsű és jó előmenetelű, szűkölködő tanulókat élelmezés által segíteni. Jó előmenetel alatt érteni kell azt, midőn a tanulónak több tantárgyból van jeles vagy jó, mint elégséges tanjegye.

A czél elérésére szolgálnak:

- a) az egylet tagjai által tett alapítványok, vagy fizetett évi díjak;
- b) az egylet által eszközölt adománygyűjtések.

II. T a g o k.

2. §. Az egylet áll: alapító és rendes tagokból.

3. §. Az egylet alapító tagjává lehet minden személy vagy testület, ha legalább 500 frtnyi tőkealapítványt tesz az egylet javára, erről a szükséges alapítványi levelet kiállítja és a tőkét vagy azonnal, vagy pedig 10 évi részletekben lefizeti, utóbbi esetben azonban köteles a tőkét biztosítani, a hátralevő összegtől félvényként előre január és július 1-én 6% kamatot pontosan fizetni és a tőketörlesztési részleteket is évenként január 1-én az egyleti pénztárba beszolgáltatni, különben alapítványi jogát nem gyakorolhatja.

4. §. Azon alapító tagnak, ki 500 frtnyi alapítványt tett, joga van minden évben egy jó erkölcsű és jó előmenetelű szűkölködő tanulót a tápintézetbe való fölingyenes felvételre kijelölni, mely kijelölést minden tanév megkezdéseig az egylet igazgatójával közölni kell; mit ha tenni elmulaszt, azon évre kijelölési jogát elveszti és helyette a választmány rendelkezik.

5. §. Azon alapító tagnak, ki 1000 frtnyi alapítványt tett, joga van a 4. §-ban előadott módozat szerint a tápintézetbe való egészen ingyenes felvételre egy tanulót kijelölni.

6. §. Jelen alapszabályok életbelépte előtt tett 500 frt alapítványok után egy tanulónak és 1000 frt alapítványok után

két tanulónak a tápintézetbe való ingyenes felvétele iránti kijelölési jog érintetlenül hagyatik; — ha azonban az egylet viszonyai ily alapítványok után kijelölt tanulóknak a tápintézetbe való ingyenes felvételét meg nem engedik, az egyletnek joga lesz minden tanulótól évi 20 frtig terjedhető tápdíj pótlékot követelni.

7. §. A választmány az évi segélyezésre előirányzott összeg keretén belül az alapító tagok által kijelölt tanulókat, ha egyébként a feltételeknek megfelelnek, a tápintézetbe felvenni tartozik.

8. §. Az alapítóknak jogukban áll alapítványaik jövedelmét akár csak bizonyos felekezeti tanulókat ellátására kijelölni. Ugyanők alapítványi joguk iránt az alapító levélben intézkedhetnek, mi ha nem történik, halálozás esetében az alapítványi jog teljesen az egyletre száll.

9. §. Az alapító tag, vagy ha az testület, akkor küldöttje, úgyszintén a rendes tag is az egylet közgyűlésében szavazattal bir.

10. §. Az egylet rendes tagja lehet mindenki, aki egyszersmindenkorra 30 frtot az egylet pénztárába lefizet, vagy pedig magát évenként bizonyos évi összeg lefizetésére kötelezi; mely összeg azonban két frtnál esekélyebb nem lehet. Mindaddig, mig az illető az egyletből való kilépését be nem jelenti, az egylet rendes tagjának tekintetik és a jegyzett díjat fizetni tartozik.

11. §. A lekötött összegek vagy adományok vissza nem vonhatók.

12. §. A tagok által az egylet irányában elvállalt kötelezettségek a treneséni kir. járásbiróság előtt indítható keresettel érvényesíttetnek.

III. Az adománygyűjtések.

13. §. Hogy az egylet minél nagyobb mérvben gyakorolhassa feladatát, az egylet választmánya évenként adománygyűjtéseket rendez. Az adakozásra való felszólítást maga a választmány eszközli hatóságokhoz, községekhez és egyesekhez intézett hiteles gyűjtő ívek által.

IV. Az egyesület vagyona és felhasználása.

14. §. Az egyesület vagyona áll:

- a) alapítványi tőkékből;
- b) azon összegekből, melyeket a közgyűlés maradandó tőkésítésre fordíthatni rendelt.

15. §. Az egyesület jövedelmei:

- a) az alapítványi és a maradandólag gyümölcsöző tőkék kamatai;
- b) a rendes tagok évi díjai;
- c) adománypénzek.

V. Az egyesület tevékenységének módozata és igazgatása.

16. §. Az egyesület minden tanév elejével veszi kezdetét.

17. §. Az egyesület tisztviselői és pedig elnöke és az al-elnök, ki az elnököt akadályoztatása esetén helyettesíti, továbbá az igazgató, ügyész, pénztáros, pénztári ellenőr és jegyző az egyesület tagjai közül hat évre választatnak.

18. §. Az elnök illetőleg az al-elnök főfelügyeletet gyakorol az egyesület minden működései felett, összehívja a közgyűléseket, azokban elnököl. A választmány üléseiben elnökölhet, — üresedés vagy akadályoztatás esetében a legközelebbi közgyűlésig egyesületi tisztviselőket helyettesít.

19. §. Az egyesület minden tanév végével rendes közgyűlést tart, melyre minden alapító és rendes tag a tárgyalandó ügyek kijelölése mellett 15 nappal előbb meghívandó.

Fontos esetekben az iménti módozat mellett más időben is hívható össze közgyűlés.

20. §. A közgyűlés hatásköre:

a) az egyesületi tisztviselők, az igazgató választmány és egy három tagból álló számvizsgáló bizottság választása minden-
kori 6 év lefolyta után;

b) az egyesület évi működéséről és a vagyonkezelésről szóló jelentés megbírálása és jóváhagyása; — valamint a költség-előirányzat megállapítása;

c) az alapszabályok változtatása az illetékes hatóság jóváhagyása mellett;

d) az egylet feloszlatása és az által feltételezett rendelkezés az egylet vagyona felett, mely esetben a kormány a vagyon hovatartozásáról a határozat közlése mellett értesítendő.

21. §. A közgyűlésekben a résztvevő tagok föltétlen szavazattöbbsége dönt. A közgyűlési jegyzőkönyvek a jelenlevő tagokból kiküldött 2 tag által hitelesítettnek.

22. §. Az egylet folyó ügyködését az igazgató választmány végzi minden díjazás nélkül. Ez áll az egyleti igazgatóból, ügyészből, pénztárosból, pénztári ellenőrből és jegyzőből s ezeu öt egyleti tisztviselón kívül még 6 tagból s a trencsényi kir. kath. főgymnasium igazgatójából.

23. §. Az igazgató megteszi az egylet tevékenységéről az évi jelentést, hatóságok és személyek irányában képviseli az egyletet, vezeti a tárgyalásokat, összehívja a választmányi gyűléseket, azokban elnököl, végrehajtja a közgyűlés és a választmány intézkedéseit, felügyeletet gyakorol a tápintzetre, valamint az egylet pénzkezelésére oly módon, hogy többször egy évben az egylet pénztárát rovacsolja, végül a választmánynak utólagos bejelentés mellett rendkívüli kiadásokat 50 fnt erejéig utalványoz.

24. §. A jegyző vezeti a jegyzőkönyveket és levelezéseket, szerkeszti a jelentéseket, meghívásokat és hirdetéseket s az egylet irattárát rendben tartja.

25. §. Az ügyész viszi az egylet jogi ügyeit.

26. §. A pénztáros vezeti a pénztári naplót s a főkönyvet, átveszi s utalványra kiadja a pénzeket és pénzürtékeket, a fölösleges pénzösszegeket elhelyezi a trencsényi takarékpénztárba, és a kellően okmányolt évi számadást a tanév lefolytával megvizsgálás végett a választmány útján a közgyűlés elé terjeszti.

27. §. Az ellenőr kötelessége: a pénztári könyveket, a pénztár kezelését s a pénzkezelés egyéb iratait ellenőrizni, a számadásokat megvizsgálni.

28. §. Választmányi ülés minden évben kétszer tartatik és pedig a tanév elején és közepén: szükség esetében más időben is hívható össze választmányi ülés.

29. §. A választmány hatásköre:

a) az egyesület vagyona feletti szabályszerű rendelkezés, különösen a tőkepénzek elhelyezése;

b) előkészítése a közgyűléseken tárgyalandó ügyeknek;

c) kinevezése az alapítók által kijelölt s ha az egyesület viszonyai megengedik, más tanulóknak is a tápintézetbe, s a segélyezés módjának a körülmények szerint (félingyen és ingyen) való megállapítása;

d) az érdemetlen tanulók megfosztása az élvezetben levő segélytől;

e) az egyesületi viszonyokból támadható peres kérdések iránti intézkedés;

f) a leköötött alapítványok biztosítása végett szükséges intézkedések megtétele.

30. §. Választmányi ülésekben az elnökön kívül 4 tag jelenléte szükséges.

Jogérvényes határozatra a jelenlevő választmányi tagok általános szavazattöbbsége kívántatik.

Az ülési jegyzőkönyvek a jelenlevő választmányi tagokból kiküldött két tag által hitelesítettnek.

VI. A tápintézetbe való felvételtől.

31. §. A segélyzendők jelentkezése az iskolai szünidő alatt a tanév megkezdéseig fogadtatik el. A jelentkezés írásban teendő, ezímezve a trenceseni kir. kath. főgymnasiumi tanulói segélyegyesület választmányához.

A felvétel történik:

a) a magyar honosságnak;

b) a trenceseni kir. kath. főgymnasiumba való fölvételnek;

c) a szegénységnek;

d) a jó előmenetelnek igazolása alapján.

Alapítványi helyekre kijelölt tanulók az illető alapítók írásbeli kijelölését is kötelesek bemutatni.

32. §. Azon segélyzettektől, kik évközben a jó erkölcsi viselkedést és a kellő tanulmányi előmenetelt kimutatni nem bírják, a segélyezés a választmány által megvonathatik.

VII. Függelék.

33. §. Az egylet székhelye: Trenesén szab. kir. város. — Pecsétje, melyet az igazgató őriz, és mely minden kiadványra nyomandó, a következő feliratot viseli: „A treneséni kir. katolikus főgymnasiumi tanulói segélyegylet.“

34. §. Azon esetben, ha az alapszabályokban meghatározott ezélt és eljárást illetőleg az egylet hatáskörét meg nem tartja, a kormány által, amennyiben további működésének folytatása által az állam vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlítás terhe alatt köteleztetik.

Kelt Trenesénben, 1888. évi július hó 31-én tartott rendes közgyűlésből.

Rakovszky Géza,
elnök.

Petrás Károly,
jegyző.

41476. sz. Jóváhagyatik. Bpest, 1888. nov. 5-én.

A minister helyett: Berzeviczy Albert,
államtitkár.

* * *

A legujabb időkig nem voltak helyhez kötött ösztöndíjak s egyéb a szegény ifjak tanulását megkönnyítő segélyezések. Az ujjabb kor emberszeretőbb gondolkodása egyes nagylelkű férfiak személyében itt is segítségére jön a törekvő szegényebb ifjaknak, s módot nyujt nekik tanulmányaik folytatása és befejezésére. Méltó, hogy neveiket itt is feljegyezzük s neveik, melyeket jótékonyságuk hálás ifjuságunk keblében halhatatlanokká tett, szélesebb körben is ismertekké váljanak.

a) **Popol István** Ágoston 1779. aug. 3-án Trencsénben született, iskoláit szülővárosában elvégezván a kegyes tanítórendbe lépett. Pár évi tanárkodás után, a többek közt Trencsénben is 1808—10-ig, Grassalkovichhoz került nevelőnek, kinek ajánlatára a boldog emlékü József nádor udvarába hívta, s az utolsó nádor, István fheg, nevelésénél működött közre. Ennek befejeztével a pesti egyetem tanára, majd 1830-ban a nagyváradi káptalan kanonokja lett. Meghalt 1854-ben. Szülővárosáról, melyet évente meg szokott látogatni, nem feledkezett meg, s végrendelete 36. §-ban a trencsényi gymnasium szegény ifjainak 1000 frtot hagyományozott könyvek beszerzésére. „Pleno titulo Directori Gymnasii Trenchiniensis pro libris et charta pauperum studiosorum ex interusurio annuo procurandi 1000 fl.“

E tőkét a kegyes tanítórend kezeli, s évi kama-
taiból könyveket vásárolnak, melyeket a jó viseletű és szorgalmas tanulók ingyen kapnak, de év végével vissza kell szolgáltatniok. Így a szegény tanulók támogatására egy kis könyvtár létesült, mely jelenleg (1893/4.) 560 kötetből áll 662 frt értékben.

b) **Kluch nyitrai püspök** † 1827-ben, alapítványa, melyet az igazgató felterjesztésére a nyitrai püspök adományoz. 1880/1-ig 6, azóta évente 12 növendék részesül ez ösztöndíjban. 1889/90-ig 25 frt 20 kr.-nyi összeg volt, azóta 50 frtot kap minden egyes növendék. Másik alapítványából a nagynevű alapítónak 25 db. aranyat élveznek, intézetünknel csak 1880/1-től fordul elő. Élvezői csak trencsénmegyei születésűek s ez intézet tanulói lehetnek; az utóbbit egyetemi tanulmányaik ideje alatt is megtartják.

c) Roskoványi Ágoston, a nagynevű nyitrai püspök, áldozárságának 50 éves jubileumakor 100,000 frtnyi alapítványt tett a püspöki megyéjében levő 3 gymnasium tanulóinak segélyezésére. Ebből a trencsényi gymnasium tanulóinak 3 ösztöndíj jutott 80—80 frt összeggel. Először 1877/8-ban lett adományozva. A nyitrai püspök adományozza.

d) Jóllehet nincs egyedül intézetünkhöz kötve, de miután — ha vérrokon nincs — az adományozhatás egyik föltétele, hogy az ösztöndíjt elnyerni óhajtó valamely trencsényi nyilvános intézetben nyerje kiképeztetését: nem tartom mellőzhetőnek Czagány Mátyás trencsényi származású nyitrai kanonok alapítványát, melyet 1860. ápril 11-én kelt végrendeletével létesített, s mely Trencsén szab. kir. város kezelése alatt áll. A magas ministerium által követelt s a város által 1893-ban kiállított alapító levél fontosabb czikkei a következők:

1. Az alapítvány czime Czagány Mátyás iskolai ösztöndíj-alapítványa.

2. Az alapítványi vagyon a nyitrai kir. adóhivatal, mint bírósági letéti hivatal, által 1861. márcz. 29-én 141. sz. a. e czélra elküldött 17.632 frt 76¹/₂ kr. gyümölcsösztető kezelése folytán az 1892. évi számadások berekesztésével 25.534 frt 62 krt. tesz ki.

7. Az alapítványból az arra képesített tanuló ifjak annyi évi egy-egy száz forintos ösztöndíjban részesítendőek, amennyi az országos adó s mérsékelt kezelési költség levonása után maradandó kamat jövedelméből kitelni fog.

8. Igényt tarthat ösztöndíjra: 1. Czagány Mátyás alapítóhoz törvényes vérrokonsgban álló esaládból származó ifjú, ki tanulmányait valamely hazai nyilvános tanintézetben végzi, s jó erkölcsöt, a tudományokban pedig kellő előmenetelt kimutatni képes. 2. Trencsényi születésű magyar honos róm. kath.

ifjú, ki az adományozáskor valamely trefeséni nyilvános tanodában végzi tanulmányait, s jó erkölcsön kívül jeles vagy legalább jobb elsőrendű bizonyítványt mutathat ki. 3. Magyarországon született magyar honos római katolikus ifjú, ki az adományozáskor valamely trefeséni iskolában végzi tanulmányait, s jó erkölcsön kívül jeles vagy legalább jobb elsőrendű osztályzatot képes kimutatni.

9. Az ösztöndíj a családbelieknek félévenként, nem családbelieknek az iskolai év végén utalványoztatik.

10. Úgy a családbeli, mint a nem családbeli ösztöndíjas az ösztöndíj élvezetében mindaddig marad, míg vagy tanulmányait valamely nyilvános hazai tanintézetben végzi, vagy ha tanulmányainak bevégezése után tudományos életpályára lépven, a törvényesen megkívánt gyakorlati kiképzésre szorúl s ilyenén működése ellátást nem nyújt; az első esetben minden évben jó erkölcsöt és előmenetelt, az utóbbiban pedig jó erkölcsön kívül azt, hogy életpályájának megfelelő gyakorlatban van s működésében szorgalmat tanusít, kimutatni köteles.

Az ösztöndíjas tanulmányai befejezése előtt is elveszti az ösztöndíjat, hogyha külföldi tanintézetben folytatja tanulmányait, hogyha az ő és szülői vagyoni viszonyai akkép változnak meg, hogy tanulmányai folytatásában idegen segílyre nem szorul, hogyha rossz erkölcsi viseletet vagy tanulmányai-ban megkívántató előmenetelt nem tanusít, végül, hogyha a tudományos életpálya helyett más pályát választ.

e) **Trefort-alapítvány.** Háláját akarta Jeróni a főgymnasium tanári kara, midőn az intézet nagynevű átalakítójának és kiegészítőjének nevét az által is óhajta az ifjuság emlékébe vésni, hogy nevére 2000 frtos alapítvány gyűjtését határozá el. Ugyanis 1888. aug. 28-ki alakuló gyűlésén Arányi Béla igazgató fölemlitve a nagy csapást, mely hazai tanügyünket Trefort halála által érte, azon indítvánnyal lépett föl, hogy „tekintve azon közeli viszonyt és azt a sok jótéteményt, melyet ezen főgymnasium az ő gondoskodásából

élvezett, nevére az intézethez kötött ösztöndíj-alapítvány tétessék.“ A tanári kar magáévá teszi az indítványt, s még ez évben megkezdődött a gyűjtés, melyhez az indítványt tevő igazgató járult évente az oroszlanrészszel, s melyet az évente adott ifjusági hangverseny is szép összeggel gyarapít. Jelenleg a m. kir. pénzügyministeriumnál kötményezett tőke 1740 frt 58 krt tesz ki, s a kamatokat a helybeli magy. kir. adóhivatalnál az igazgató félévenként veszi föl és csatolja a tőkéhez.

Az alapító levél 1890. febr. 7-én kelt s 1893. ápril 8-án lett kiegészítve s a következő:

„A trencsényi kir. kath. főgymnasiumi tanári karnak 1890. február hó 7-én tartott ülésén hozott határozatából néhai dr. Trefort Ágost, vallás és közoktatási magy. kir. minister úr ő nagyméltóságának emlékére a tanári karban eszközölt gyűjtés és egy jótékony czélú előadás jövedelméből befolyt 332 frt 77 krnyi összeg helyeztetett el a trencsényi takarékpénztárba oly czélból, hogy ezen tőke és az időnként esetleg beteendő tőkeszaporodás és kamat kamatai által 2000 frtra növekedjék.

A 2000 frt kamatjának $\frac{9}{10}$ része „Trefort Ágoston ösztöndíj“ ezimen egy trencsényi kir. kath. főgymn. jó viseletű, mindenből jeles előmenetelt tanusító szegény tanulónak adatik ki; $\frac{1}{10}$ része a tőkéhez esatoltatik.

A ki az ösztöndíjt elnyerte, azt addig élvezi, míg gymnasiumi tanulmányait helyben be nem fejezi, föltéve, hogy minden tantárgyból legalább is jó előmenetelt tanusit és viselete is jó.

Az ösztöndíjt a trencsényi kir. kath. főgymnasium tanári kara ítéli oda.

Ha a kívánt minősítéssel bíró tanuló nem találkozik, akkor az azon évi ösztöndíj a tőkéhez esatoltatik.

A trencsényi kir. kath. főgymnasium tanártestületének jogában áll idővel az ösztöndíjt nagyobbítani vagy az ösztöndíjak számát szaporítani úgy azonban, hogy egy-egy ösztöndíj

80 frtnál kisebb ne legyen; de erre csakis az évi kamatokat használhatja fel.

Ezen ösztöndíj kezelője a trencsényi kir. kath. főgymn. igazgató. Kelt Trencsényben 1890. febr. 7-én.“ (Aláírások.) — „Miután a gyűjtött tőke 1000 frtot már meghalad, azon állami kötvények fognak vásároltatni és az alapítvány nevére kötményezettetni.

Végül a számadási kivonatok évenként a vallás és közokt. m. kir. ministeriumhoz felterjesztetnek.“ 1893. ápr. 8.

f) Kollegialis érzületének óhajtott a főgymnasium tanárkara kifejezést adni, s férfikoruk delén elhunyt társaiknak emlékét az intézetnél állandósítai, midőn két jutalomdíj alapítását határozta el, melyek az elhunyt tagtársak nevét viseljék. Az egyik „Zsigmond József díj“ melynek kamataiból egy IV. osztályú tanuló jutalmaztassék a magyar nyelvben tett előremeneteleért; a másik „Petrogalli Arthur jutalomdíj“ czimén, melynek kamatait egy, a természetrajzban jeles előmenetelű tanuló élvezze. Az első 100 frtra növekedvén kamatait a folyó tanévben (1894/5.) fogják kiosztani; a második kiegészítése remélhetőleg még e tanévben megtörténik.

A felsoroltakon kívül tanuló ifjuságunkat jutalomakkal évenként ösztönzik: a nm. vall. és közokt. ministerium a Fekésházy alpból küldött könyvadományával, a trencsényi természettudományi egyeslet és a felvidéki magyar közművelődési egyesület.

Meg kell emlékeznem még Jezovics Pál liethavai plebánosnak e század elején tett alapítványáról. Végrendeletében a következőkép intézkedik: „*Studiosis pauperibus gymnasium Trenchiniense frequentantibus 800 fl. Censum annum Capitalis hujus Dd. Parochi Trenchinienses percipiant, at cum observatione supra*

quo ad scholam Liethava attacta in pauperiores studiosos expendant.“ — Fehérváry trencsényi prépost-plebános 1811-ki levele szerint a devaluatio következtében a tőke 160 frtra olvadt le, s e leolvadt tőkének 9 frt 36 kr. kamatját az igazgatónak szent István napján kiosztás végett megküldi. Többször ez alapítványról feljegyzéseink nem emlékeznek meg; ily néven intézetünknel semmi segély ki nem osztatik.

Az intézetnél működött tanférfiak névsora

1655—1894/5-ig.

I g a z g a t ó k.

Jezsuiták:

Lippai Ferencz 1655.
Zednik János 56.
Vid László 57—64.
Hanula Jakab 65—67.
Rutkay Miklós 68—70.
Szarka Gáspár 71—74.
Csernyánszky János 74—77.
Szerlecz Mihály 77—81.
Permay László 82—86.
Rényes István 86—89.
Csákány Imre 90—99.
Berzeviczy Henrik 99—04.
1705—9. zárva az intézet.
Kappi Gábor 10—12.
Horváth András 13—16.
Kiris Ferencz 16—21.
Csepelény Ferencz 21—28.
Vánossy Antal 28—38.
Kazy Ferencz 38—42.
Janikovics György 42—48.
Fodor Mihály 48—62.
Jaszlinszky András 62—67.
Preindl Márton 67—72.

A felosztás után:

Tajnai Jónás zsámbéki prépost 73—76.

Piaristák:

Kóroda Theofil 1776—82.
Holti Dániel 83—86.
Zimányi Alajos 87—89.
Huber Joachim 90—92.
Géczy András 93—1801.
Csulik Alajos 02—04.
Murányi Ignác 05—07.
Schuchter Ambrus 08—12.
és 19—31.
Rabszászky Mihály 13—16.
Árvay József 17—18.
Bendik Ferencz 32—33.
Szkokán Vinceze 34., 38—43.
és 49.
Eschner Szilárd 35—37.
Augustini Antal 44—48.
Burian Boldizsár 50—53.
Bernhardt Márton 54—58.
Nedoly János 59—61.

Czápay Imre 62—64.
 Wohlfart József 65—69.
 Pollák Gergely 70—72.
 Mihály Pál 73.
 Kueskovics László 74.
 Lopuschán János 75—77.

Pfeiffer Antal 78—85.
 Rappensberger Vilmos 86—87.
 Cserey József 87/8.
 Arányi Béla 88—94.
 Dr. Rauchbauer József
 94/5.

Praefectusok a jezsuiták korában:

Jankovics András 1655.
 1656. pestis miatt szünetelés.
 Hrisovrich Kristóf 57.
 Tattay István 58—59.
 Gareczky Szaniszló 60.
 Matheides Alajos 61—62.
 69—70.
 Lanczmar Márton 63.
 1664-ben világiak tanitanak.
 Hanula Jakab 65. egyszers-
 mind Rector.
 Mitis Dániel 66.
 Kubiey Venczel 67—68. 83.
 Czeles Márton 71—72.
 Podl Kelemen 73.
 Laky György és Hasler
 György 74.
 Hasler és Gyuresányi Miklós
 75.
 Gyuresányi és Jankovics
 György 76—77.
 Permay László 78—79.
 Garayszky János 81—82. és
 1701—02.
 Markievicz Jakab 84—85.
 Mitter Lipót 86.
 Theodati Ferencz 86. 87—94.
 Ladislavszky János 95. 1700.

Benutio Dániel 96.
 Scheidner György 97.
 Kiris Ferencz 98.
 Wagner Kristóf 99.
 Szilágyi István 1703. 04.
 Soller János 10.
 Obadalics Miklós 11.
 Kappi Gábor a Rector 12.
 Wilhelmb Ferencz 13. 14.
 23—25.
 Liptay Jakab 15—18.
 Pécsy Ferencz 19—22.
 Remich Pál 26.
 Hávor István 27—29.
 Kőszeghy János 30.
 Zamaróczy Pál 31—34.
 Jankovics Károly 35.
 Palugyai János 36—38.
 Frigeri Mihály 39—42.
 66—67.
 Hunyadi György 43—57.
 Jónás András 58—62. 70.
 Skober János 63.
 Nagyszombathy György
 64—65.
 Pallitsch Ignác 68—71.
 Tajnai Jónás 69.
 Schwelmer János 72—73.

Tanárok.

a) Jezsuiták korában:

Nemeshány Miklós 1655.	Owesarovics 73.
Pachy György 55.	Guetsholdt Kelemen 74.
Mitis Dániel 57.	Vellegi Imre 74.
Gajari János 57.	Szabolth Ferencz 74. 87.
Krasnodempski Ádám 58.	Boranya Ferencz 75.
Kucsevics Ferencz 58.	Andreanszky Ádám 75. 76.
Csernyánszky János 58.	85.
Kún Ferencz 59.	Harman András 75.
Petróczy János 59. A patva-	Vaskovich János 76.
ristáknál novitiások.	Prunner Egyed 77.
Bahuzevich Sámuel 60.	Praentaller János 77.
Jankovich György 60.	Szinti János 77.
Zernyeszky Miklós 61.	Gástl János 78.
Dedinszky Ferencz 61.	Csepreghy Mihály 78.
Méhes Ignác 62. 70.	Bitlevy Mihály 78.
Csisar György 62.	Lange Mátyás 79.
Pap Ferencz 63.	Tyvader Mátyás 79.
Zdami Venczel 63.	Farkas János 79.
világiak 64.	Pathatic János 81.
Jankovics György 65.	Bozsik Pál 81.
Polerezky Jónás 65.	Krupanszky Ferencz 81.
Schretter Károly 66.	Berzevicz Henrik 82.
Kereskény István 66.	Benkovics Adalbert 83.
Jelenffy István 67.	Supka Jakab 82—85.
Katunszky János 67—69.	Lange Mátyás 83. 84.
Kubinsky Jakab 68.	Fiseminy István világi 83.
Hradisczay Pál 69.	84. 90.
Csanádi András 70.	Golszky János 85.
Chrastel János 71.	Zarkóczy 85.
Matonay János 71. 76.	Theodati Ferencz 86. 90—94.
Bellosics György 72.	Pécsi Ferencz 86.
Rodoff Gergely 72.	Guzits Miklós 86.
Horváth István 73.	Hollovics Mihály 86.
Badlahár János 73.	Benutio Dániel 87.

- Demian János 87.
 Boboczky Gáspár 87.
 Viczey István 87.
 Szokoly László 88.
 Hluchovics György 88.
 Czignarovics Mátyás 88.
 Ivanics György 89. 92.
 Thuróczy Mihály 90. 97.
 Raiesány György 91.
 Erasim Jakab 91.
 Wilhelm Ferencz 92.
 Pécsi János 93.
 Styrezer János 93.
 Kereskényi Gábor 94.
 Tajnai Gáspár 94.
 Huebmon Mihály 95.
 Tapolesány Lőrincz 95.
 Almási Pál 95.
 Bajnóczy Gábor 96.
 Nedeczky Imre 96.
 Bossányi András 96.
 Horecsni Mihály 97.
 Pogány András 97.
 Rhörer Lőrincz 98.
 Borza Mihály 98.
 Beniczky Ferencz 98.
 Liptai Jakab 98. 1713.
 Cserko István 99.
 Chmelius András 99.
 Fitter Ádám 99.
 Douglas Archangel 1700.
 Beniczky Mikály 00. 01.
 Andrea József 00.
 Palugyai János 01.
 Harter Godefried 01.
 Daleczek György 02.
 Verbay Zsigmond 02.
 Kontál András 02.
 Cselkó Dániel 02.
 Mayer Károly 03.
 Obadatics Miklós 03. 04. 11.
 Fassingh Jeremiás 03.
 Ladislaides Ferencz 03.
 Markó János 04.
 Javorszky Sámuel 04.
 Soter Tóbiás világi 10.
 Stopkár András 11.
 Descöfy Elek 11. 13.
 Kovács István 12.
 Kecskeméthy István 12.
 Sándor Ignác világi 12.
 Ujhelyi György 13.
 Kauch János 14.
 Fábiani Ágost 14.
 Langhoffer Sámuel világi 14.
 15.
 Choller Ignác 15.
 Frivindt József 15. 16.
 Imrikovics György 16.
 Fodor János 17.
 Hunyadi György 17.
 Pécsi László 17.
 Grueber György 18.
 Libenezky János 18.
 Peller Mátyás 18. 22.
 Zarubal Bertalan 19.
 Obalics Ferencz 19.
 Miskovics György 19.
 Putz Kristóf 20.
 Szádeczky János 20.
 Postek György 20—22.
 Graff Gábor 21.
 Cerviny András 21. 25. 26.
 Benáczy József 22. 26.

Miller Ferencz 23.
 Bihari László 23.
 Rotmund Mihály 23.
 Bartovics István 24.
 Felker András 24.
 Szlabik Venczel 24.
 Piringer András 25.
 Petkó Márton 25.
 Debródi István 26.
 Astl János 27.
 Novák Jakab 27. 28.
 Wilhelmb Jakab 27—29.
 Szeredi György 28.
 Janacz Gáspár 29.
 Nemsovay Ignác 29. 30. 38.
 Chlodi János 30.
 Mainx Sámuel 30.
 Grueber Ignác 31.
 Foltinovic György 31. 32.
 Otsavszky György 31. 37.
 Wisnioeczy Imre 32—35.
 Brunezwick Sándor 32.
 Tarnóczy Zsigmond 33.
 Sinop Károly 33.
 Tagani János 33.
 Knopp Károly 34.
 Krensfeldt Ferencz 34.
 Papp András 34.
 Hallwax Ferencz 35.
 Rupka János 35.
 Sinka Ferencz 36.
 Candorff József 36.
 Sartori György 36.
 Fajtlik Pál 37.
 Szerdahelyi Ferencz 37.
 Hudelist Sebestyén 38.
 Snezniczky János 38. 39.

Braan Károly 39.
 Cladni Ferencz 39. 40.
 Maesal György 40.
 Drobní József 40.
 Kraus Lipót 41.
 Andrássy Ferencz 41.
 Pfanschmidt Dániel 41—43.
 Wolff Flórián 42.
 Jabreczky Pál 42. 46.
 Spengler József 43.
 Liptai István 43.
 Miller György 44.
 Eder János 44.
 Engel Antal 44.
 Holinszky János 45.
 Cetto Antal 45.
 Kismarszky András 45.
 Parniczky Ferencz 46.
 Makai Mihály 46.
 Grirines Domokos 47.
 Mihalecz György 47.
 Modor Miklós 47—49.
 Pray György 49.
 Szentiványi István 49.
 Narotni István 49.
 Saplatnik Balázs 50.
 Piescanszky János 50.
 Passar János 50.
 Tricario Ferencz 51.
 Potschueh János 51.
 Katalai Ferencz 51. 60.
 Zoratli Antal 52.
 Prihely Mihály 52. 57.
 Knezik János 52—54. 59.
 Orviczki Ádám 53.
 Baross Béla 53.
 Jakob János 54.

Jordánszky Pál 54. 60.
 Magyar József 55.
 Petrovics András 55. 56.
 Gulik József 55.
 Jarányi Antal 56.
 Almási Dániel 56.
 Raichardt Mihály 57.
 Szobeck József 57.
 Turiak József 57. 58. 64.
 Graff József 58.
 Katona Ferencz 58. 59.
 Ipacs Ferencz 59.
 Bodenlos Mihály 60. 63—65.
 Gartner Henrik 61.
 Rumer Antal 61. 63.
 Okolicsányi László 61.
 Maresek János 62. 70.
 Schindter Antal 62.
 Ábrahámffy István 62.
 Spaics István 63.
 Dörner Dániel 64.
 Balogh János 64.

Árvay József 65.
 Gyuresák Ignác 65. 66.
 Burchardt Ferencz 66. 67.
 Baranyai Ignác 66. 67.
 Herezog György 67. 68.
 Krell Mihály 68.
 Leuttner József 68.
 Klobusiczky Mátyás 69.
 Csomortányi Imre 69.
 Kolakovszky Ignác 69. 70.
 Patriek Mihály 70.
 Dubniczai János 71.
 Valentics Ferencz 71.
 Kreis János 71.
 Schwartzmann Alajos 72.
 Stephani Márton 72—74.
 Zamaróczy Mihály 72.
 Barvér Ferencz 73—76.
 Hübler János 73—75.
 Heda Ferdinand 75.
 Bleho József 76.
 Haliczky András 76.

b) A piaristák alatt:

Karaba Ágoston 76.¹⁾
 Szedely Márton 76—77.
 Szentiványi Kristóf 76—78.
 83—86.
 Gerechtovich Jeromos 76—77.
 90—92.
 Toth Albert 76.
 Végh Imre 76. 77.
 Fidray Simon 77. 78.
 Szemes Imre 78—80.

Aigl Glyczer 78—80.
 Skultéty Kelemen 78—80.
 Fábry Tóbiás 78
 Márhoffer Flórián 79. 80.
 83—86.
 Géczy András 79—87.
 Siehulsky József 80—82.
 Kubik Dénes 81.
 Ottmayer Károly 81.
 Weisz Alajos 81. 82.

¹⁾ A számok az iskolai év kezdetét jelölik pl. 76 = 1776/7. isk. év.

Schuchter Ambrus 81—4.
 97—07.
 Gierschig János 82.
 Egelszky Ignác 83—99.
 Göcz Ignác 83.
 Richter Lajos 84.
 Griegel Ferencz 85.
 Hranaky Dániel 85—89.
 Balkó János 86.
 Steidel Ferencz 87.
 Józsa József 87—89.
 Ege Sándor 88—95.
 Slavik Tádé 88. 89.
 Pautics János 90.
 Mayer Kajetán 90.
 Haskó István 91.
 Hegedűs Alajos 91. 92.
 Lihan Pál 92—96.
 Váczy Gyező 93.
 Csepessányi Gábor 93.
 Vasschányi Sebestyén 94.
 Petheó Benedek 94.
 Less Bertalan 95.
 Hartmann József 95.
 Steltzik János 96.
 Berecz Vince 96.
 Markuss János 96.
 Zsuffa Jeromos 96.
 Zimányi András 97.
 Rabsánszky Mihály 97.
 Hrankay Lőrincz 97. 98.
 Matyasovics Gyező 97.
 Lisska Alajos 98.
 Pertesz Károly 98.
 Váci Tádé 99. 1820—22.
 Bánn József 99.
 Nagy István 99.

Kiszely Elek 99. 1800.
 Smehlik Ágoston 01—07.
 Kronovszky Márk 00. 03.
 Schmidt Tamás 00.
 Csernák Mihály 01.
 Veszélka József 01.
 Cser Péter 01.
 Fidra István 02.
 Keletesényi Ignác 02.
 Csetneky Imre 02.
 Tamásy József 03.
 Simkó István 03.
 Kindlarovics Lőrincz 03. 04.
 Androvics András 04.
 Csácsics Szilárd 05.
 Hetessy Simon 05. 06. 14—16.
 Denes Lajos 05.
 Elenyák György 06.
 Herkely János 06.
 Martissek Mátyás 07.
 Korenda Elek 07.
 Sebők András 07.
 Popol Ágoston 08—10.
 Paulaczky Lőrincz 08. 09.
 Schütz János világi 07—16.
 Hulyák József 08—17.
 Knapp Mihály 09.
 Poór Imre 10.
 Hanuss János 10.
 Horváth Ferencz 10.
 Kapronczay Elek 11.
 Kollarik Alajos 11.
 Szmiday András 12. 17—42.
 Lepacsek Mátyás 11. 12.
 Preszburger Ferencz 12. 13.
 Belik Zsigmond 12—15.
 Valits Antal 12.

- Buzna Imre 13. 40—49.
 Szuly József 13.
 Wagner Márk 14. 33—43.
 Zaják Ferencz 14.
 Szakállas József 15—19.
 Vojtek Béla 15.
 Sarlay Elek 15
 Zsueha István 16. 17.
 Hutszay Ignác 16.
 Lukács József 16. 17.
 Lőrincz András 17. 18.
 Daniss István 17.
 Lieszkovszky József 18. 19.
 Freiseisen József 18.
 Szarvas Benedek 18.
 Szkokán Vincze 19—30.
 Kisuezky Elek 19—27.
 31—33. 38—43. 46—49.
 51. 52.
 Nevéry Miksa 19.
 Vüntsch Ferencz 20—24.
 Brátkay Alajos 20—22.
 Cseri János 23.
 Molnár Ambrus 23.
 Valner Mihály 24. 25.
 Bernhardt Márton 24.
 38—43. 47—53.
 Hornyai Ambrus 25.
 Bezák Ambrus 25. 26.
 50—68.
 Kucséra Kristóf 26. 27. 36.
 37. 50.
 Potánka János 26.
 Hindy Mihály 27.
 Ruth János 27.
 Plathy Mihály 28. 51.
 Cservenka Henrik 28.
 Kopesányi Benedek 28.
 Balogh János 29. 30. 32. 33.
 Prohászka József 29. 30.
 Mihálka Antal 29.
 Kling János 29.
 Hütkey János 29.
 Polereczky György 30.
 Vagner János 31. 32.
 Ratskó Mihály 31—36.
 Kontz János 31.
 Deáky Elek 31.
 Rappensberger Kajetán 32.
 Geberszky János 33.
 Herbánszky Adolf 34.
 Polák Ede 34.
 Polák Gergely 34.
 Fülöp László 35.
 Szedlacek Lajos 35. 36.
 Hatala Alajos 35—37. 44.
 Heszterényi Péter 37. 38.
 Postrik Ferencz 37. 38.
 Tomanóczy József 39.
 Chorén János 39. 40.
 Haulik Mátyás 41. 42.
 Malobiczky Ignác 43—45.
 Magyar Károly 43.
 Wohlfahrt József 44. 45. 63.
 Deák János 44.
 Furdek Ferdinand 44.
 Palkovics József 45. 54.
 Ovsiak Alajos 45. 46.
 Langer Vincze 45.
 Vertler Mátyás 46.
 Kimmerling János 46.
 Babilonszky Károly 46.
 Wagner József 47. 48. 60.
 Riedl György 47. 48.

Misz Antal 47.
 Mihály Pál 48. 49.
 52—54. 72.
 Stibrányi Márton 49.
 Géczy Benedek 50. 74—79.
 Czápay Inre 50—61.
 Vargha László 50.
 Korenesik Alajos 53.
 Burian Boldizsár 54—60.
 Skvór Glyezér 55—68. 77. 78.
 Cserbay István 55—68.

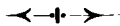
Kueskovics László 62. 63.
 Linder Róbert 62. 70.
 Gáspári Károly 63.
 Szőke Endre 64—65.
 Pfeiffer Antal 65.
 Szűcs Ferencz 66.
 Keesenovics Pál 66.
 Rehák Vinceze 66—89.
 Pachinger Alajos 67. 68.
 Császtka Béla világi rajzt.
 67—73.

c) A kiegészítés óta :

Péky Géza vil. 1868—73.
 Hell Sándor vil. 68.
 Szabó Adolf 68.
 Groszmann Ignác 69.
 Moós János 69.
 Kaczina Mihály 69.
 Hahóty Sándor 69—70.
 Neusser Ferencz vil. torna
 67—77.
 Franczen Alajos vil. 69—73.
 Reiter János vil. 69—70.
 Mondschein Ernő 70—78.
 Weigang József 70.
 Szitkey István 71.
 Lovcsányi Alajos 71.
 Kopeczky József 71.
 Manyák Alajos vil. 71—76.
 Budaváry János 72.
 Fischer Endre 72.
 Fonyó Gyula 73.
 Gódor Gyula 73.
 Szkladányi József 73. 74.
 Bliszmán József vil. 73—75.

Hettlinger József vil. 73—78.
 Tulesik Gyula 74.
 Dvihalj Dénes vil. 75.
 Rauchbauer József 75. 76.
 Lőrinczy Kálmán 75—77.
 Kohlbauer Ferencz világi
 76—77.
 Vlahovics Emil vil. 76-tól.
 Bellaagh Aladár vil. 77—84.
 Ederer Antal vil. 77-től.
 Lorentz József vil. 77—79.
 Dr. Telbisz Benedek világi
 77—84.
 Beksics Ignác vil. 78.
 Burian János vil. 78.
 Walentiny György vil. 78. 79.
 Bodnár György vil. 79—93.
 Gusztafi Endre 79.
 Janovszky László vil. 79-től.
 Kuts István vil. 79.
 Molnár Pál 79—83.
 Remsey István vil. 79—81.
 Révay György vil. 79—82.

Bacskor István 80—81.	Vass Károly 86. 87.
Füredi János 80—81.	Szabó Elek 86.
Muszkalay Antal világi 80.
82-től.	Kroll Rudolf 86. 87.
Polgár György vil. 80—82.	Király László 87.
Travnik Zsigmond próbaéves
vil. 80.	Fludorovics Zsigmond 87. 88.
Munkácsy Elek vil. 81-től.	Zsigmond József 88—92.
Nagy Gyula vil. 81.	Simonides István 88—90.
Knüpfel Gyula próbaéves vil.
81.	Erdélyi Gyula 90—92.
Rieder Ede próbaéves vil. 81.	Medvezky János 90—91.
Krasznyánszky Károly 82-től.	Dr. Zimányi József vil. 90.
Sárhegyi Lajos 82. 83.	Merényi Lajos 91-től.
Paulik József vil. 83-tól.	Salánky István 92—93.
Dr. Pechány Adolf vil. 83. 84.	Dömötör János vil. 92—94.
Csintalan Pál 84. 85.	Boesek György vil. torna 92.
93. 94.
Matter János 84.	Posch Árpád világi 93-tól.
Madarász Pál 85.	Mácska Lajos 93-tól.
Petrogalli Arthur vil. 85—94.	Becker Nándor 93-tól.
Közményi Ferencz vil. 85—90.	Dr. Friml Aladár vil. 94-től.
Kiss Endre vil. 85.	Dr. Némethy Károly vil.
94-től.
	Hommer József vil. 94-től.

Tanulók létszáma.

Tanév	Lét- szám	Tanév	Lét- szám	Tanév	Lét- szám	Tanév	Lét- szám
1655	106	1686	203	1722	244	1753	272
1656	szilne- telés	1687	219	1723	257	1754	239
1657	63	1688	290	1724	289	1755	250
1658	145	1689	225	1725	221	1756	199
1659	77	1690	288	1726	222	1757	174
1660	62	1691	282	1727	243	1758	170
1661	150	1692	261	1728	246	1759	169
1662	95	1693	176	1729	175 ¹	1760	168
1663	98	1694	194	1730	208	1761	151
1664	—	1695	230	1731	208	1762	173
1665	157	1696	235	1732	207	1763	156
1666	132	1697	246	1733	201	1764	144
1667	134	1698	251	1734	202	1765	165
1668	136	1699	262	1735	207	1766	147
1669	188	1700	242	1736	241	1767	147
1670	186	1701	237	1737	261	1768	158
1671	132	1702	195	1738	245	1769	150
1672	186	1703	162	1739	218	1770	143
1673	233	1704	99	1740	364 ²	1771	166
1674	231	1710	76	1741	263	1772	159
1675	235	1711	290	1742	235	1773	170
1676	296	1712	180	1743	253	1774	139
1677	284	1713	248	1744	234	1775	113
1678	263	1714	290	1745	230	1776	127
1679	303	1715	251	1746	261	1777	236
1680	—	1716	131	1747	241	1778	206
1681	102	1717	180	1748	241	1779	235
1682	346	1718	202	1749	236	1780	232
1683	269	1719	181	1750	285	1781	207
1684	243	1720	191	1751	259	1782	219
1685	280	1721	222	1752	285	1783	210

¹⁾ A bejegyzés hiányos.
²⁾ Nagyszombat és Nyitrán pestis.

Tanév	Lét- szám	Tanév	Lét- szám	Tanév	Lét- szám	Tanév	Lét- szám
1784	211	1812	195	1840	148	1868	157
1785	155	1813	214	1841	125	1869	173
1786	120	1814	163	1842	116	1870	182
1787	114	1815	188	1843	124	1871	177
1788	109	1816	192	1844	136	1872	156
1789	121	1817	206	1845	139	1873	130
1790	111	1818	190	1846	145	1874	144
1791	111	1819	206	1847	134	1875	146
1792	127	1820	192	1848	133	1876	142
1793	146	1821	189	1849	122	1877	182
1794	166	1822	183	1850	109	1878	201
1795	179	1823	190	1851	75	1879	231
1796	208	1824	203	1852	71	1880	298
1797	198	1825	213	1853	79	1881	294
1798	200	1826	211	1854	76	1882	283
1799	203	1827	190	1855	82	1883	273
1800	178	1828	180	1856	98	1884	281
1801	187	1829	183	1857	88	1885	250
1802	201	1830	169	1858	100	1886	268
1803	200	1831	206	1859	82	1887	293
1804	201	1832	204	1860	77	1888	297
1805	214	1833	184	1861	69	1889	314
1806	202	1834	170	1862	85	1890	327
1807	199	1835	171	1863	67	1891	326
1808	184	1836	146	1864	83	1892	340
1809	187	1837	168	1865	82	1893	363
1810	283	1838	157	1866	101	1894	401
1811	194	1839	168	1867	135	1895	382

Összesen: 45,078.

